

K 9
K 65

D-r F. A. Kop'lov

Luboznaťnəjjezlən

— k l u b —

Kudymkar

1934

Okrizdat

D-r. F. A. Kopylov

Лубознателнәjjezләn
k l u b

Кудымкар

1934

Okrizdat

REDAKCIAŞAN

Əni mijan kïp ызыт въннеz оmən təxni-kaň: vъnna naprjazenqoа. Električeskaj tok, əddən coza skorosz jadovitəj ximičeskaj ves-sesvoez şinən azzvutəm jurrezən, əddən vъlyp da kəzət təperaturaеzən.

Kər niјə og pondə tədnı, myj vermasə kernı ena vъnnez mort organizmkət, sek mi loamə bezzasitnəjəş. Mavnaez sъ tujə, med otsavny mijanlə, ləşətnı burzık olan, pondasə strəjdny mijanəs.

Vot myjsań proekt bvd vil zavodlış tədsal-lənъ nę toko specialissez—inżenerrez, ekonomiszez, arxitekторrez, no esə vizətənъ vraç-çezez.

Medvərja voezas coza mijan sojuzyn paş-kalisə kъk nauka: təxnika bezopasnoş jyliş da professionalnəj gigiena. Ena naukaez velətənъ, myj kъeəm opasnoş mortıslə bvd proizvods-

voyn vermas ionъ, kъeem strajdammmezən da kъeem soggez sija vermas vajetny raboçejlə i kъz pessyńь enija opasnossezən. Ena kъknal naukałs vüdsən osnovvajtçən mort organızın velətəm vylə da fiziologia vylə.

Burzuaznəj stranaezyn kapitalisselə siž-zə kovşə ləddişny enən naukaezən. No nylə eta toko şələm zmitəmən terpitən. Nija ed aşnyň oz sulalə stanokkez dıpnyň, oz veşkətlə tasy-naezən. Kapitalissez vižən şəm bezopasnoşa texnikaə toko sek, kər nylə eta vügodno, kər katastrofaez da professionalnəj soggez grəzi-tənny vajetny ызыť ibytokkez.

No mijan iz gigiena, medbəzty, medvaz-nəj vopros,— kədaşan zavişitə mijan zdorovjonyň, olannym, iznym.

Tədny mortlis organizm, kolə ne toko vil saxtaez, zavoddez, elektrostanciaez stroitikə. Mi stroitam vil karrez siž, med setən vəli vyeem ovny, med nija mijanəs ez ožzyk pəriştə, da ez povzətlə—vüd oşkəv bərti soggezən. Mi oştam vil fabrika-kuxnəez, medbən niya şetisə mijanlə pitaşlınləj da zdordvəj oveddez. Mi za-nimajtçam sportən,—kin mijanlə ukazýtas kyeem sportən mijanlə zanimajtçynny? Vüd zonka, nyvka skola pomaləm bərti dumjtə i bərjə as-

Ілс профессия, кін сылә viшталас къесам профессия
сылә вәржыпь?

Въд оләтъп, въд изъп мијанлә оtsalә nauka, kəda velətə, kъz kerşəm i kъz uзалә mijan organizm da kъz çulaləпь sъ pъekis processez,—fiziologia.

Doktor Коръlovlan kniga viшtalә došti-
zennoez fiziologialiş. No eta kniga—ne velət-
çan kniga. Sija as ozas oz suvtot şetnъ znaq-
noezliş vъdsa kurs. Una seten avu: fiziologia—
sloznaj da şekyt nauka, seten eməş una ju-
şannez, kədiјe oz tuj viшtavny koknit kъlən,
medvъ vezərtis vъd mort. Medvъ velətnъ fiziolo-
logia, kolə ləddətnъ ne ətik kniga, a una, ne
toko ləddətnъ, no kolə vezərtnъ, ne toko ve-
zərtnъ, no kolə esə aslat kiezən una opitzez
kernъ laboratoriaы...

No eta kniga doktor Коръlovlan şetas mə-
dikə: sija myçcalas paşkыt moggez i oştas ləddi-
şlis inşeres eta nauka dъnə, myçcalas pros-
təj opitzezən da sluçajjezən, kъz kerəm mort-
lən vъsin, kъz sijə velətnъ i kъz sijə velətnъ
uçonəjjez, da kъz nauka doştizennoezə požujt-
çənъ, mədnoz kerətъn omən mijan olanъ.

Къз Іъдәпъ ҹиңџеҙән

Eta karṭin! һа vačkišə doinino kostočkaezlə— eta gizəm şlepojjez ponda. Въд kletkašs toçkaezañas tъçalə torja sъpas. Resunok vъlyp kъv: „Leṇingrad“. Sъ mestaňn, kъtən sulalə یзът toçka, koknižika vъekət i mədəras sogməm uçətik tъsok. Uçətik toçkaez oz tъçalə nəm: toko jurən dumajtçənъ.

Məd lis bokəttas şlepəj çuq jъvvezən nute ena tъsokkez kuža i tədmalə torja sъpassez, i siž sija Iъddə. Въd kletkašn unazъk kvaṭ toçkaşa avi. Ətəoz-mədəoz nijə suvtətlan, verman kernъ kvaṭdas nol pas. Ena sъpassez tъrməpъ-ṇi. Toko въd kъv vъlyp azvuka ponda, suvtçana passez ponda, no i siž-zə tъrməsə matemaṭičeskəj passezə i notnəj gramota ponda.

Enə sъpassezsə dumajtis francuz Brajl. 80 vo oztı petis medożza kniga peçatajtəmən eta al-

favit výbýn. Brajllis şıştemäə velətçýny avu şækýt, sijə təd vylə voşpъ seteəm kokñit, kyz ənqasa telegrafnəj azbuka Mørze, kəda siž-zə sulalə toçkaeziş da kyrəvveziş, kədnija asmoz porjadokən suvtətləmaş. Şəkətzək ləddýny, mədənoz suny, tədnıy malaləinən torja sýez, da niyə ətlaavny kÿvvezə. Trudnoş sodə esə sýşan, sto ləddýny kovlis veşkət ki ladərşan sułgalan, kyz vaz jevrejskəj kÿln, myla mysoçokkez vyeikaləmşañas loeniy mədəriş bokas. Pravda etiž neudobstvosə vərgynzək pozis mezdətny.

No şlepojjezlən oşazaŋnoś çuŋqezas upa-ən vəsnitzək azzışsezşa. Oşazaŋno pýlen jylə vyd lun upraznajtçəmşan. Bura velətəm şlepoj, ləddə efeəm sýpassezən gizəm Brajllis şərti 80-90 slogan minutaə.

Şlepəjjez verməny nə toko ləddýny, no niya aşnys verməny i gizny. Ny gizəm ponda ləşətəmaş natodil pəv zolovokkezən. Pəv vylət-tis vestaşə oştæza lınejka. Oştæzas şujləny metaliçeskəj joşok i vyeikaləny vymaga výbýn toçkaez. Brajl izobretennoən pondis pozny ve-lətny şlepəjjezəs. Əzyl karrezən eməş vydsa bibliotekaez, kytən ena knigaez kujləny vydsa toimmezən. Kerşəny siž-zə atlassez, reljefnəj eogrofiçeskəj kartaez.

Медъзът нэдостатокън естън сija, книгаез ьзытъш, шекътъш, сijен тъла въд съпаслъ кола una mesta i вумагаъс kolъ əddен торът.

Kvaṭat čuvstvo

Siž suşе şlepəjjezl n ьзът predmettez s т d m as д нсан vel ьзът kolasын. Şlep j eta лукаш  штена ,  neto zabor . N  d нн  шиб тчик , şlep j pond  k vun  czuz m da pellez kuçik v ly n k e omk  askod da k l m, k da ш rti şlep j dogad vajt  t jk  s  озып em. T d n  v e ema şlep j ko eno oz verмъ, тъj озып s li s tujs  poperegala . A  lo  штена-ji, gez v l   sl m pa k m- i, şlep jl n  uvstvo s lo   tkod .

Nek e am torja organ kvaṭat  uvstvo pon da avi. S int m mort zag enik velal  kutavun  czuz m v li s ku ciknas kok n t k izmen en oez  temperaturali s, vozduxli s, k dn ja sogm n  ьзът predmettez san.

Въд mort gozum a zar lun  ulica t mun k , k t  nek t c  oz vi z t bok , no sija k l , sto mun  o sta vorota d n t - i,  li s  t z si  kamen n j kerku o sta  s y n ez d n t - i. Nija predmettez d n san vaj t  k z t ru n. A k z mortl 

kerku dənət munikə vyeemika şleditny, to sija vermas viştavny kəpym əsyp dənət munis i vydənnys ja niya vəlisə oştaəş.

Şlepəj vyd kadə kəvzişə da opaşitçə medvə ne kańpъ predmet vylə, a kъz esə tədtəmny, sija vermə kuyň i mijanlı ne kylanə svez, temperatūraezliş vezşəm i vozduxən padmətəm.

Syl esə otsalə vərjişny asgəgərşa obstanovkayn aslas kok da bed svezəs, kədijən vələtən şlepəjjez. Şlepəj munikas pır əukətə aslas bedən. Estən avu çem udiviştənəjjys. Vyd mort vermas kažavny izovəj ştenaýn vorota pır munikə livo kərtovəj tuj dənət, kədijə nüətəm poperjog ulıçaəttis, oşkəv sə loə vədsən mədkod sija oşkəv səsa, kər munan vət mestət.

İnteresno, kər şlepəj sravnivajtə orkestrliş səsə, kədijə kylis ətəras, suk sənətən srazu loə şekyl orənəriujtçyn (tədny).

Mukəd zəvotnəjjezlən etə kvaşət çuvstvoys əddən bura zoraləm. Kyzı kütň kusbordəs da ləkňy sylis şinnesə i lezny vəvauny zərjə, kytən eəka vezjaləm ətmədərə sərttez, to kusbord pondas levauny i əti-sərtə oz pavk. Etə viştalə sə jılış, sto kusbordlən vyeemata uzalə çuvstvo borddez pır.

Оşazaңдо

Boşṭə cırkuł, paşkətəslə sylis ԛевна vozzezsə da nəvətə sijən ki kuçik vylət pejpon-
şaṇaplı çunqez dənə. To tijə pondat kylvy,
kız cırkulleslən vozzezsə vyste paşkylzıka i
paşkylzıka paşkalənə. Məjən ete ovaşnılıp?

Kıçıklən oşazaṇdoys vyd mestən pə etkod.
Kytən ԛarzık oşazaṇdo da kız sə vylə pavkə-
tan kık predmetən drug, to ena pavkətəmməz
mijanlı kylənətənlaşəmən. Medvə kylvy kık
mestən pavkətəm cırkuł vozzezən җadvej vylən,
to cırkuł vozzez kolə vestən kvaṭ saṇimet-
ra paşa. Pejpon berdən kisojyn tərmə kola-
səs nol saṇimetra paşa, a ki vərən kuim saṇ-
imetra.

Medbur oşazaṇdo çuq jyvvezən, kytən
pozə kylvy kık mestən pavkətəm curkuł voz-
zezən 2,2 saṇimetra kolasən.

Kyzı kuçik vevdərsə ԛevna zyrtnı,zagə-
nik vylətnı vevdəriş slojsə, to oşazaṇdoys loə
unaen ьзыtzık. Etən mukəd kosta kartiən or-
siş sullerrez polzujtçənə. Nija çuq jyliş kuçik-

şə žagənık vundalən, medvə sodis oşaçaṇqoś i siž tədən, kyeəm karti sə ki uvtyn munə şetalikə. Viñ karti kolodais, kyz sijə vyeəmika pesıny, tujə tədiň gərd i şəd kartiez, nejki prostəj oşaçaṇqoən. Bura tujə veritnъ suller-rezlə, niya aslanıň oləmyn suç kartiən orsisə, etaşan i oşaçaṇqo çuq jyvvezyn nylən ləçst, i niya vyeəma tədən kartiezə.

Mukəd uzas—profeşiaas kolə əddən bur oşaçaṇqo, i kypym unazık seteəm uzas uzalan, sypym oşaçaṇqo loə burzık, leçitzık.

Akuserka ponda vaz rukovodstvoezyn eə-ka pantasə seeceəm risunoka çuq, a çuq koṇe-ças shin. Etən mədisə myççavnъ, vraçlən-pə əd-dən vəsnit oşaçaṇqo, dejstvujtə shin tujə. Etə i vyl kolis uzas.

Vəli kad, kər vraçlə ez şetə vizətnъ sogalış iñkaəs. Religia vizətis eteəm uza, kyz jen-kət raptı munəmə. Vraççez-iñkaez ez vələ: da i nijə ez lezə velətçynъ ızytzık medicyna skolaezyn. Velətçynъ iñkalə medicyna—a-suşis uməl uza.

Uzavnъ iñkalə medicyna uza suşis siž-zə gre-kən. Əni eteəm baitəməslə toko şerəm petə.

Roşiayn i medbərja voezsə carskəj rezim dyrni esə veritisə mukəd miñistrrez eta grekə.

İñkaez sogalisə i kolis niјə veşkətn̄. Med-
v̄ religia ղemən umələn ne pavkətn̄ etə izyp,
dumajtlisə una sposovvez. Car Əlekşəj Miko-
lažovič vežlis assis pridvornəj vraçsə vižətn̄
sogaliş cariçaəs, toko remət zygjyp, a pułs pozis
pesleyň toko paškəm rŷg. Koñesno eteəm vi-
žətəmən kolis əddən ləçyt da çustviñelnəj oşa-
zañqo.

Мыjlə gъzjalıslən̄ jurbərrezn̄sə

Еёka tujə azzyp: mort kъeəm ղenaviñ
şəkyl polozenqñoyn, neto kər kolə myjkə kerny
şəkylə, sija sъ kosta gъzjalə jurbərsə, livo nirtə
kъməssə. Inñeresno-ed, siž kerən̄ toko şə-
kyl polozenqno kosta Povzəm uvja da rad uv-
ja ղekin siž oz ker.

Fiziologia şərti etə privyçkasə avi şəkyl
ovjaşnitn̄. Mort organizm vbd organlə uzali-
kə kolə una vir. A kər mort şəkyl polozen-
qñoyn neto myjkə kolə kerny, sek jurlə kolə
dumajtysn̄, a dumajtan jurlə kolə unazık virys.
Kər mort gъzjalə jurbərsə livo nirtə kъməssə,
etən vynşətə vir vetləmsə jur vetyn, mədñoz
suəmən koknətn̄ sylis uzsə.

Нем baitпъ eta uçet otsat. Mortlən jurъs usalə əddən sloznəja. Etaşan oz tuj sunъ bur sredstvoən jurvər gyzjaləm uz koknətəmъn şekъt voprossez razresajtikə.

Kreposnəj pravo dyrni, kər kreşşanın vəli pomessyklən aslas sobstvonnosən, kъz məs li-
vo vəv, to una vaz pomessyçaez eəktəvlisə
gyzjavlyńь assinъs kok pjataeznъsə vodik
ozańьs. Etija ovьçańьs əddən paşkъta munis
pomessyk uvtır kolasыn. Koknətika kok pjata
vlyiš kuçiksə gyzjaləm vajətis on. Kъpъt rə-
rişzъk mort, sъpъt sija uməlzъka užis. Kok
pjataez gyzjaləm vəli on ponda sredstvoən
pomessykkezlə, kədnija ez vermə užnъ.

Naruznəj sredsvoez

Kuçik jona jitşəma mədi organnezkət mijan
vъśinъn. I kər pondan razdrasajtńь kuçik, eta
razdrasajtəmъs pondas vuznъ i mədi organnez
vylə. Siş-zə kər mort sogalə gyrk pъekiş sog-
gezən, kuçik vylə kiştə, a kər bura vudə sija.
Etaşan i mukəd vraççez kuçikən sogalişsezəs
inđənъ veşkətçynъ kuçik sogiš mədi zъrjə, nerv-
nəj da pъekiş soggez veşkətçan kabiñetə.

Aş etaşan oz zabedujtçə sogalişsez, vraç-

рә pessә toko mezdәtçыпь сь дыніш, iñdә siјә mәdik doktor дынә.

Medicisъpan emәş una sposovvez veşkәtnъ sogalissezsә kuçik razrazajtan sredstvoezәn: bankaezәn, gorçıçnikkezәn, no vazъnşan-ni pondisә veşkәtnъ въд çuzәma nirtәmәn. Lois въdsa nauka kuçik veşkәtапьп. Va vannaezәn, dussezәn, sondi jugәrәn da iskustvennәj şvetәn. Въdәs eňa metoddes burәs sek, kәr niјә praveļno pondan nuәtnъ, a kъzi pondan kerпь ne siž, kъз kolә, to jeeazъk veşkәtçan, a unazъk keran aslъt vred i сь вәrъп on vermy veşkavпь.

Oz tuj dyr kupajtçыпь sarişып լіво въdsa çassezәn kujlyпь sondi vуlyп, kәr tenyt rovno dolыt. Eta loә sija-zә: sogalis oz pondь açыs вәrъjыпь opłekaп siјә lekarsvosә da juпь, keda sylә çeskylzъk.

Мыjшаң sonъtъп ръmaләпь

Kavkazъn gozъmnas va vižәпь často muovәj kurgannezъп. Etna muovәj kurgannezъп vaьs рyr kәzъt, nелki әddәn zar lunnezә. Myjshaң eta? Vot myjshaң: kurgannez keremаш ръsja-ръsja şojis. Vaьs jizә ръsokkez рyr kүr-

gan vevdəras posničik połokkezən, a sə vərən pakmə. Kыптың sonыңыздаңын, сыңын vabs pakmə burazык. Va pakməmşaң kurgan vevdərьs sajkalə, a kurganбышсаң sajkalə i vabs.— Etateəm-zə javleşen loə mort vұvtырьн.

Кызى uveliçiteñej şteklo рыр vižətńy mort kuçik vylə, to pozə kazavny una posničik, кыз jeñen vıekaləm gəpokkez. Ena gəpokkes loepń ңылам petkətana ostaokkezən—ңылам zelezaez. Aşnys ңылам zelezaes rozñitçəmaş omən kuçik pələsət. Nija zelezaes kuçik vevdərь rozñitçəmaş ne ətməz. Ki kuçik vylən əti kvadratnej santimetraň şurs zeleza, a mədi mestaezyn şo mədən. Kartinka myççalə ңевна ьздətəstəmən vundystəm mort kuçik. Veşkət bokşaң tıdalə jurşı vuz, a suľga bokas ңылам zeleza. Ny kolasын kuçik berdas moz ңervasi.

Mort vұvtыr vylən kuçikъ paşkylanas 1,2-2 kv. metra. Ңылам zelezaez primerno 2,5 million.

Ңылам petə kuçik vevdərə, sek-zə vəra i pakmə da sajkətə mortlis kuçiksə. Primerno əti sutkiən mortlən petə kuçik рыр ңылам 700-800 gr. A из kosta mort əddən рымалə, sek sylən ңыləmtyş petə çasən ведса kilogram.

Ныләмкәт еәе mort организмиш ретәнъ і мәди ңеколана vessestvoez организмлә. Siз күcик otsalә çapкыпъ umәl torrez glavnәj organlә,—poçkaezlә. Kәr mortlәn dojmәnъ poçkaez, to sъ kostәә күcик pondә изаңпъ bura-zыk i unazыk çapkә ңыләm da mukәd vessestvoezsә kuziš. Mukәd pъrişas nija sъmda petәnъ, ңелki kәr sija pakinas, kołççәnъ sъшаң kris-tallez kъз sov.

Etașan vraçcez i eäktәnъ poçkaezәn sogalışsezәs kernъ eäkzъka vannaez, med въ otsav-ny kүciklә jansәtпъ ңыләm da organizm beregitny samootravlenno vrednәj vessestvoezşa-nas.

„Kәзьt“ ңыләm

Kәr mortlә grәzitә şmert, ңето sija kuv-tәz povzә, sek sъ vylыn loas, siз suşana „kәzьt“ ңыләm, eta ңыләm loә ne sonыtshaң. Mъj-şan eta loә?

Mi tәdam, mukәd zvirrez umәla şojәnъ radina. Pervobytnәj mortlә şekъta dәnzывlis su-zәtпъ aslъs şojan, kәr sija vәtlişis zvirrez şe-ryн. Kәr pervobytнәj mort vylә uskәtçывlis kъeәm livo zvir, sъlә vәli vostишпъ ңекеңce,

а кіп vəli ətik вед. Kotərtəmən siž-zə ылә on verмь ръssынь, kət къз въ te en kotərt, zvir tenə şorovno vətas.

Mortlən povzəmuvja əslis soznaңdo da uşlis mu vylə i nəm ez vezərt. Velytlyr sylən vevitlişlis ყылəmən, ყылəm pakmas i velytlyr sek mortlən sajkalə. Mort pondas vaçkişny kuləm vylə. Zvir kъz pət, to munas mort dýniş.

Siz kuləmə lezcişəm em una i zvirrez kolasын. Ne ətnas mortlən etija vəli. Vazn kaddezə mortlə etaş kerşəməs otsalis sylə mezdişny zvirrez şojəm sogja. I vot etaş i kulav-ləməs mərtəslən em esə i ənna kadə, kət eta ənna mortlə unasə nəm զ otsav.

Tujə-ja pavkətçəny sylətəm şvi- neç berdə i ne sotçəny

Mortlən kuçiklys ryr vevitlişəm vəsnitika пъ-
ləmən. Etən i tujə objaşlıny sijə riskovanəj
opıtsə, kədijə kerə mukəd uzalişs şviñeç dýny. Mukəd uzalişsez sylətəm şviñeç kiştikə vaçkəny
əddən peryxta sə kuza kus kinanys i verməny
padmətny şviñeçliş vizvətəmsə əddən ызыт zar-
şan, bura pakman ki vevdərən ყылəməs sup-

ta kaňčastə kisə parən, kъz výtte va trediçen i siž parıs beregitə ki sotçem sogja.

Pozaluj sija-zə loə, kər ʒirb plıta vylə kiştan va. Va vołokkes oz koşmə sek-zə, a neđdər plıta vylən tarlaşən, çeççalən da zageñik činən. Vołokkez kolasıñ da plıta kolasıñ loə vəşnitik sloj, par, kəda sajəvtə vołtezsə vylır. ɿemperaturaşañ. Fižikañ etä suçə zədkoşşezlən „sferiodaňnəj sostojançoən“

Мыла рон тьççə kъv, кər sylə zar

Ponlən çyləm zelezaez toko kok çuq kъs mestaezas, a vylıras nekylən süssa avi. Etasən kər sylə əddən zar, sija oştə paşkyla emsə da tycçə kъvsə. Kъv vylış dułs koşmə da kъlyñ, ətyn virs sajkalə, a etasən ponlən sajkalə virs omən organizmət. Kъzi ponlis kərtavn vemsə i əddən vasətلىn sijə, da esa zar lunə, to ponlən organizm buraev sonalas i sija kulas.

Zarňia zonkaez

Vazşa kaddeşsan-nı olə seeəm şorñikuşa „Zarňia vek“. Siž suisə kad, kər vydənnıs ponda vələm výtte çassö, kəda nekər ez vay

mu výlyň, kédə bura vižcişisə otiŕs. „Zarňia vek“ veli voštəm týççavň basək zarňia zonkaň.

Vaz kaddezə praznikkez kosta aktorrez uçaştvujtisə mədətçəməni vyd kod çuzəma grimmezə med týççalisə ətikə-mədikə bursə i uməlsə olaniş. Eəka eteəm proçessiaezb veli i „Zarňia vek“. Eta ponda vərjyvlisə basək zonkaňs da sylis kuçiksə vəsnitiksə zarňiatisə.

Mukəd pýrşa eta konçcajtçis umələn. Vunətçasə boşny zonka výliş zarňia slojsə, sek zonkaňs kuvlis. Zarňiən vevtəm kuçik oz lež petny ńyləmlə, kuçikiş goslə da gazzezlə. Sek orgańizwlen enija ńekolana vesesvoeziş sogmə jad i morts kulə. Siž-zə, kət i ne sъ burna, kъz zarňia sloj, padmətəpə petny kuçikiş ńekolana vesestvoezsə, nəpronikajeməj paşkəm. Kolə pnktınp vrednəjən novjəmən gozumən rezinovəj plassez. Ni ja mortsə omən gəgərtənən ńelezana oboločkaen (kъsən); mort sek ləp paris vannanın aslas ńyləmiş.

Мыjlə voj ozyň paştavlisə paradigm formä

Быт srazennoez jylis gizəmmezben çulaləm ve-
kben əddən eəka pantasə intersetnəj podrobnoş.

Bojjez озын saldattez въеэма мишишә, брит-
чишә, въланьс паствливә çоçком паšкәм. i па-
раднәj mundirrez. Juашшә, тыjlә kovşis siž
pessәm as gәgәr ponda otirlә, kәr nija mu-
nәнь күнпъ да ашпъсә kaleşitпъ.

Овjaşqajtissә etijә vojennej tradiçiaezәn —
түппъ војә, къз parađә. Una şorñitçis saldatlәn
blagoçeştiwәj çustvoez jyliş: soldat-pә тунә
вој вълә mәdәtçemәn, med күнпъ kressaçin
moz. Kulәmlә-pә kovşis suvtnъ jen озә, къз
ызыт da lәg naçalnik viżetәm озә, въеэм,
çoçkom паškәmәn da britәm çuzemәn.

Etija въdsәn нe siž, etaž toko вәвәtlisә: въ-
lişkә viştavnpъ, eta овьçajlәn naznaçenjоys
въdsәn mәdik.

Vәli vazъп-ни казалемәn, naťes vъnlycъn
ranaez orşalәnъ i umějzъka veşkalәnъ. Эni
tәdәnъ, eta orşalә naťsaŋ —or sogimәtan bakte-
riaezşan.

Naťes paškәmъn ena mikrobbes sukəvtә-
пъ, a къз miškalan, to mikrovbez çinәnъ.

Esә vo 75 къз ožti mikrovbez jyliş tәdisә
jeeä nelki uçonәjjez. Saldattez da nыlәn naçal-
stvoys нem пъ jyliş ez tәdә, no dogadъ-
vajtçisә i въеэма kazavlisә, sto naťes rana әд-

đən uuməla veşkalə, a mukəd pirişas ղelki küt-ləməz vajətə.

Siž-tu, etavoennəj əviçaj loə massovəj sañitar-nəja ləşətçəmən voj vylə petəm ozyń, kər loə əddən ьзъt opasnoş zaražitçəmiş.

Şəkət urokkez eta jılış şetis imperialisti-çeskəj vojna 1914-18 voezə. Bojjez kışsise dyrən, kolis rañenəjjezlə kujıńp dyrən ղatəş okoppezyn, garjəmmezyn, mi ryekeyn, kytən siş-mənə kuləm morttez, mort sit i vbd torbə. Oťir təlişsezən ez vezlə jərnəs vesjan i ez pıvşıvlə vaqayıń, vıvtır i paşkəm vəli ղatəs-şa ղatəş. Etaşan loisə osloznennoez ranaezlən, kədnijə ez poz ażzıvńp mırnəja oləmən ղel-ki kərtə tujjez vylən da saxtaezyn, strəjməm-mez ezə vələ setəməş. Əti lun oz çulav, med-və xirurgger ez kerə ranaez, no nijə ranaezsə kerəpən dumajtəmən: kəd mestə da kyz kerny. Ena ranaes veşkaləp orşavtəg. Pred-mettez i paşkəm, kədə vizəpən operacia kosta vıeəmta miškaşşənə osobəj rastvorrezyn da posudaezyn. Etaşan jeea ranaes orşalə ղelki uçaskovəj boňiçaezyn. A ozzık medbəzət xi-rurggez ez tədlə, myj kernə rana orşaləmkət operacia vərtyń.

Мыжіе коле зибыт

Zибыт—signal. Eta signalыs мijanlə viшtalə, кысемкә opasnoş jylis kъeem ңепавид mesta-ын мijan vьшинып. Mort kažavtəg pavkatçis kinas pым kərt berdə, sija sek-zə kisə kъs-къстас вәr. Zибыт otsalə mortlə beregitny аssə bura sotəmiş.

Eməş seeəm soggez, kədna dyrni mortlən kuçiklən əsə температurnəj җustvişelnoş, oz kъv ne kəzətə ne sonytə. Seeəm sogalişezlən zибыт signallez abuəş, sijən niya eäka kъntişənъ da sotçənъ; naprimer boştam: seteəm mort boştə plita vylis çajnik, oz kъv ziryt ne sija i kiezə so-tə. Ovlisə seeəni sluçajjez, vajətasə bołnicaə seteəm mortəs, mukəd pýrisas çut ne omən vuyttrsə sotəm, kъz sija verməni si3 soççypъ? A vot mort kujlə զiryt gor vylən livo mişə vaqaып, ki kuçik oz vezərt kъeem vałs i vot զiryt vanas vüdəs аssə sotas, kuçikbəs połsalə, plastən-plastən uşə, a mort zибыtsə oz kъv.

Çustvişelnoşlən seteəm rastrojsvoez ovlənъ soça; toko sek, kər mortbəs sogalə şəkty ңerv-

нәјсогән. Әкчәка rastrojsvo җуствиෑношлән овлә ղедыр кезә išteria kosta, да и күчкүл ңе въдсән дугдә къунь, а кътәп ңепавиң әти mestyn vъvtъras i ңeатмоz, то әти mestaiš әзә җуствиෑнош, то мәди mestaiš.

„Kullən peçat“

Kuim vekkuža katoličeskәj stranaezын Rъtvъv Jevropaын munis inkvizicia. Siş suşis oso-вәj şledsvennәj i suđevnәj organ, ləşətәm paps-voen, medvъ peşşenyъ aslanыs vraggezkәt. Aćes kыlls „inkvizicia“ laťinskәj kъv, a kөr sijә vuzətan, loә: „kossəm“. Әddәn uзалиsә tribunallez inkviziciaez Ispanıaыn, das şurssezən iñdьvlisә koştorrez vъlә.

. Въdəппъsә viñitisә әтиկып: jenlə-pә dud-дәmaş veritny, katoličeskәj viçku çapkәm da kułkәt tədçәm ponda. Vinovnoş dokazъtlәmaş sъ şerti, kъzi podsudimәjlәn kuçik, kөr въе-kaлиsә sijә jemmezәn, kъti ңепавиң vәli өstәm җуствиෑнош, to seeәm mestäls suşis „kuł pe-çatәn“.

Әni mi tədam, kәdnä vәlisә sotәmaş kәş-terrez vъlъn „vedmaezъs“, nija vәlisә prosto

ñervaezən sogalişsezəni, a çastožyk vəlisə isteriç-kaez. Bvd vołniçayn ñervnəj otdeleñnoezyn pozə unaliş ažzyńpı enə nedýr kezə kuçikliş custviñenos əstəmmez.

Kъз озък kerisə operaciaez

Əni şəkət əlki i dumajtnı, tıj kerşyv-lis oزъk şo vo gəgər ožti xirurgiçeskəj hospitallezyn. Bvd operacia kerhis oniməsttəg i kynntəg. Med sogaliş ezzık pov, juktavlisə sijə vınaen i eäktıvlisə dumajtnı vıeəm jılış. Sıvərgınlıq sogalişes burası kərtavlisə remenqezən rızan berdə da pondətlisə kernı operacia. Eta operacia vaçkişis „rýtkı vylə“. Xirurg vundalıs sılış jajsə, a kızı kolis, to pilitis i koskaez, mort kärçitçis zubıtşañas, uməl gorsən gorətis. Rjaksəm, vidçəm, kejmişəm, ruztəm dugdıvtəg kylis operacionnəj zırşan. Mukəd pýrişas mortıls pessytənnas remenqesə orlavlis, sek-zə sıvı vylə uşkətçıvlisə fejsərrez da bvd vıniş vižisə sijə rızan vılynp. Sogalis əddən pessis i kurççalis assis müçiñlezsə.

Çasto ovlis siž: operacia kerşyvlis vıeəmta, a mort sek-zə kulis operacionnəj rızan vılas. Sija, kuvlis sıshañ: Zubıt padmətə izauńpı şe-

ləməslə; sogalişlən loas obmorok, şələm dug-das uza馻p i sogaliş onməşşas pъr kezə.

Vraççez vəlisə vespom:osnəjəş i dı:majtçis, sto etalə oz lo koneç. Ətik znamenitəj xirurg Pariz kar akademialı torzestvennəja viştalıs: „Purt xirurglən da zubyt əta-məd berdşan nə jan-sətanaəş. Kernə operacia zubyttəg—eta toko ətik duma, kəda ղekər oz lo vylyp“.

Efir da xloroform

Znamenitəj xirurg lois uməl ozählə tədişən. Açıs olis sija setəəm kadəz, kər etə dumanıls lois petkətəmən shin oza.

Vo 75 gəgər oştı olis Amerikaın ətik piñ veşkətiş vraç Marton. Sija izobrjov natodil plاشtinka iskustvennəj riñqəzən. No əmə puktyń i krepitny sijə vəli əddən zubyt. Veşiş lois sylən bur izobretennoys, jeea ažişisə mort-tez, kədnə-və əterpişə setəəm zubytə, med puktyń əmanıls iskustvennəj piñqəz. Marton pondis kossyń seceəm ləkarsvoez, kədnən-və tuis zubyttəg puktyń enə piñqəzsə. Etijə otırıys vazyn-lı kossisə kыpymkə şo voezən. Jaddeziş, povtəg, Marton peslis əmnas una vessestvoez.

Әtik tədəsa aptekar viştaləm Martonlə, sto em seteəm vessestvo, kədə əmə lolaləmən piñ vişan dugdə. Eta vessestvo — vəli efir. Marton efir peslis şpervə ponnez vylən. Səvərən pondisə sijə lolavny i sylən velətçisşez, kədəna intəresujtçisə sə kossəmmezən. Nəm ez sogmə. Marton dumajtis, kədən keris orpıtzəz, sija-pə efirəs uməl, ne vylən. Coza-mış sija vais vədsa banka bur da səstəm efir i resətis peslənny sijə as vyləs.

Ətpyrşa, paṭera kəzajka p'yris Marton zır-jə da kažalis. Martonəs kujləmən zozyn soz-naqnotəg. Sija dumajtis sijə kuləmən, lebtis təvoga. Nedər mış Marton lovzis i eta-zə lunə keris operacia sogalişlə efirən, onməştis da kəskis piñ. Sogaliş sajməm vərən viştalis Martonlə, sto sija abu kyləm nəm, kər sylə kerisə operacia.

1846 vo tərikə vəli kerəm medožza xirurgiçeskəj operacia efirnəj narkoz uvtən.

Məd voas Anglijskəj akuser Simpson oštis vil svojsvo: onməştənny xloroformən. Simpson lə rənə suvtis Angliaiş duxovensvo, niya viştalisə, sto onməştəm narkozən munə rənət jen zakonnezlə, siž-pə viştaləm vibliayn, iñkalə-pə çeladəşikə jenən puktəm Zubyləs.

No Simpsonъ аззис въсем оцакъв. Sto med-pervaj onmästishen veli ačs jenys. Bižiayn-pa vištaləm, kər jenys keris Jevasə Adam reftoris, to sija sek Adamas veli onmästəm. Simpson suis: jenys-pa etə operaciasə kerəm narkoz uvtyn.

Kokain

Svojsvoez oštəm xloroformlış da efirliş vəli ызыт доштizeңdoen, по въdsən moggesə şotaki ez verme kerpъ. Pəriş otırlə da şələmən viş-issezlə operacia kerpъ vanlımən xloroformən da efirən vəli opasnəj.

Uçətik operaciaez ponda onmästelyń mortsə vəli uməl. Xloroformən onmästelyń mortsъ vəli sloznəjzək operaciaessa. Kolis kossynə setəem sredsvo, med-въ ne onmästelyń mortsə, a kerpъ ne çustviṭelnojən toko sijə mestasə, kytçə kolis kerpъ operacia.

1884 voyn vəli ažəm setəem stredsvoys. Eta vəli vesestvo kokain,—Lunvъvsə Amerikałn vydmiş setəem vydmas „koka“, sъ lisseziş piçkъviisə sok—kokain, kъzi voṭətnъ şinə livo kъv jyvlə etə vessevəsə, to nedyr kezə eže çustviṭelnoş. Sibərъn rastvor kokainlış pon-

disə kişleypətən, gırka jemən sija mes-taə, kılıçə kolis kerpə operacia. Siş pondisə zubvüttəg kerpə operaciaez. Əni ovla kər çastə sogalişlə kerənə operacia, a sija, vüttə nem avi, vüəəma şorqitə operacia kerikə.

Ətik xirurg aslıbs kerəma operacia, kər pon-dəm sogavnpə appenđicystən.

Professor Kolomnjin

„Me oştə talun zaşedaqno setəəm juərən: professor Kolomnjinəs ażżeħha aslas paṭerais īlyşəmən revolveriš“. Siş naçaħnik voenno-mediciñskej akademiaiš oštis ətik zaşedanno 1886 voə.

Myjsan īlyşis professor? Veli siş: professor Kolomnjin keris operacia, kədaşaç çulalıs kyp̄tmkə lun. Operacia veli uçətik, professor Kolomnjin keris operacia vil sredstvoən—kokainən. Sogaliş kulis kokainnasotravitçəmşan. Kolomnjin ez vermej terpitnə etə kulemsə i vi-jis aşsə.

Sek esə ez tədə sə jylliš, sto una kokain jadovitəj preparatbez vəlisə nə ətkođəs i pylən izəs vəli uməla velətəm.

Әni тәдәнь вура, тымда кола шетпъ sogalışla, med въ ez lo uməl turunneziş. Sużətəm kokain тунә изә jeeä. Ximikkez velaləmaş kernъ iškustvennəja i operacia tujə kernъ siž-zə zuvbütləg da jaddeztəg.

Xiromantka

Ki кырəvvez şərti тәдәнь çulaləm oləmsə i viştalənъ түj loas ožlan.

Revoluciaəz setəem ovjavlenqoez eäka pantalislə gažettezyn. Ovjavlenqo nvtyn vəli gizəm adres da kыpymət çasъn ovlə prijom. Әni mi-jan SSSR-ын setəem ovjavlenqoez avnəş, no xiromantkaez esə mukədlayp eməş i nuətənъ assinəs uzsə, remyt otırəs vəvətlənъ.

Kyzı kъv xiromantja bergətnъ komi kъv výč, ro loə „ki výlyn tədəm“. I výč: kyzı mortlış vü-tia velətin kisə, to pozə una viştavnъ ki şərt. Ki výlyn, kyz i çuzəm vülyn, eməş una viştitez sъ ponda, kyz sija pessis i kyeəm sъ-lən zdorovjoys. Uməlcəm, koskaezən petəm nüea ki çaxotkaən sogalişlən, a çoçkom da nəvət ki poçkaezən sogalişlən,— bura tujə jan-sətnъ ki şərti sogalişəs zdorovəj mort dəniş.

Kyzı mort sogalə xroniqeskəj revmatizən livo

podagraen, sustav gəgərəs sylən kyzzyk. Eməs esə una mədi pjanazez, kədə şərti tujə viştav-ny sə zdorovyo jılış vñimañelnəja da vñemika ki pesləm vəryp. Kədna kyz sogalisə nə əddən vazyn şəkylt sogən, nə gyz vñlyn sogmə popereg eurət: etija vizbs sogmə gyzəslən dugdylıkkə vñdməny sogalikə da vəra normal-nəja vñdmikə sog vərşan.

Kiez vñlyn eməs i professionalnəj pjanazez. Kytən mortbs zañimajtçə, setəəm i ki lapa formabs sylən. Kəstaşəma da supyt çunqez—piçislən viştalasə sə jılış. Aş kət sija i grimirüjtças şəd uz nuətiş raboçəjə.

Medtədçana pjanoez ovləny professiaa gaddeşşan da ղevurika strəjdəmşan. Gad—eta kuçiklən kyzəm sə mestəyn, kytən ryr ovla pýrgystəm libo zýrtəm týjən ղənavid. Professionalnəj gaddeż vermasə lony nə toko ki uylın, no i loəny mədi mestaezyn. Sapog vurişlən často ovləny veşkylt kokas rizəs vevdərəy, kabən liçkəmşan. Vazşa rimskəj ligionerrezlən vəlisə gaddeż eəka uvdərəy, una voezən zýrtçəmşan nyliş seti slem kizzezən. Etəşan i tədisə setəəm veterannezsə, kədna unaiş vetlisə poxoddezə.

Kyem izyn izalan, setən i loəny gaddeż

Gaddez kiez výlyp	Kývæm izýn	Mýjšan voise
Veşkət kÿn pev da oziş çun kolasyn skladka výlyp da dolon sætýp.	Ryzan keris- sez.	Struzlén liçkem.
Særish çun vokyp	Giziszezlén.	Liçkə karandas da ruçka.
Dolon ladəryp vyd çun vý- lyp veşkət kÿn.	Kuzneççez.	Liçkem molotok oropən.
Sulga kÿn pev da oziş çun skladkaez výlyp.	Xudozñik- kez.	Pañitraen liçkem.
Sulga kÿn vyd çun výlyp dolon ladoras.	Vilonçelis- sez da skri- paççez.	Çunqezən struna- ez liçkemşan.
Oziş çun jyvlyp výekaləm gad sulga kÿn.	Seraşissez da vurşis- sez.	Casto jemən výe- kaləm.
Ordçən sułalan rübeççez sər- çun vizzez kuza da kÿrm tı- şokkez kuza	Korzinə ke- rissez.	Nebura vundbə- lývləmmez kor- zinka gərzətən.
Ləz-şera pjatnoez ki vərət da çunqez kuza.	Şerebrjanik- kez.	Ryəpən kucik rye- kə ucətik torrez şerebro!ən.
Kuçik da gyzzez ləmrəma— gərdəş, malalikə kuçikbs çort.	Kuçik keris- sez.	Şojə izves da ta- nın, kədnijə vi- zəpən kuçik kerikə
Kuçik gərdətəm razşəm i gyzzez peldən pəzurəs dənşən.	Peslaşissez.	Şojə małega va da kunva.
Çun jyvvez bura çorżemaş.	Mazbıñiska- lən da pia- nişlən.	Vaçkyləmbs kla- vişsez kuza.

da strəjdəmmez ki výlyp, i výd professoialən as
çuzəməma gaddez.

Eteəm priznakkezsə pozə vajətńv una. Mü-
kəd kostəə mortlış vazşa oləmsə şetə tatui-
rovka. Kýka veşkətçiszez me dýpny eəktisə
menə nýlış petkətńv tatuirovka ki vəriş. Ətys-
lən vəli kék jura orjol, a mədəslən nol zens-
kəj nım. Oz kov sunp aştə i xiromantən, med-
və tədnv vazşa oləm ena morttezlis.

Eməs mədkod tpriznakkez: çasto pantashlə-
pı sułga kiiş nıməm çuq výlyp lıçkəm çuq-
kycəen asyk, kədnə çasto novjənə dəvaez.

Pozə viştavlınp una ena çuq pjatnaez şər-
ti vaz kad jılış. Kəda una şleditə priorda şə-
rtyı i tədə oləm mortlış, to sija vermas viştav-
lış kyz sija olis i myj keris. Vermas viş-
tavlış çulaləm kad jılış da ənəna kad jılış, no
oz vermə viştavlış myj loas ozählə. Ozählə oləm
oz tuj tədnv ne çuqqəz şərti ne kyrəm şərti.

Bvdəs viştaləməs xiromantkaezlən da cəgan-
kaezlən, vəvətəm,—kədijən tujə vəvətńv neve-
zesvennəj, nekuşturnəj mortəs.

Daktiloskopia

Въеема төдөпь çulaləm kadsə mortbılış ne xiromantkaez, a ugolovnəj rozısk. Agenttez rozısklən koşsəpь ne xiromanlıka şərti, a daktiloskopiaən. Kvy „Daktiloskopia“ vuzətəmən loə „çuq vişətəm“.

Къзি çuq jyvvez mavlınь kraskaən, da səvərtyň çuqəni pırıgın pımagı vylə, to pımagı vylə kołçcas əddəni sloznəj uzərəni şled. Eta uzərəs tıççalə kyeem çukyllez eməş çuq jyv kuçik vevdərynp. Bvd çuq jylynp ena şerrezəs təcəmaş ne ətəqoz, i siž zə enija uzərrezəs unanəni neətkodəş morttez kolasınp, jatnəja tədçənp neətkodqəzəs. Enija şerrezləni uzərəs oz vezşy çuzəmşanas kuvləz.

Bvd prestupniklis das çuqlis boştənp peçatłez. Kət bvd mortlən çuq şerres ne ətkodəş, no nijə tujə jansətən vit gruppəə. Prostoj dugaez, kəz çuzəma dugaez, petləez çukylççəmaş gyzlanı libo kisojlanı. Enə gruppaezsə jansətən eəsə ucətzək gruppəokkezə i s. o. Eta şistema şərti çuq resunokkeza kartoçkaez kerənə natoqıl kartoçka i oryntnəj agentlə avu şəkət koşsınp etə kartoçkasə, kyz biblioťeka kartoçkaez şərti kniga.

Ena çun resunokkez şərti tuja kossyń pres-tupnikəs i una vo bərti sijə verman azzıny; sijə oz sajəvtə ne pərişməm, ne ćuzəm vezəm i ne podloznəj dokumenttez. Unaiş azzıvlisə vinovnəjjəzəs nıç çun resunokkez şərti, kər niya vəbalisə i kojisə assinəs çun pjatnaesə naṭə, livo vijəm mort paşkəm vylə.

Daktiloskopia vjuroez eməş vbd kulturnəj stranañ. Etaşan i əni vur oryxnəj vorrez pes-şöp izavın perçatkiezən, a ne kus kiən.

Sotçəm (zagər)

Kızı ki vajətnə lampə dýnə da vizətnə, to çuňqəz suç nevira tħadalən. Rożə kerň i set-eam oryt. Remt zygħi. Boşn şed vumaga tor, vundavnə kċem qepavid figuraez setçə da lakkətnə mort spina vylə, da vevdəras ruk-tyń fotografičeskəj plonka i sъvətyn vevlętnə spinasə režinaetəm jugt ne ħezañ materjoen. Ozşaças mortse jugdətnə əddən jugt elektri-českəj lampočkaen, sek plonka vylən loas iz-obrazenq, keda veli vundaləm şed vumaga-as. Eta oryxəs viştalə, sto əddən jugt jugər-rez verniń suç minnij telen ryeķet.

Рырәнь мијан ҭело рьеқә i sondilәn jugәrrez; къз бура сотан sondi jugәrrez унтып дыр овны, нија vermasә kernь vred mijan organizmлә. Miјan organizm pessә sajәvtсып әффән jugъtshaң. Etașan pozә vezәrtнь, тыла ңе әткөд rәma kuçikъs виđ rasaezlәn. Шәd kuçik—negrerezlәn sajәvtә niјe әффән бура сотан jugәrrez-sogja, kәdnija әффән вънаәш tropikkez sondilәn. Olişsezlә umerennәj klimatып oz kov etә sajәvtçәмсә, кътәn sondiъs jugjalә da sotә ңевира.

Etașan i кәзытиң olişsezlәn kuçikъs çoçkom.

Әффән çoçkom rәma sija tәvnas, a gozum-nas, kәr sondi pondә sонтнь burazъk, то kuçikъn loәny тиçетан vessevvoez, kәdnijә kerә organizm. Kuçikъs sotças i loә şәdzъk.

Sotçәm oz тиççav ңем zdorvjo jılış. Къз dumajtәnъ una jәz. Narosnoiš pessәm sotçып әффәнзъk vermas vaјnъ toko vred; kәr sondilәn jugәrres jіzасә mort рьеқә, то vermasә vъnşәтнъ vaz ңето pondәtçan sogәt tuberkulez; һевә vazşa malaria, имәлзъка pondә изавнъ шәlәm. Munas-kә mort kurort vъlә, da къз дырәn pondas овнъ sondi vъlъn, вошъ sondia vannaez, vermas loknъ setçinshaң зиugшәm da ңар organizmәn.

Sondia vannaez paşkъta primeñajtçәnъ veş-

kətçan sredsvoən, no vəd mortlə kolə toçnəja tədny, tymba tujə ovnə sondi vylas; kolə veşkətçynə toko vraççez viştaləm şərti.

Sogaliş mortlə vraç eəktəm kolə jupъ lunnas əti raqən lekarsvo, a sogaliş, med çozzьka veşkavny, pondas jupъ kuim da vit butyvkaən. Sija sek ne toko veşkalas, a esə burazъk pondas sogavny. I siž-zə i sondia vannaezən.

Къеəм ҹуզəм basəkzъk – blednəj, gərd vira ali sondışaq sotçəm?

Sotçəm, bronza rəma kuçik lois əni moda-
ын. Sotçynъ pessənъ vydəppъs. 300 vo gəgər
bərlən modə vəli mədik. Ləddiş sis basəkən,
kər zənskəjlən çoçkom ҹuզəm vylas vəlisə
aləj rəməaəs. Inostraneççez, kədnə vovləmaş
Roşśiaə sija kadə, gizəmaş iñkaez jılış siž:

„Iñkaez Roşśia karrezyn ҹuզəmnyşə kraşitənъ, da setəəm grubəja, vişətan ny vylə du-
majtan, kin-kə-pə nyliş ҹuզəmnyşə mavtəm pi-
żən, a səvərъn səkaeznyşə mavtəm gərd kras-
kaən... Kraskaez nylen setəəməş, kъemən gozynən
Angliayn kreşşana mavtənъ kerku trubaez: eta
gərd oxra da ispanskəj bejilo.“

Kolə viştavny, eta vəli ne toko Roşśiayn,
vəli i Rytvylvsya stranaezyn, siž-zə iñkaez mav-

tlisə assinys çuzəmپیسə, no tokō natte nē žlk siž, kъz Roššiayn.

Sъvətъn eta moda vezsis. XVIII vekyn pondisə sunъ basəkən keldətəm rəma çuzəm. Mavtnъ aləj da gərd kraskaən ez pondə. Kinlən veli sogməmşəq çuzəməs gərd, to sija pondis assis çuzəməs mavtnъ tъjən sedas, med-vъ çuzəməs çoçkommis. Mukəd iñkaez ozır klassiš „vbd asvə şoisə kъkjəməs kokoloğən çoçkom poçtovəj bumaga, dugdъvtəg konuvtanıs novjisə komfora; siž-zə şoisə opoka i juisə uksus“.

Şəkbt viştavnъ, tъjlə konuvtanıs novjisə kamfora. No dyr-kə şojnъ vümagə, opoka i juń uksus, sek զugşə uzaləm pissevareṇṇələn, mort loə vüntəm, narsalo, a sъşan keldətə.

Əviçaj pudritçynъ veli vazyn-ṇi. 200-300 vo ožti tədisə etə pudrasə. Eta kaddezə nostəmtišə çuzəmпіssə piştitujjez. Eta pərəs vəli otən paşkaləm jəz kolasıñ. Piştən sogavlisə setəəmzə eəka, kъz i əni sogalənъ çelad korjukaən. Vołkbt da nē sadraa çuzəm pantashlis jecə.

Çasto pozis ażzıvny Anglijskəj gazetaş pъssəm rozboňik jylış ovjavlenno, i kъz osovəj primeta viştasış: „piştı tujjez avuəş“. Med-

въ сајевтърь пишти түркесе, иңкала чузаңыз колис къза мавтърь пудраен.

XVIII vek çulalikə Anglezıaın vraç Dzen-
qez oštis piştilə panıt vessevə, kədaşaň oz
kutçă pişti sogət. Əni sadraa чузаңмез pan-
taşenъ jeea.

Sijən pudritçenъ pondisə ղевурка to'ko.
No kət i vəşničika pudritçenъ, kuçik чузаң vъ-
lın eýkə. Uzałəmъs kuçiklən զugşə i kuçik loə
ne zdrovəj. Basəkən чузаңsə ləddənъ kolə
toko sylis, kədalən zdrovəj kuçik.

Гъе күталана да вазна чузаңта priçoskaez

XV vek çulalikə da XVI vek pondətçikə
olis İtaliyaın uçonəj monak Kampanella. Sija
gizəni intəresnəj knığa „Sondilən gosudarsvo“.
Eta fantaştiqueskəj knığaın Kampranella viştalə
aslas dumais ideałnəj gosudarsvo jılış. Въd
olis „Sondi gosudarsvo“ novjənъ çoçkom paş-
kəm i въd telişə mişkalənъ զirxt kunuyaın. Miş-
kavnъ paşkəm ətryr telişen, nəlki pro-
svesçonnəj mort vəli utopiçeskəj dumaən, kə-
da jılış toko tujis dumajtny. Bednəj Kampa-

nella! Мыj дырнаен-зә novjis sija assis паškem-
se peslavtəg?

Vəli kad, kər suşis grek mişşıny. Papa Kli-
ment III-XI vekyn puktis zapret mişşıny da
kupajtçıny kreşenqaezə. Kədna suisə aşnyssə
şvjetəjjezən, toko səşan niya i suşisə şvjetəjjje-
zən, sto aslanıbs olikə ətpry ez mişşə.

Kız kık şo vo çulalis sija kadıbs, kər otır
ləddişə nəmlə mişşıny. Burən ləddişsə korol
Franciaın Ludovik XIV vekyn əkər ez mişşıv-
lıb, toko asvvyezən şin-bansə prısnıtlis ode-
kolonən. Siş mişşıvlis „Sondi korol“ (kız si-
jə suisə sylən rabbezəs).

Ne burzık dəzər vəli ińkaezlən i jurşı gə-
gər, nełki i ozır klassez kolasınl. Damskəj pri-
çoskaez vəlisə kerəmaş vylənanas vədsa met-
raən. Niya jurlanıbs tıççalısə vədsa vasnæz,
voennəj paroxoddez, a mukəddezlən vəlisə
jurlanıbs vədsa saddez beşedkaezən. Ena pri-
çoskaez vylə nukəd pırşa teçlisə vədsa çukər
akañnez, kədnijən tıççalısə pessəm da jəktəni
saldattezliş. Mukəd ińkaez priçoskaeznıbsə va-
şitisə nełki seeəm kartinaezən, kytən kazñitəpə
morttezəs.

Aslanıbs jurşı torja lokkonneziş, lentoçkaez-
iş, jurrezlanıbs kerlisə vədsa sooruzenqoez. Eta

vəli vədəs krepitəm jur berdas provkaiş kar-kasən. A med və aslas i jəz jurşı sulalis vəxə-ma da ez paşkav vələna lebtəmən, mavtlisə po-madaən da kleşterən i sə vəvdərət kişkavlisə pudraən. Enə priçoskaezsə kolis kernə çut nə vədsə lunən. Etaşan nelki medvogat damaez sənavlisə jurnəsə nəqələn livo künk nəqələn ətryr.

Eteəm vjozno priçoskaez uvtarı vura jılıs toj da jur ludis nə kurççaləmşən, əterpitnə ez poz. Med-və gyzjavnə jur i nə zugdənə priçoska, vəli kerəmaş natodil jossez. Zarñiş nə-to slon koskaeziş. Ena jossez ləddişsə medbur prinadleznoşən bogat inkaezlən.

Tojjez petlisə vəvdərə, damaez niyə vijlisə gyzzeznənəs, vylte kyz avu i nem vələm. Sek-zə vəlisə modaən rye kutilannez. Nija vəlisə seeəməş: nə əzət cılındraez metaliş livo sloopəj koskaiş uçətik oştæzən. Rye kiş oştakkez mavtçisə gosən, nə berdə ʃakaşisə rye-e-ez.

Ne burzik vəli i Roşśiayn. Əzət vejmoza i pridvornəj poət II Ekaṭerinalən Derzavin tor-zestvennəj odaən, kədijə gizəm carica ponda çuklaştəg gizəm, kyz sə juriş kossəm iñs tojjez.

Naťəş təloşan da vek mişşytəm çuzəmşan petis uməl duk, sek nija kişkalisə aşnəsə krepət dukiezən da pudraezən.

Gigienatəg avı kültürəj revolucia

Una vəli lezəmaş grazdanskəj vojna kostə plakattez, kytən təççalisə tojəs vəd ənoz. Sodtissə tojjes 200-300-iş. Əni pozaluj tədə vəd mort, məjşan loə vozvratnəj tif. Tojjes pər mort çoza vermas ფoluçitnə k्यeəm-nivid pərəs. Tojəs mort—socialno-opasnəj.

Tif epidemiaezi, kədnijə svirepstvujtisə mijan sojuzən grazdanskəj vojna da razruxa kostə, vajətlisə mijan sojuzlə əzət usserə. Medožəzə mogən—sojuzlən lois—parazitteskət peşşəm. Tifoznəj toj lois strasnəjzək puskaezşa da tankkezşa. Lenin eta jılış viştalis sek zənətika da vüəəma: „Libo tojjez vermasə socializmə, libo socializmlə kolə vermənən tojjezsə“.

Med tədis saməj prostoj da ne əzət znaq-ənoz sanmiqimumiş vərə kolççəm rəmət kresşənin, kolə nuətnən esə əddən əzət uz. Kytəzəz ogə rozresətə etə mogsə, oz poz dumajtınə kültürəj revolucia jılış. Ənəz esə mijan ko-

İasyn mukəd mestaezyn eməş vaz rabskəj poslovicaez „Os-pə vek oz mişşə da pır zdorov olə“.

Vud्यkkez, torokannez, pъeēez da tojjez pъrşa olişsez kressana kerkuezyn da uzalişsez ponda kazarmaezyn. Mukəd kosta nəlki kinematograffez da teatraez kresloezyn tъr şuğəm pъe da vud्यk. Şəd torokanəs əderevdayp suənъ, kъz bur gəşən, a kъzi oviəş niya to vajətənъ mədi kerkueziş. A gərd torokannez dъnə seəem uvazenqo avı, niјə suənъ „prusakkezəni“... A Prusşiayp očir bura otkaşytcənъ seəem jorttez dъniş, suənъ niјə „rusakkezəni“, i siž şəkət vezərtənъ kin setən prav kin vinovat. No kolə viştavnъ, mijan sojuzyn; kъz şəd siž i gərd torokannez unctionь, ənezeli Germaniayı.

Ne əddən vazlışa lozung „Bəd əneđəlaə vana“. Vəli vremennəj meraən, da i sija vəli kerəm ozzə oləm şizim luna əneđəla şərti.

A əni kolə viznъ orlytəm pjatiqənevka vylə. Japoriyayp paşkyla očir kolasyn tuncə əviçaj bəd rytə priştimajtın pıtm vanna. Angilijskəj burzuazia kolasyn ızbt zabota as gəgər dozirajtəmyn. Niya bəd lun pondətçənъ kəzət dusşan da pomalənъ sonxt vannaən.

Mijanlə oz kov kolççırıp etə izyń, kъz mija suvtətam as ozańım lozungən „vətń i kolń“, dak i təlo gigiena izyń kolə ryrńpə ola-nə etə lozungə.

Gəna otır

Revoluciaəz eəka tъççavlisə satlaşan cъrk-kezyn, balagannezyn, kъz ażzvltəm torəs, gə-na otır. Nylən çuzəm, mukəddezlən qelki i təlonbs vəvli vevtlişəm kuż jürsiən, kədija vac-kişis poda gənlañ.

Seeəm „pon çuzəma otır“ libo „os çuzəma otır“, kъz nijə suisə afisaez da cъrk vižiš kə-żajinnes, uvtisə, uղalısə, kъz vəv žvirrez, şoj-isə ul jaj. Cъrkiş kəzain viştavlis, vüttə-pə nijə kutisə tropiçeskəj vəriş i odva velətəmaş nijə as dъpanbs i nija əddən-pə ləgəş. Ena viştez vəlisə vüdəs vəvətəmən, medvə remyt otırılış kuļń unazık şəm.

Ena gəna otır nəmən oz torjaşə ovьkno-vennəj otiriş i ez vələ nija vəv mestaezyn.

Mort organizmın eməş una naşledstvennəj priznakkez kərkəşa pradəddezşan, kəda oz-nı kolə ənənə mortlə. Nə ətkod mort organizm jılış ne ətpyr şornitçis etə knızkayn.

Çulaləm kaddezyn mort ez nojy nekycem paşkəm, sek sylən kuçikbə vəli vevtəm gənən, medvə ne kəptəny da sajəvtçəny uməl pogoda sogja.

I əni eə mortlən vədlayp em puk kod rədməm gənok, toko avu kok rədəsən da kyrım dolonyp. Unaşkəslən eta gənəs təççə țevirə, a mukədəslən ədfənəzək. Eta i em vazşa priznakkes kərkəsa pradəddezlən, kədnələn vuyntər vəli omən vevtişəm kuz gənən.

Mukəd pırşa seeəm vazşa naşledsvennos tıççışə burazbək i normalnəj otlrlən vermas sogtəny gəna kaga. Siş vermas lənə una mestayp i una nacia kolasayı. Nasledsvo jılış zakonnez velətəmaş eəsə uməla. Etaşan oz tuj viştavny veşkyla, tıçşan mortlən kuçikbə mukəd pırşa vişə assis pervovbənəj svojstvoez.

Ussez da tos

Una zıvotnəjjezlən ussez sluzytənə otsətən oşazaqənlə. Ussez da tos mortəs oz sajəvtə kəzətliş. Çuzəm kuçik uvtən eməs vir zılaez. No pır vıeəma kotərtə çuzəm kuçik uvtət vir i sontə sijə. Mukəd otlir, kədənə sedlisə ej vylə, setçin sərlisə assinəs tospışə i ussez-

пъсә. Ъзът moroz вълып әмиш ретә par і рүзән руқшә tos вълә, tos къпмә da јьшалә. То-
сиш тоа ъзът јоңәj komok, keda oz sont, a
toko кънтә.

Ussez da tos тәдчана priznakkez, kедна
музък да инка kolasып, da къз-въ тъçсаlәпъ
уназък въп музъклиш.

Eta priçinaşaп i mukәd otirlәп әнәз еса
ем үвазенqo tos дыпә, a musulмана ңелki
klenitçәпъ „magomet tosәn“.

Озък Roşśiaып sız-zә donşәtәmaş ъзът to-
saezәs; inostrańec vәlәm Moskvaып, къз çula-
lis 300 vo-ñi i sija viştalәm, sız-rә wәrjyvәm
ъзът da lарыжik tosaezәs iñdyпъ mәdi strana-
ezә i şetlis poçteñqo ъзът da bur tosa bojara-
lә. Eta nablučańej inostrańec avu-zә ңem gi-
zәm сь jılış: vәlisә-ja tosaes vezərazъkәş тә-
dikkezsha.

A medbәrja voezaç çeşso uşis ussezlә.
Vazşa Roşśiaып da Germańiaып imperatorrez
ez leşlә sърпъ armia kolasып ussez oficerrez-
lә. Usa oficer, tъdalә, lъddišis burzъk bere-
gitişen assis oteçesvosә.

Koñesno, eta въдәs музъкшаләmәn çuzәm
basәtәm ez otsav vojennәj изъп. Mukәd bura
tъskaşis polkovodeççez къş: Julij, Cerav, Әlәk-

san Makedonoskəj, Napoleon, Suvorov i mədikkez vovşo oz novjə ussezsə.

Мъҗәң mortlən jurşı joczgylççə

Çasto baičən, əddən povzəmşan-pə jurşı suvtə veşkyla. Eta viştaləməs vyl. Poda, kər povzən, tə niya suvtətən gən, etəsan niya lo-ənən əzətzəkəş da vaçkişən strasnəjzəkəş. Uçətik kaṇpijan suvtətəm gənən vaçkişə strasnəj ʐvirlaŋ, kər sija pantaşas ponkət. Eta ne-proizvołnəja mezdişəm ponda kerşəm, kəda sogmis oləm ponda pessəmən, med straş şet-ny vragysslə.

Eta mukəd pıṛşas ovlə i mortlən, kət se-tən ղek्यəem praktiçeskəj znaçenno avi.

Żvirrezlə vižəttən dıkəj plementaez vojə munan ozyń jurşinbəsə kəjisə vylən komokən da şujlisə setçə bord tyləppəz. Etəsan niya vraggez ozyń kerşisə vynazəkəş da strasnəj-zəkəş.

Eta rasçotən-zə kerisə medbərja kadəz sapkaez voinnezlə Jevropjeskəj armiaezyń. Oż-zək voinnez novjisə vylən sləmməz, kədnija dorşsez vylə şujlisə kajjezliş borddezz, əslisə nełki vydza ʐvir jurrez. Sybərgyń kaskaez da

kiverrez výlyu pondise novjyń vəv bəzzəz, una çuzəma rəmə kraşitəmən. Siş munis vekiş-vekə, kət ena sapkaez vəlisə əddən ղəndovnə-jəş vojna kosta da i oṭir dugdisə-ni rovňu výlyu sapkaeziş vojyn.

Gərd armiaňn eṭəem vəv əviçajjez da başı-təmmez avuəş. Burzuaznəj armiaezyu esə ənqə kadəz eməş natodi! sapkaez, voennəj paradde-zyn ukraseñpo ponda.

Bojəvəj obstanoskayn eta avu çapkəm... Bvd armiaňn, ənqəsa stañnəj slement primitəm, oz nəmən povzət oṭırsə.

303oglən kod kuçik

Kəzylşan mortlən kuçikb loə ne vojkət i vaçkişə kustəm 303og kuçiklañ. Siş i suşə sija „303og kuçik“. Mijşaŋ eta ovlə?

Zəvotnəjjezlən kəzylşan gən suvtə da loə soskyla. Sonaltıb vbd gənok ətaməd berdə vdə topyla i gən loə vəra vojkət. Kuçik rye-kən vbd gən vuz berdə loktəm jaj svən (məsca). Kəzylşan eta svənbs kərçitçə i etəsan gənbs suvtə veşkyltzəka. Etəz i zəvotnəjjez prisposblajtçənələ temperatura vezsənmimezlə. Pusitçəm gən burzylka sajəvtə kəzylş.

Mort kuçikъn sіz-zә emәş svәnnеz, kәt enia mortlә nәmlә oz kolә. Къз i podalәn, sіz-zә ovlә nәproizvolnәja kәrcitçәm kuçiklәn kәzьtşan. Kuçik vъlyп mortlәn kažavtәg suvtә puk kod gәn i pozә bura aзъпь kuçik vevdәrъn тъsokkez. Ena тъsokkezsaп i ovlә mortlәn җoзogләn kod kuçikъs.

Вѣdmә-ja jurši kulәm вәrәan

Бвvez vъlyп, kъtәn vәvlisә bojjez, vәli va-
zъп-ni kažalәmaш eтeәm strannәj javlenno. Boj
озъп britәm saldattez kulәm вәrъn, mәd lu-
nas loenъ, kъz brittәmәs. Una dumjatisә ku-
lәmlәn-pә вѣdmә juršiъs, a sija vәlәm вѣdsәn
ne siз.

Kulәmlәn kuçik koşmә da loә vәsнitzъk i
jurši vuzzes petәnъ vevdәrә.

Къз britlisә oзъk

Unazъk muzъk pәlәsъs britәnъ tсsныsә da
ussezsә. Eta әddәn gigijeniçno. Paşkыt da kuz
tosә kolә una dәzirajtәm, a to әкшә setçә una
nat da bus. Etaşan i pozә viştavny praviñnәjәn
inkaezәn зепътиka jursi novjәm.

Къз britlisə ozyk? Сырулнік ләшетас маңга va ызыт dozjə i seş mavtə әти киșən въдәнпъсә, kin toko loktas сь дынә сыршыпь. Pomalaş britəm, boştas әмас va da връзгайтас mortsə. 8ыршиш șыскas چузәмсә da i тұнас, къз въттепә ңем ави i вәлема.

Vaz Moskvaып әти mesta суşis „tojəş тънокән“. Setçin vәlisә сырулнәез, върәм jurşijiş vo-ezәn әкшәмән mu вълып soginis въдса постела, a oтir vetlәtisә, къз perina kuza. Eta тънок въдсән ңимсә assis pravdajtis.

Әni parimakxerrez dolzonəş изачыпь çoşком xalattezъп, мишыпь kiez въд mort сырәм вәртъп, i vižәтпь паškәm, i instrumenttez medвъ ez вълә ңатәшәш. Әni mavtəпь seeәm kistoçkaezәn, kәdnija ozә zarazitә. Sogalissezәs parikmaxerskәjjezъп oz сырә. Parikmaxer къзи oz pondъ sobludajtпь enә praviloezsә, parikmaxerskәj loas zaraza rasadnїkәn. I әni ese, kәt i jeca, no ovлә parikmaxerskәj рыг zarazenno şifilisәn da kuçik vişan soggezen. Kuçik soggez ne siž opasmәjәş, къз şifilis, no i kuçik soggez kolasын emәş opasmәjәş, къз parsa, kәdә kolә dyr veşkәtпь.

Medвъ veşkәtпь parsa, kolә uşkәtпь vuznas въдес jursisә. Әni jursi uşkәtәпь rentge-

novskoj jugerrezen. Nə dejtsvijaeşan jurşı vuznas uşə, i çoza myış vüdmə vər. Eta kad tərmə medvər veşkətnəy parsa.

Ozza kadə parsaən sogalışlə jurlas ʃakətisə smolaən mavtən sapka, kədə vurşəmən ʃakaşlis jurşı vərdə, a sə vərən sapka bostisə, i ətləyn sıkət neekişis jurşı.

„Şigag“

Pruddezyn, təbezyn i zəgəna kotərtana juezyn pozə azzıny vəreg doris strannəj lovja sussesvo, siya vaçkişə vəv şilan. Kuzanas etija gagıb ovla 75 sañtimetraən, kyzanas ovla lən sərt kzyza: şəd, libo ləmrəma şəd, kəneçyn nevna kyzzyk—eta sylən jurşs.

Mukəd mestaezyn kreşsana suənə, sto eta va gən sogmə vəv burşiiş, kazavtəg kər niya sedasə vaə. Viştəşənə, sto siya pıṛə mərt tūsaə, pozdişə kuçik uvtas, kerə narvvez da oros ranaez.

Eta vaitəməs vüdəs veşis. Vəlvəm i mukəd zəvotnəjjezləni gən oz vermə lənə lovja sussesvoə. „Va gən“ təloə oz pıṛ i çem oz ker iməjə. No myışaq-nə şodaki etə zəvotnəj suənə vrednəjən?

Kresshaña kolasyń mukəd pŕišas tujə azzyp, kyz kuçik výlyń loas gərd vižok i vessə ožlaq çuklaşəmən kuçik kužas, mortlən sija nəstəs lüdə i sotə. Mukəd kostə vermas lońń narv, seeəm sogaləm kəşsə vo şerna, a sə vərəyń çulalə açs neñki veşkəttəg.

Eta ovłə nē „şigagşan“ kət i vižokbəs nevna vaçkişə eta şigag výlə, a ləz liçinkaezşan. Ena poenitik liçinkaez lakaşənə mort ki berdə gozəmən vəv dozirajtiko. Pişkətənə mortlış kuçiksə, a səvərəyń pýrənə kuçik uvtas. Setçin sija kuçik pələs vessə i mort kuçikbən loə gərd viž.

Kyzı viž koñecəs dýnət vundəsňń kuçiksə, sek pozə kazavňń liçinkaez prostəj şinən „şigag“ estən ne priçom.

Vižat aslat gyzzez výlə

Gyzzez zelyotnəjlən oñsalənə mezdişň da tıskاشň. Pervoňtnəj mort siž-zə aslas gyzzezən letis assis dovyça, sylən gyzzez vaçkişisə zelyotnəj gyzzez výlə. Ðni mortlə gyzzez oz kolə eta ponda. Nylən rojbs výdsən mədik.

Çunqez kiişda kokkeziş łyñpzykəş şələm dýnşan, sijən vir gyzzez dýnə loktə sajkaləmən-

зък vir зълаез çүнгөзън вәснитәш i вірлән пырьстәмбүс иңәт. Еташан çүп јуввеz әффән çустви-тепнәjәs: кәзәтьн піjә çоza розә кыпты.

Vesseesvo, кәдайш керәm гыз, имәла 80ынъ леҗиш. Еташан гыzzez sajәvtәnъ çүнгөz sajkalәm-шан. Еташша гызләn çorъt plaştinkaez, къз иңә-тиk рапсъrrez, sajәvtәnъ çүп ңевира dojdәmіш. Гыzzez otsalәnъ oşazaңpoып, kәr pavkәtçan гы-зәn түжкә бердә, то çүп poduskaez լiçkişstәnъ гыз бердә.

Vazsha kaddezъn vәli әвиҹај peçal da gorjo kosta гыzzez ңe 8ыртъ. Kuz гыzzez vәlisә къз въ traурәn kulәm ponda. Kuz гыzzez uvtә әksә ңaт. Eta şәd traurnәj poloska novjәnъ i әni, kot i rodнаes въdәs lovjaәs i oz sogalә.

Eteәam ңaтa оланъs vajәtә имәлсә ңetoko as pondasіs ңaтъn oliшbслә, no sija opasnәj obses-tvennәj zdorovjo ponda.

Гызуvt ңaтis ne jecä aззывлиs kovgag kojt-теz. Kъzi mort ңaтәs гыzzezәn үзалә povarъn լivo oved vajalişәn stolovәjъn, vermas ʃojanә uskәtнp kovgag kojttezsә.

Vraç xirurg ңaтәs гыzzezәn i dumajtnъ oz tuj, sъlәn въd operacia pondas orşavny.

Mort kuž гыzzezәn kok çүнгөзъn loktas sanatoriaә ңeto соçcişan kerkue, to sija vermas

vajnъ kok gъz uvtas pъe kolitez i assis tovarrissemə pъeşətas.

Derevčaň užalikə, eěka pantalan ořir kolasen seeem əviçaj, kər mammez oz sъrə voř kagalış gъzzez. Myjlə nimašan kagalə koləpъ gъzzez, kər nija často gъzjavləpъ assinbuz çuzəmsə, ղekin mammez kolasiš ez verme meňim viştavnpъ.

Medvərgъn ətik staruska viştavlis, myjsan oz sъrə. Kъz-pə kulas uçət kaga, to sylə gъzzez kolasə məd şvetas, medvъ koknizbuk vəli kajpъ ղovoə da rajə... Kər ažən mortəs kuž gъzzezen, to siž-vъ i juulan – oz-ja sija ləşətçə siž-zə kajpъ ղovoə?

Vaz imperatorskəj Kitajnp gъriş činovnikkez (siž suşisə mamdarinnez) i ozyr ořir ossaşisə aslanbuz kuž gъzzezen. Často gъzzez kiezyn vəlisə kužzəkəş çuŋqezşa. Seeem udivitełnəj gъzzez kolis vədtypъ vədsa voezən. Gъzzez çuŋqezyn vədməpъ ətik milimetra gəgər nedəlaen a kokkezyn ղolişən zagənzək.

Çuŋqezə kъsavlisə natodil futlarrez, medvъ ne ceglavnъ mamdarin priznakkez. Kuž gъzzez vəlisə ətik priznakən ozyr mortlən, kəda 1ədə umełən vəd fiziceskəj uz, ղelki aşsə paštətnə kəmətəpъ.

Вътъвлисә куз гъззез і kitajskәj monakkez, nija etәn тъççalisә, sto ңекъеәт из niја oz kerә.

Eta въдәs vezәrtana. No şәkъt vezәrtne, тыjlә mukәd tom zon mijan sojuzъn въdtә çalas aslәs kuz гъz, libo tom ravołnica çinnasa aslas kuz da manikjurennәj гъzәn.

Çasto pozә аzzынъ tom пыvkaezәs xirurgiçeskәj ambulatoriaezyн. Bura kuçik vundalәm гъz urәs dыnәt instrumentezәn loenъ uçotlik ranaez, kыşan гъz urәs dыnәt orşalә i sek kovşә въdtәm гъzokse çapкынъ въdsәn.

Әtik inostrannәj puşesestvenník vәli Moskvaыn 400 vo gәgәr ozti i aslas gizottezyн viştalә, kыз Rossiaыn kerisә raşledovañnoez prestrupnikkezlә.

Kәda mortlә kerisә dopros i kыz sija nem ez vištaş, kerisә siž: sylә gъzurәsas vartisә vәşniňik tulokkez. Pravda, eta kerhis ne toko Rossiaыn. Çuq jyvvezyn әddәn یзыт çuvstviþeňos, kәr mortlә vartas tulokse, loe terpittәm zuvbt.

Etaşan i lois şornitәm „гъz üvtiš въdәs viştavny“ түз loe viştavny въdәs, nem ne suşkyнъ kыz mort vištaşә, kәr sylә gъz urәsas vartasә tuv.

Mukədlən em privyçka jirnъ gyzzez. Seeəm otlrlən gyzuvt səstəm, sija vydəs nətsə nulə. Ceza myış gyzzeziş kolççə toko veknitik poloska, a çuq jyvvez smokaəş, vədmə kəz sloja kuçik da kajə gyz vevdərə.

Jort, vişət assit gyzzeztə!

„Səstəm şələmşən“

Kər akṭer scena vylip myççalə stras libo stradañqo, to sija çasto şələm berdas kisə puktə. Myla və kütə ne mədi mestaət, a tokc şələm dýnət? Kər baitan ləg jılış, nezalejtiş mort jılış, mi sijə suam şələmtəmən, kət vədə tədə, sto şələmtəm otlırovsovsem avi. Koñnalən myj nənabud, siç-zə „səstəm şələmşən“. Myla ne səstəm spina vemşən? Em-ja kyeəmkə smysl estən?

Podalən medbəzət mog, vətçynpə aslas şojan şərə, rüssənpə vrag dýniş nəto pessənpə səkət. Eteəm momenttezən svənnəz təloypən պuzalən, mymda vermasə i kovşə sek ızyt vir pritok. Şələm sek vynən pessə, a kər sija bura uzałə, çozzəka tojystə virsə jaj svənnəzə. A kər zyvotnəj soçcişə, sek sylən svənnəz nem oz kerə i şələm peşşə zagənzək da spokojnəja.

Şələmlən da svənnəzən em, pırşa svjaz.

Öləm pervovertənəj mortlən vəli kyz i zyvotnəjlən, vəd iz kerhis svənnəz vynən; sıshaq i zavişitis xarakter şələm uzałəmlən. Püssəm peşəm, tıskasəm, vədsən oləmtəs mortəslən korisə pır da jatnəja soglasujtəm iz şələm da svənnəz kolasıñ. Ənna kadın jeeasəm voprossez resajtçənə kok da ki vynən. Ki svənnəzliş iz vezə tasyña. So jeeazık i jeeazık loənə profəssiaez, kytən-və kolis ıztaprjazenno svənnəzən, kyz na primer, peşənə zvir-rezkət. No eəe uzałəm şələmlən da svənnəzlən surssezən kışsis sijən i eta svijaz kranitçə ənna kadəz, kət ənna mortlə kolə eta jeeasəni. Radujtçam-li imijə myılə nəpavud, təzdişam-li, povzam-li, kət i püssənəpə əni oz-ni kov, no vədəs eta otrazajtçə şələm vylə. Sijən i ənəz otirys vəd iz assinəş ətlaətənə şələmkət.

Кыз چечечавынъ ваэ?

Mukəd çasssez təlolən vəd izyn eəeaşənə şələmkət. Əlik uçonəj etə kažaləm laguska vylən. Kyzı koknitiqa sətnə lagusalə jur kužas nəto şpina kužas, to uməl oz lo nəm: lagusa toko çecçəvtas. No kyzı lagusalə vaçkynə kynəm kužas, to lagusa kulavlas nedyr kezə: şələm syl-

lən suvtas nedyr kezə. Uçonəj, zañatəj aslas labaratoriayn, ez i kažav, sto eta oryťs vazyni kerşə mort výlyn.

Boksən medopasnəj vaçkəm, eta vaçkəm şələm uvtə, pañok kod koska uvdərə. Kyz inmas setçə sətnə, mort usə sadtgəg. Kyz laboratoriayn lagusakət siž i mortkət loə ətməz. Şələm uvdərə vaçkəmşan, şələm nedyr kezə dugdystə uzavnı, sijən mort i usə sadtgəg. Etashan, kər velətən bokşorrezəs, to vyd vñimañno puktən setçə, med-wy zorətnə şələm uvdər svənnəz. Kər bura zoraləmaş da kyzəs svənnəz kynəm výlyn, vñeemə zorətəm, torpt da kyz svən şenkaqs narsətə vaçkəmlis výnsə. A bokşor vižə sek telosə siž, kər sylən kynəməys əvəm moz da ryr sajəvtçə kiən.

Vaə çeççəvtikə kolə beregitçyn, medwy ne vaçkişn və berdə kynəmən. Eməş una prijommez çeççəvn və: suka moz, ruovəj saldatən, çıkişən. Požə əddən výlninşań pýrñitn və, no toko vaçkişn və kuza jurən, kiezən, kokkezən, ožlaq զuzətəmən. No kyzı on kuz çeççəvtin da vaçkişan şələmən və berdə, to vermas lony, kyz i lagusakət neto bokşorkət. Şələm suvtas, mort sadtəmşalas i vəjə, kət i vñeemə kuzə ujavn.

Seem sluçajjez vəlisə ne

Maraforskøj kotertəm

Unazъk kъk şurssha vo çulalis, kъz greçesk ej gosudarsvo Afinaez nuetisə vojna Persiakət. Vrag loktis stojica kar dъnə. Olişsez karış əkşisə plossad vylə i ьzət trevogaen viççishisə juər pessana ьbbez vylis. Kar vorctaezə kotartis busən vevtlişəm afinaezlən voin-goneç. „Mi verim“—rjakəstis, usis da setçə ikulis.

Afinaez vermisə vragəs kar Marafon dъnyp. Marafon vəli 40 kilometrayn afinaez dъnşaŋ. Etə rastojannosə voins vyd vooruzennoen suvtçeytəg kotertəm. Eta sluçajys unaiş gizsis, kъz ideal sportsmen kotertəmyň.

Mijan sojuzyň seeom kotaşəmmez zapretitəm, kъz vrednəjəş da ɔpasnəj. Mijan sport—sredsvo, med zlorovşətny organizm uzañşez kolasyn. Burzuaznəj sporтивnəj orqanizaciaz vətçəm rekorddeş şəre i unaiş kerlisə 40 kilometra kuşa kotertəmmesə. Grekkezlən voines əni ne ətik zertva. Una sportsmenneze—kotertişsez siž-żə uşlisə i siž-zə kuvlissə, nəlki ez vermə vokny mestəež.

Eteom sluçajjez ovleni vəvvezkət dyr da bura vasətəmşan. Uşəny mukəd kostəe nəlki kuz koka olenqez vəralışsezən vətlişəm sogja.

Şələm oz vermən tərpiñv bura pırgıstəm virliş, sek sija suvtə, kyz susə: loə paralıç şələmlə.

Mukəd oñır etə oz fədə, sijən çasto vaitənən seçəm kuləm vərgyə, şələm-pə potis. Bıl eta, kər şələmlən imal şənkəezən oz vermən vizpə virliş pırgıstəm i sija potə, no seçəm sluçajjez jecəaəş. Çastozək ovla şələmlə paralıç.

Mukəd oñirlən ne zdorov şələmən paralıç ovla i sek, kər mortls tıyən ńeviñ rastroitçəs. Etaşan, kər mort mədə kernə spori, tə oz kov vərjyńv asılıs seçəmə, kədija sylə gleñitçə, a kolə pervo kernə siž, kyz vraç sovetujtas. Siž-zə pervo kolə kokniñlik upraznənnəez. Kolə zəgənlik velətnə organizm eta uza, ńevaen pozətnə şələm.

Xirurg Ren

1930 voyn kulis ńeməckəj xirurg Ren. Etə ńimsə oz kov yunətnə. Renəz, vbd rañitəməs şələmə ńekin ez vermən veşkətnə. Vbdəs veşkətəm vəli siž: rañenəjəs puktyvlisə kəzət mestəə; vot kyz guvələ i moroslə puklaşə jy. Gospitaļın neto guvəln rañenəj şorovno kuvlis. Nekər ez ńışlə i dumajtnə, sto moros tujə vundavnə kuləmvi ranitəm mortlis, kyskynə

şələmsə, kədija pessə medvərja minuttez-ni da vurnı rana. Ren etə medpervəj keris mi-rınp. Kuləmkod mort veşkalis.

Eta operaciaın toko minutaən şormıştan, mort kulas. Perxta vundaləməny morossə, sog-mə kusək, kədija vəv ordıleyzkət mədərtçə boklan. Sija oştaət pozə kiən peslyń pessana şələm, sija pessə, mezdətçə kiiş. Mort kujlə, kyz kuləm, sajkaləm, oz i lolav, ne vezərtana şinnezən, toko ətik şələm uzałə. Şələmsə zmi-təmən kiən, xirurg viçiqşə seeəm momenitez, kər virbəs dugdəstə moz peñń, a eta momen-tən ət kinas vraç viçə şələmsə, a mədnas vurə sijə.

Mirovəj statistikalaın əlləna kadəz ləddisə kuimşo təyində otiros lebtəmən kok jylə etəəm strəjdəmşən. Kuimşo operacia kolasiş vitdas operacia kerəma roç xiturggezən.

Къеəm ranaeziş medbura petə vir

Въд lunə gorodskəj vołniçaezə „çoza pomos“ vajətə tramvaj uvtə sedəm otiros. Çasto-zık tramvaj kruggez uvtə sedənə kokkez. Tramvaj krugnas koksə çut ne vədsən orətə.

Kok kołççe əsavnъ toko kuçik vylas da svənn̄ez vylas Medъzъt vir vetlan zylaez suç orənъ. Dumajtçә, kъz mortslәn vydәs oz pet virs, kъtçәz mortsә oz nəvətә bołničaә. No praktikaыn da ovla ne siž. Kъzi ьzytzъka kiiş livo kokiş vundystәm purtәn, kъz eta ovla kod drakaez kosta, to vir petәm loә əddənzъk, sekşa, kәr mort sedә tramvaj uvtә. Seeәm rəqənəezşan kulənъ cozzъk, bołničaә vajətəməz vydәs vermә petnъ virs. Mýşan-zә eta virs petә ne etnoz?

Bura ıamətəmən vir vetlan zylaez ıapkaloň i garşənъ, i oştasә tukkalənъ. A kъzi rana kerəm leçyt oruziaen, to vir setiş petә vrızzitəmən strujaen. Etaşan i oz pet vir pıdyna ńaləptəmşan, a əddənżъk petә britvaen ńevira vundystəmşan.

Mýşan ovlań ləzzez da svavvez

Vaçkыпъ-kә myjən ńepavud nyzən livo lukaşpъ, loas ləz neto kajas şur. Mýşan eta loә? Vaçkikә mortlən ńuz kuçik oz pot, a vir vetlan zylaez kuçik uvtъn potənъ. Nyış virs petә da kuçik uvtas əkşә. Loә ləz neto vir

əkşəmin. No kəz i kuçik dən em matın koska, kuçik ənevurə levə, kəz vot suam jırınp ʃivo şin kətən, loə ləz təsək—svav. Ēeka ləzəs ovlə şin uvtən. Seəem „fonar“ olə çastozъk şinuvdərъn, sijən, myla vaçkəmşan şin uvdər koska berdə vir zylaez burazъk potlaşən. Da etasşa esə, şin uvtən rısküt gos slojys, etasan i vir burazъk paşkalə.

Kəzi kaga jurnas lukaşas, to çasto sъ mestə puktən kəzət predmet, naprimer əzət mednəj denga. Bıl estən em ənevna smysl. Kəzətşan şenkaez vir zylaezlən əzmişçən i virlə loə petiň əneküti. I kuçik uvtət vir kotərtəm loə ənezъk bura i ləzəs loə uçətzъk.

„Estən oştən vir“

Mort təlo rıekən virs daskimət tor şəkəta, mortəs təlo ves şərti. Virliş kuimət çashsə suprıta əstəm opasnəj, a kəz əstən zynvi virsə, olə rıy şmert.

Inkaez koknitzъka vermən əterpitn vir əstəm. Əddən çustvişelnəjəş vir əstəmən çelad.

Vo 100-150 vərlənzъk oñır dumajtisə, sto vir lezəmən əzət poža, i ēeka virsə lezlisə,

sijə ləddisə vəşkətçan stredstvoən, una soggez-şan. Nəlki vəbsən zdorovəj oṭir „oştisə“ assinəs vir, medvə sajəvtən aşnəsə oşlan soggezis. İtaliyalı ətik karyən vəli əvvəçaj viçku praznik lunə, plossad vələn lezən assinəs vir, da nə toko assinəs, no i podaşlış, kəda vələn lok-tisə.

Eta vəli osyvka. Vyl, vir lezəm vərən çulavlis likoradka, dıgdəv-keris vozpaleşno da ənevna əsis zubvəts. No eta vəli sijən, kər sogalış lezis assis vir, to sija əddən nərşalis, a kyz toko mortlən vyp vəra ənevna əkşas, sylən sogətsə da zubvəts lois vəra ozzə moz-zə.

Etə uzsə puətisə cırılınikkez. No vüveska-ezən nozniç da britva resunokkezşa vəli siž-zə resəitəm vir lezən instrumenttez, purtok, banka pijavkaezən, kədnə mort təlo berdə lezalisə, med niya nupkisə mortlis virsə. Ny vevdətən vəli gizəm „estən oştən vir“. Mukəd ryrşa sogalışlə lezlisə vitdaz gəgər pijavkaən. Əni eəpozə nəzəryünə oṭırılış rubeççez çupkan bankaezşən.

Əni vir lezəm kerənə əddən soça, toko mukəd soggez kosta. Vir əddən dona tor organizmlən, medvə sijə siž lezən, kyz kerlisə ozzək. Ozzək operacia ozyən sogalışlış lezlisə

vir, medvъ ңаршаләм mortъs ez mesajt xirurg-lә. Әni xirurggez pessәnъ operaciaez kertв virtag. Vundalәmmmez kerәnъ siз, medvъ ne vundьspъ әтик ызыт vir zыla: пыліш иçәтік vozokkezsә kutәnъ natodil zыппеzeн da kәrtalәnъ sovkәn. Қыпът mort әstas jeeazъk vir, сыпът cozzъka sija suvtә ko'k vylas.

Vir kişlәm

Vo vitso gәgәr вәrlan otiръs dumajtisә, pozә-pә bergәtnъ tom kadsә ңelki pәriş starik-lә, kъzi pәrişlis vir lezпъ, a sylә sodtъnъ tom mortlis virsә. Rimiş papa Innokençij VIII vәli әddәn pәriş i eäktis aëlsә kişnъ vir tom zonkaezliş. No eta tomatçәm pomaşsis umәla. Papa i zonkaez kulisә. Vraç, keda keris opera-cia, medvъ sylә umәl ez lo, ръssis.

Starikkезlәn popytkaez tomtъnъ tom mortlis as pъekә vir kiştәmәn, vәlisә neudaç-nәjәs, nija dejstvujtisә şlepәj veraen, вүтте-pә virlәn em seeäm çudodejsvennәj svojstvo. Etә coza vezәrtisә. No sovsem vәli ne poqatnәj mәdik. Myla strәjdәm mort, ңarshalәm вәгъп una vir әstәmşan, ez veşkav, kәr sylә kiştasә

lovja da рът vir зъвотнәjлиš, вошам, том к-н
канлиш.

Petis въдсән мәдноz. Kişlisә mortlә poda-
liš vir, a mortbслә vәli рът şәkъtъk. A kъz
vir kişlisә una, to mort kuvlis. Peslişisә i
mәdpәv kişnъ mortliš vir. Mukәd kostas ark-
tъvlis әddәn въеemta, no unazъksә vәvli siž-
zә, kъz i poda virşaң. Mort pondbvlis kъvпъ
zubыt morosas da kъnәmas. Şәkъt vәli lolavпъ,
umәla uзalis şәlәm, çastozyk etaşaң mortbслә
kuvlis. Vraç ez verme vezәrtпъ тъjсаң eta-
siž loә.

Әni etә tәdәnъ-нi, тъjсаң siž loә. Въдәs
otirъs aslanъs vir şәrti jansәtçәnъ nol gruppаә. Къz въtъe em nol sort vir. Къzi vir kişnъ sъ
gruppaish-zә, kъeemt gruppais aslas mortbсләn,
to loә әddәn bur. Sek raqitәmlә loә srazu
dolbъtъk; kәr sъlә kiştәnъ viл vir, mәdi grup-
paish, to kiştәm vir komokşalә zъlaezъn. Vir
komokkez tupkalәnъ zъlaez logkoezъn, kiskaе-
zъn i jurъn. Etaşaң i vәli kulәmъs, kәdә dyr
ez verme vezәrtпъ vraçces.

Vir kişlәmәn veşkәtәmşan kuvlisә ne toko
sogalişsez, no i zdorov morttez. Ne әddәn
vazъn Moskvaыn kulis uçonәj Bogdanov, as
uylas keris opыttъz vir kişlәmәn.

Озък aristokratičeskaj familloeza očir osašisə aslanıss səstəm virən. „Golubəj vir“— eta vəli toko aristokrattezlən, sija vəli klassovəj priznakən. A praviłnəja viştavny, dak avu nekycəem mədi gruppə virlən, aristokrat da ne aristokrat vir şərti. „Golubəj vir“ lois səşan, kər vəsnitik kuçik ryekef tədaic ləz zylaez i burzyla fədçənə seyəm morttezlən, kədna vek ez zarımajtçə fiziceskəj uzən. Etə vermas azzyn pəd moqt ki myiskiş.

Əni vir kişləm lois veşkətan sredsvoən una soggeziş. Siya bura otsalə, kər mort myla nəpalivid əstas una vir. Çulaləm vojnayı ame-rikanskəj da germanskəj armia kolasınp una etən lebtisə kok vylə rəqənəjjəzəs. Medvə çə əstən pərevjazoçnəj punktən vir gruppə azzəmə, amerikanskəj armiañ vəli ozzyk iş-ledujtəm vəd saldatlən virbə i ny voennəj knizkañ gizəm, kyeam gruppayı sulalə vir vəd ayməjeçlən.

Toim zonkaez, kədnija vəli ispožujtəməş papa İnnokentij tommətəmə, kulisə səşan, myla nyliş boşlisə una vir. Medvə virtəm mortəs ne lezny kuvnə, tərməs sylə zyn litra. Eta mynda virsə əzyl da zdorov mortlis pozə veşny vredtəg.

Amerikaňın, kętən vir kişləmən poľzujtçənъ paşkъta klinikaeszyn da bələniçaezeň eməş tođil-nəj oťir, kədnija şetənъ assinъs virsə; nija su-şənъ „donorrezən“ (laťinskəj kylvşan „do“ loء „şeta“). Vižənъ nəlkı aslyńs natodil profəssi-onalnəj sojuzzez. Niňa olənъ vračevpəj nadzor uvtən i suvtətəm taksa şərti vuzalənъ assinъs virsə. Mъmda şetasə, siz i voştənъ denga. Porcia ponda voştənъ 40 şan 400 dollaraz.

Mijan Sojuzyn torja donorrez avuəş. Sogalişlə vir kištənъ rodsvenqikkezliş, tovarissezzliş, kъz vir gruppа şərti niňa ləşalənъ. Casto sotrudnikkez voľniçaiş şetənъ assinъs virnъsə, medvъ levtyńs sogalişsə. Mukəd kostaezə vir lezənъ sogalişliş, kədnalə kolə kernъ vir lezən operacia.

Əni kossənъ sposob med konşervirujtň mortlis vir siž, medvъ sija ez əstѣ assis svoj-svoez. Seeəm vir pondas tuiňs suzətň apte-kaiş, kovşas toko sontň da kişň mort zylaezə, kъz kyeemkə Jekarsvoəs. Eta əddən koknətas iz, kər kovşas, oz pondъ kovnъ kossənъ mort seeəm-zə i viraə, a toko sontňsъ sklanka da srazu kişň.

Мыла ранашаң mort virən əuiç oz mən

Pişkətan-kə bak vok, kytən em va, to va bakiş vədəs petas. Eta şərti i ed mortkət siž-zə kolə və, kər mortsə rañitasə, to virəslə kolə və petnə vədəs, tımda em sə organızmın, a myla inə oz pet? Morttez kulənən toko sek, kər nylış rañitənən əzət vir zylaez. Kər rañitasə nə əzət vir zyla, sek virəs nedər petas, a sə vərən petnə dugdə. Myla loə siž?

Mortlis nəto podalış boştam vir da kiştam kyeemkə dəzjə, to virəs loas, kokolən sukməs. Kər virəs zylaez ryeķyn, sek sija oz kokolşav. Kerlisə seeəm orpə ponlə livo mədik zəvotnəj-lə: kərtalisə kık mestaət vir zylaez, a sərsə vundıstisə torjən. Estən virəs vəli kizer. No kər toko setçə sedis kyeem nəpavud predmet, boştam jem, virəs srazu kokolşalis.

Kər rañitasə, virəs pəttənnəs siž-zə kokolşalə. Loənə vir kokollez, kədnə tukkalənə orətəm zylaliş oştasə. Etaşań vir dugdə petnə, dugdə cozzək sek, kər orətəm vir zylaez uçət-zəkəş. Kər dojdan əzət zylaez i pəttənnəs vir kət kokolşalə, şorovno virəs sijə tojystə, eta-

şan petə dýrzbık ызыт zylaezsis. Kər mort suvtətə-və vir kotərtəm da rana mişkalə vaən. Siş oz kov kerny. Vir kokollezsə vaəs mişkalə i vir oz dugdə petəmiş.

Parikmaxerskəjjezyn, medvə suvtətəvir kotərtəm britvaən nevura vundystəmməziş, sijə mestasə niya zırtənəv kvascь kristalən. Kvасcь otsalə virlə cozzıka kokoşavınə i vir kotərtəm coza dugdə. Eməş siş-zə mədi vessevvoez, kədaşan vir oz kokolşav. Setəəm vessevvo vişə aslas duşın pijavka. Etaşan pijavkaən kurtçəvtəmşan dyr petə vir.

İnteresno, sto vir kotərtəmşan organizmə, kołççəm vir burazbık kokoşalə. Eteəm sposob-bezən organizm peşşə opasnosşezkət vir petəmşan. Etaşa esə vot myj: kər vir petə organizmiş, sek zylaez ыzmıtçənəv, oşa loə uçətzıb i vir pondə petnə nezək bura.

Una otır dumajtənəv, med cozzıka-pə veskalar rana, kolə çastozyka kerny perevjavka. Eta vədəs ne verno. Səstəm, avu orşaləm rana oz kov vərətnəv. Mədpəv kər kərtalan, to vir kokollez kuşənəv i vir pondas viş petnə. Boñiçaezyn operacia vəgyn vurəm ranaez sovsəm oz vərətə 7-8 lun. Çasto operacia vəgyn kolə kiə livo kokə ruktyńə gipsovəj kərtaləm.

Vurəm operacionnəj rana koççə gips uvtyn
3-4 ənedəla kezə i perevazkaetzəg vəskalə
vəcəma.

Tujə-li əvən vir

„Munis mort pəriş, vəv sə uvtyn karəj,
tujjez kuza, kyrassez kuza, uməl mestaez ku-
za. Te mam-ruda zylaa, jafovəj, suvt, vər-
bert. Pəriş mort tenə ignalə, soççışlı sontə.
Kyz sə vəvlə va ez lo, siş və i te mam-ruda
en vəv. Kyz menam çorxt“.

Neto siž esə:

„Purt dəniş, kiparis dəniş, kalitəm kərt dən-
şan, lebzis raka tıls vevdərət. Mədə raka nə
kız sunisən surovinkaən vurnı-vurıslınpı,
virəş ranaez vurıspı. Kız sə tıls vılynp sula-
lənp kuimdas svetlica, a pı rıyekınp kuimdas
i.uim devica, əti mamiş rodnəj sojjez. Niya
vurənp-vurıslənpı, vira ranaez tıpkalənp. Loktə
car, a te vir, en vəržə“...

Ena—otırlən zagovorrez vir vıle, medvı
sija ez pet. Ena zagovorrez vəlisə vıd soglə
i vıd narodlən. Pemt mestaezən i esə əni
eməş ena zagovorrez mijan sojuzınp.

Некъеəт къв əktəmmezən on verimъ suvtətnъ vir kotərtəm. Къзи dojdəm ьзыт vir zyla, to vir pondas kotərtнь. No uçətik zylais vir petə ңевура, a to vermas vir i ne petnъ. Eti-jən polzujtçənъ tədişsez, kazalasə, sto strəjdəm ne ьзыт zyla i davaj suskыnъ, i vir petnъ dugdə.

Oлə eta esə i sъsaq, kər loktas tədiş, sek dugdənъ въdənnъs, kin тыjkə vezərtə ali oz, dojməməsə tormositnъ, ranasə vərətnъ. Dugdənъ siş-zə въdənnъs uksыnъ da oksыnъ, a esə burazъk açsə sogalişs. Въdənnъs loənъ spokojnəjəs. Tədiş vylə nađejtçəmən, vişcişənъ, въdəs-pə çulalas въeəmika. Kər mort volnujtçə, sъlən burazъk petə ranaşis virs, a kər morts spokojnəj, sъlən vir пырьstəməs loə jeeazъk, i virs petə zagənika. Tədişsez kerənъ unazъksə siş: kutasə dojməm kisə neçə koksə da pondənъ suskыnъ assinъs moğitvaezsə. Къзи dojdəm ne ьзыт zylaez, toko kolə vyləzъk lebtyń rəqitəm mestasə i sek vir dugdə petnъ. Vylən lebətəmən virs jeeazъk lokta rana dъnas, a cozażъk tıpnə vər.

Pożə dumajtnъ, sto mukəd tədiş vezərtə, kъti tıpnənъ glavnəj vir zylaez. Kinas vişəm-

ən dojməm mestasə tədişsə pırvəstə vir kotərtan zylaezsə.

Açxs zagovorxs setən çem tujə. Nekinlə esə ez udajtçev „əvnъ“ vir əzət ranaeziş. Kət məmda en suskъ şera vəv jılış da rodnəj soj jılış, a mort kulas vir əstəmşəq. Sajəvtń toko vermas sijə şmert dəniş xirurglən çoza ot-saləm.

Kyz suvtətn̄ vir petəm

Mort ranitəm, ranaiş ortəg petə vir. Vraç matən avi. Bolnicaə kəskynъ ыбы. Mıj kernъ? Ovlə siž, kər matən gəgər çekin oz təd, una berşa sredsvoezən veşkətənъ.

Şvezəj rana berdə teçənъ myj sedas: çeran vez ʒorizzez, lissez, riş, (glina) dułən kizərtəm; kişkalənъ ranasə muən, saən, porokən; kiştənъ lakən, sylətəm gosən, karaşinən; mavtənъ maən, ʃelega mazən; turkalənъ naçəş trepiç torrezən, ɳicən, şetənъ ɳunpъ ponlə.

Eta vədəs nə vədumkaez i nə ətik kaşť-ləmməz vazşa voezsə. Uzalikə Leningradskəj oblaşty, me unaiş ażżyli enə as veşkətana sposobvezsə.

Rezultat etə veşkətəmiş olə ryr ət'k: rana-
ys orşalə. Mukəd kostaezə loə seeəm sloznəj
sogət, kəz stolvəq, neto omən organizmlən
zarazeñno.

Nekər oz kov müşkavny şvezəj rana. Müş-
kavtən mədiklaiş naťs sedə ranəə i zaražitə
sijə. A mortlən kucık ryr naťəş. Siž-zə oz kov
mavtny rana jodən, a jezeli em ki uvtyn jod,
to kolə mavtny toko dorresə ranaşlış. Avi-
ka speciałnəj kərtət, to rana kolə kərtavny
toko əddən səstəm trepiçən.

Əni vbd armiaezyň şetşə vbd armejeçlä
kərtət, kaňəmən režinovəj upakovkaň. Voj-
skaəs velətəny, kəz kolə oşpy paketsə da kəz
kolə kərtavny ranaez, medvə kiən ne pavkət-
çypy ena kərtətüz verdə. Ena pakettez çulaləm
vojnalyň una otiřəs mezdətisə kuləmiş.

Kəzi ki uvtyn avi speciałnəj kərtət ne
səstəm trepiç, to burzık nəman ne kərtavny
ranasə, a cozzık kyskypnı mortsə vraç dýnə.

Kyskylən kolə raqənəjəs puktyň sız, med-
və dojdəminys sylən vəli vəvlaqzək. Dünsi
kolə vasətny lısnəj otiřə, kədna aslanys ojzə-
mən da ajzəmən toko şələmsə əsibgiltən doj-
dəm mortşlış. Sylə kolə viştavny, med sija

ez vərətçə. Vərətçəmşən şələm uzağı əddənzək i vir ranaiş petə burazək.

Mukəd pirişas i etija tərmə, med dugdis virb petn. Kızı zojjə lezçə aləj vir, pozə təd-
n, sto ranıtəm ızıt vir vətlan zıla, sek kolə
gardəm koşinkaən qeto չıskətən vüvlənəzək
dojdəminşənas zelxta kərtavn. Etən əzmitçə
vir zıla i vir peñnə dugdəzək. Seeəm dojmət-
nas mortsə kolə sek-zə niətnə boñciçaə. Kızı
etə kərtətsə viñpə dərzək çassə, to ki ʃivo kok
şədətas, vermas vədsən eýkn i sek sijə kov-
şas orətn.

Vojna výlyp, voj dýrgi medožza kertala-na punkt rýg týnəp raqenəjjez şurssezən. Medožza punktter organizujtəmas matyň pro-tyvnik dýnşan. Kyeemkə zugdyləg kolççəm ker-kiyn, palatkayp, a gozýmən—siz prosto ətəryp. Raqitəmmezlə şetəp toko medožza otsaləm; sə vətəp nijə cozzıka iñdəp vərlaşə, kytən ləşətəma lazarettez da gospitallez. Kər dojdəsə əzət sosud kiiş livo kokiş i medvə suvtətəp virsə, zelıta kertaləp rezinaiş asyk kod zgu-tən. Kertaləm vevdərə seeəm raqenəjyslə puk-təp gərd kartonok. Eta şignal vraçcezlə, sto-sylə kolə şetəp medožza otsaləm gospitallezən. Kyz-vy ez rustə gəgər mədik raqenəjjez, kyz-

въ ез корә otsaləm, xirurg ki uvtə sedas per-
vo sija, kinlən em uslovnəj signal.

Mortlən kuləməs livo oləməs, çasto sъ
kъп, kin sъlə şetas medozza otsaləm. Çasto-
zъk raqenəjjez kulənъ vir zaražitəmşan, a це
vir petəmşan. Эni mijan sojuzъn şetnъ medożza
otsaləm kolə kuznъ vъd mortlə. Raqenəj dъnə
loktikə ed pessə tupkavnъ ranaez tъjən se-
das. Tədə, kъз zaražitat rana ɳatəş çuñqezən,
te verman kernъ ызыт vred.

Къtən тъmda vir mijan ȳeloyn

Vir vetlan zъlaez mijan ȳeloyn vermən
to ьzmitçъпъ, to paškavnъ. Etə bura tujə až-
zъпъ çuzəm vъlyп. Mukəd vpeçatlıtelnəj da
nervnəj oſirlən stbd da obida ponış əzjıstə
çuzəməs, vevtlişə gerd rəmən. Livo mədnoz:
rovzəmiş çuzəm çoçkommə, sek vir zъlaes ьz-
mitçənъ. Seeəm „orsəm“ vir zъlaezlən mort
ȳeloyn munə ryr.

Въd organ из kosta korә una vir: i sъ
kosta vir zъlaez paškalənъ. Kər kъeəm nəpa-
vud organ soçcişə, sek sъlə vir kolə ɳevnazъk,
sek zъlaez ьzmitçənъ.

Êtë pozə myççavny prostoj opytan: voşto-
ny paşkyl pəv i puktəny sijə mədi pəv dorlə,
loə kōromysla kod qeto vessez kod tuttan
kod, kədnə çasto kerləny çelad. Seeəm tuttan
kodlə vodtətəny gae mortəs. Pəv mort uvtiş
kerəny kъknan koñeçsə ətkodə şækylanas, med-
vь sija sulalis gorizontałnəja.

Kъz sek eäktəny mortsə resytny şækyl za-
daça, to jur ladərəs sylən vermaš.

Medvь resytny zadaça, kolə bura dumajtny,
kolə izavnny jurən. Kər pondas jur izavnny, to
sek kolas jurlə una vir, etaşaň i jur ladər
vermə.

Kerlisə mədnoz. Pozə oşny kynəm eyg i
pətkrolikliş, to sek bura təccə, kъz pət kroliklən
vir zylaezyl virs unazyk, a eylən jeeazyk.

Praktiçeskəj znaçenno enija nabludeñnoezlən
seeəm: şojəm vərən oz kov coza kerny şækyl
uz, kъz fiziçeskəj, siž i umsvennəj. Æti kostə
virs kovşas jurə i kynəmə. Vir oz tərtmə;
şojanlıñ puşəm da uz pondasə tunny iməla.

A esə əddənzyk vredno şojəm vərən ku-
pajtçynny. Una kolə vir zəvdəgə rıny şojansə,
ne jeeazyk kolə kuçiklə, med sontny sijə da
svənnnezlə, kər kupajtçikə mort una da coza
vartçə. Seeəm kupajtçəmşan nəm oz lo vredşa.

Мыј ем virъn

Virъn въдсән тъдалә къеәм sloznәja kerәm mortlәn organizmъs, kәda әнәз езә umәla velatәm.

Virъslәn sostavъs нe әtkod въd kadә, sija рyr vezшә, nелki i zdorov mortlәn, oz sulav әti mestъn. Соjәm въгъn sostav virләn mәdkod єyg dъrnışa. Vir соççisәm въгъn obladajtә mәdi svojsvoen, нe къз vir тъzәmlәn. Sondi vannaez, aeroplanyп lebzәm, әтәгъn lun çulәtәm въгъn uztäg oj çulәtәm — въdәs ena vezәnъ virliş svojsvoezsә.

Inkalәn virъs torjәn mәdkod kaga нето muzыk virşa. Въdlaыn тeloыn vir нe әtkod svojsvoeza. Munas-kә vir kъeәm ңivid organ рyekәt, къз тъmusәt livo poçka рyekәt, loә въdсәn mәdkod. Virъn emәs vir тelcaez, kerәmaş nija нe әtmoz da i funkciaez пыләn нe әtkodәs, kerәnъ raznәj vessevvoez, kәdnija әtik organnez ecktәnъ изаunъ çozzьka, mәdikkezәs nevna padmatәnъ, organlә olәm ponda, kerәnъ produktaez, una sostava sova rastvorrez, gazzez, vәsnit әtlaasannez рyr jitçemәn mijan virkәt.

Eta koñectəm sloznəj virlən sostav, pıriş-pır vezşəmən eşe loə sloznəjzək sogalik kostə. Sogalə mort grippən, çegətis kok, zaražitçis kovgaggezən, zəllalis ki — vədəs eta bura təç-çə vir svojsvoezyn. Mukəd soggez, kədna munənəy gırk ryeķyn toko i pozə tədnə vir svojsvo şərti.

Vezşə ləd i svojsvoez uçətik vir țelcaez-lən, kyz ətləaşənəy rukşənəy, kyz kəmtənəy, kyz as pır leşnəy şvet şpektrałnəj karştina.

Virən sogmənəy vəd kod jaddez, kədnija kerşənəy mikrovvəzən una rəma vessevəez orgańizmlən. Mukəd kostə vir tırgə vəd kod sogət vozruditellezən țiflən, tuberkulozlən, uməl sogətlən. Loənəy vił vessevəez, no oz tədə, kytən sogmənəy nija i oz tədə kytən i kyeəm znaçenqo pışaq.

Vədəs eta kolə sogalişəs velətəm kostə. Etaşan sijən i voştənəy issledujtnəy sogaliş mort-liş vir əzət mikroskoppezən, sloznəj metodde-zən, kraşitəmən ximiçeskəj analizezzən poda kokaləmən i mədi sposobvezən specialissez laboratoriaezən velətənəy sogalişlış voştəm vir, kədna otsalənəy vraçcezlə tədnəy sogətsə da veşkətnəy sijə.

Mukəd vezşəmmez virlən oz tuj azzıny
neñki medtoçnəj instrumenttezən, nija jılış
toko vermənən dogadajtçın. Una mədikkez
jeliş esə i oz tədə.

Oz kov dumajtnı, sto ləddətəm vərən
gərd da çoçkom təlcaez jılış siş pondam təd-
nən vədəs.

Myj miyə əni tədəm, vəli setçə puktəm
una iz. A esə unazık kolçcis velətnı.

Къз oz kov lolavnъ

Къзи vižətnı mort ćusıktəm şərən, to tə-
dalə, kъz levəslə i lezçisə moros. Eta loə ord-
ləez berdə krepitəm svənnəzşan, kədnija kъskə-
nən niyə vəvlan. Kər morosıls mortlən paşkalə,
sek tyezə ryrə vozdux. Loə as p'yekə lolystəm
(vdox). Zagənlik lolaləm kosta լogkoezə ryrə
ru $2\frac{1}{2}$ litra. Səvərən enija svənnəz dugdənə
dejsvujtnı, nə tujə pondənən uzaçın mədikkez,
kədna ordləbezsə lezən. Ordləez siş-zə usənə
esə i aslanıls şəkətşan. Moros լapkalə i moro-
siş tojbstə vozduxsə. Loə vədəx.

As p'yekə vozduxsə kъskəm kosta moros
paşkalə ne toko ətmədər vokə, no i uvlan.
Lezçisəm ulə ovla səşan; morosınl em, siş

suşana moros jansətan bolon. Etija svənneziş bolon moros ryeke loliystikə lezcişə uylan, a kər vozduxhəs petə, sek sija lezcişə. Lezcişə i nyrəstə kynəm gyrk, etaşan i kynəm levəstə ozañ, kər rusə kyskan ryeke, a kər ru lezan, sek kajə eta bolonys vylə i kynəm gyrk loə as məstañ. Kynətən etaz çusyktəməs bura zorətəm muzıkkəzlən. İnkaez çusyktənən unazık morosən, kər sija şekyt, kagañs mesajtə ətmədərə vestaşnə kynətənən bolonyslə.

Kynətən çusyktənən kolə sek, kər kolə çusyktənən rədına, boşnə fizkulturna kosta. Fizkulturnik, kəda oz kuz çusyktənən kynətən çusyktə eəka, a səvərən çoza rədə. Siç-zə kolə etazi çusyktəm i koncerttezni da operaезnə şlışsezlə. Şlış mort şyələmə velətçikə dyr upraznajtçə, medvə velətnə kynəm çusyktəm. Etatəg oz tərtmə ru morosən i golos sek vermas ornə. Nəlki ovıçnəj şlışlə, kər şyələnə vədənnəs, kolə ızyt vozdux zapas da rədına çusyktəm. Armiañ puktəm seeəm porjadok, med və vodan ozyń kernə progulka şyələmən. Eta əddən połeznəj, sposobsvujtə rədına lolaləmlə da vintilirujtə organizm.

Дыг-я розә оунъ lolavtəg

Boşny kət i sovsem zedorov mortəs, kyz
sija oz pondy çusyktınp 20-25 sek, sylə loas
şekkət, ru oz tırtı. Osusseñdo eta coza vyn-
şalə i minuta vərgyn mort kerə vdox, kytəp-vy
sija ez vəv, vañn-li; gaz ryeckyn-li. Myjsanı siž
olə?

Kislorod, kədijə logkoez ryr voştə vir, co-
za rasxodujtçə organizm ryeckyn. Kislorod tujə
organizmın əkşə uglekislota. Uglekislotaən tı-
rəm vir padmətə jur vem, kışaq vişşə iz-
ləməs lolalana svənilezlən, kədna lezəp i lev-
təp i ordlyez. Kət mort pondas vyd vynəp
peşşyp medvə ne çusyktınp, şorovno sija oz
verm vişşyp i pondas lolavny.

Estiş petə vot tıj: medvə dyrzık ne lol-
avny, virlə kolə jeeə uglekislota da una kis-
lorod. Etə tujə kerň tokə siž: kolə razmədis
coza da ryeckyn lolavny, voşny unazık moros
ryekə vozduxsə, a sibərgyn dugdyp çusyktınp.

Kerň etə kolə ne zygyn, a etərgyn. Seeəm
coza çusyktəmmez kerəp pırnıtəm ozyń, kyz
zi kolə dyr ounъ va ryeckyn. Kyz keram se-
eəm podgotovka vit minut tımda, sek zdo-

rov logkoezən da şələmən oṭır lolavtəg vermə
ovn kvaṭ minut.

Etə srok pozə ṇizətń. Kerisə seeəm oryt. Mort çoza i pıdъna ćusъktis kvaṭ minuta kъ-
nym vozduxən, kъtən vəli $\frac{1}{3}$ kislorod. Ovъk-
novennəj vozduxhыn kislorod toko $\frac{1}{5}$ tor. Se-
eəm dyr vintilacia wərьn, tujis ovn ćusъktę-
təg 8 minutən. Etə loə predełən.

Vazşa puṭesesvennikkez viştaslisə udivitel-
nəj istoria zemçug kъjişsez jılış. Bыt-te-pə nъ
kolasiş, lezçislisə va rъekə priborreztəg i olisə
setçin vıdса çasən. Etə vıdəs vəvətənъ. Srok
oləm va rъekъn medzdorovəjlə i orytnəjlə
3-4 minuta. Kъz ətik i jedinsvennəj sluçaj ke-
rəm francuz şpecialis nыrjalikə, kəda vermis
ovn va rъekъn kvaṭ minuta.

Kislorodçaq eъgjaləm

Uçətik tъokkezъn mukəd tələn kъjənъ çeri
seeəm sposobən. Keralasə uçətik jukməs. Co-
za setçə loktə çeri şinən tujə azzınp, kъz ću-
körtçə setçə çeriys oz kov ɳek्�yeəm vugъr. Çe-
ri jukməsiş gumalənъ sakən, kъz kəsən sad-
kiş. Myla çeri loktə jukməsə?

Kinlən gortas em akvarium zarňia çeriezən, to sija bura tədə, kъz va ne vezlъnъ lun kъk, to çeriez pondasə ujavnъ vevdərət. Kъz uçətzъk akvarium ɳeto banka, kъtən olənъ çeriez, sek eəkzъka kolə vezlъnъ va nъ uvtiš.

Bъd lovja organizm i sussesvo lolalə, a lolaləmə kolə kislorod, sъtəg ovnъ ɳekin oz verme. Mu vъlyl poda kislorod voştənъ vozduxiş. Çeriez çusъktənъ i voştənъ kislorod va-iş, kъtən kislorod sorlaşəm vaən. Kər kislorod vayn loas jeeə, to niya lebtisənъ vevdərə.

Uçətik pruddezeln i juezъn, kъz jъ uvtъn kislorod jeeə, to çeriezlə oz tъrmъ kislorodъs, çeriez pondənъ pədnъ. Etaşan i niya loktənъ jukməsə.

Mort siş-zə pədə kislorodtəg. Seəm sluçaj-jez ovlisə uşa. Naprimer kъkjainъ das vo gə-gər çulalis, kъz ətik korablı sedlis paşkъt mor-jöyn storm uvtə. Medvъ ne lezny vaşslə rъrny korablı rъekə, vədəs lukkezsə vəli topıta ignaləmaş. Elektriçeskəj viñtejacionnəj trubaez, kədnija eməs ənqə ызъt koravlezъn, avu vələmaş. Komandaıs peşsis stormkət korablı vъlyn, korablısə spasajtis vəjəmşis. Kajutaez jyliş, kъtən vəlisə pasazyrrez, ɳekər vəli dumajtnъ da i ɳekinlə. Asъvnas kajutaeziş ażzisə şizim das

mort kuləmən: törətə ignaləm oşır zyrrezyn pədisə, nylə ez tərmə kislorod..

Çulaləm imperialisticheskəj vojna kostə unaş ovlis siž: va uvtyn ujalan ryzlə kerəsə povrezdənno, sija vəjas: oz vermə lebtışny va vəvdərə i mortitez setçin pədisə.

Lolalə nyrən

Bıdsən səstəm ruən mortlə lolavny sedə jeeə. Vozduxyn pır em bus, kəda sulalə uçətik pesək torreziş, saiş, vırgəm paşkəm busış da mukəd torreziş. Kər zırə usə sondilən jugər, to mi bura setiş azzam, kyz lebaləny bus torrez. Vozduxyn ızyt karrezyň, səstəma vişan kerkuezyn 1 kv. metra rüyn azzisə primerno 0,5 miligram bus, miligram eta ətik şurs tor gramlən. Dır kışsana zasuxaez kostə, neto təla kostə, vozduxyn sodə bus 5 miligramməz. Mukəd fabrikaezyn, kytən ıtməla oborudujtəm vençilacia, əkşə una bus mukəd kostaezə 500 miligrammən 1 kv. metraň. Etija, kyz gənəny, proizvodsyennəj bus: iziş, somış, pişiş, cementiş, i mukəd torreziş.

Bıd lolystəmən uzaliş kyskə as ryeķas una bus. Kər կuləm uzalişəs potrosyłəny, sek

dozə tədny təbezəs şərti, kyeemt izbni uzalis sija. Kzi sija uzalis setən, kytən ru natəşməm əynən, som busən, to təbez normalnəj tujə rozovato-aşpidnəj rəm tujə, ovlen pədəş, kyz kinkə niyə kraşitəm çerniloen. Uzaşsezlən, kədnə uzałən təbak keran fabrikañ, to pylən təbez vylən eməş ləm rəma pjatnoez. Kin pyr uzałə ultramarin dypn, təbez sylən golubəjəş. Uzaşsez, kədnija pyr lolalən solən, kytən em siməm kərt, təbez sylən siməm kodəş. Kərt pukşə təbez vylə, mukəd kostə 1 $\frac{1}{2}$ % şektyes təbezslən usə kərtəs vylə.

Revolucia vəryň mijan stranañ vyeema suvtətisə uzałış zdorovəj dorjana iz. Zavoddežn da fabrikaezn pantaşn tə sogətəzən pondisə jeeazyk. Proizvodsvennəj busən bura peşşənvençilacia burmətəmən. No proizvodsvennəj busşa em esə i seeəm prostoj bus. Kyz sə sogja mezdətçən?

Kər mort lolalə oşta emən, sek riys paşkət strujaən pŷrə emə, a sə vəryň veşkyla təbezə. Kər mort lolalə nyrən to ru pŷrə nyrə vəsnitik strujaən çuklaşəmən pŷkətaşə gors dypə, setən kerə krut çukyl i toko sek sedə gołanə. Nyr pŷrjət lolaləmən munə kuzzyk tuj i veknitzyk. Ru nyr pŷssezət inuntən sonalə i vesət-

çə busiş. Əzət bus torrəz lakaşən pırgrye gən-nezə, a posniçikkes lakaşən pırgyn vaa şen-kaez berdə. Etaş ru muntənqas pırg rıssəz ku-za zyn busəslən koçcə gołanyn, i $1/4$ torxs sedə tyezə. Nırgryjət lolaləm medbur sposob beregitly tyez bus sogja.

Etaşa eəsə pırgyn ru sonalə i tyezə sedə so-nıtyən. Əzət morozzez kosta una znaçitə mortlə.

Nırgyn ru loə qıca. Nırg etə prirodalən res-pirator, kəda vesətə ru tyezə sedtəz. Əmən lo-laliş oğır çastozlı sogalən təsoggezən.

Vermas-li bus turkavny tyez?

Wədən dumajtas kytçə inə loə busəs, kəda sedə tyezə, da əkşə setçin voezən, kolə və-ed turkaşny vədsən ıogkoezlə. No etə oz ov. Mıjsaŋ?

Kyzı vizətny gors vevdər slojsə, to pozə azzıny, kyz lolalan gors rıekyn şenkaes vevtli-shəmaş vəsnitik gənokkezən, gənokkez, kyz şlu lısssez—niya əddən ucətəs i sijen niyə prostəj şinən on azzı, a kolə vizətny mikroskop rıg. Ena gənokkez vərənny, kyz və kinkə niyə uli-şan pəlalə. Kədəna ruis pukşən gorsə bus tor-

rez, niјe ena gənokkez vestənъ əmlan, siž ły-sokkez kъz·vъ vesətənъ gors. Kъzi mort dъl lolalə busən, ły-sokkez oz vermə spravļajtçыпъ eten izən. Bus pondə razrazajtnъ lolalan tujsə. Nъ ştenkaez vъlyп loə niľsg va (şliz). Loə kasel, ətləyп ңiľgьskət kasļajtçə i pъekiş bus.

Mort-kə kasļajtə, to sija sek uz sogalə i si-jə kolə lečitnъ. No burzъk profilaktika: pъrçьskъпъ, ubirajtnъ bus aslat kerkuiş, častožъk sijə təvətliпъ, kər nəm on ker, ovnъ səstəm vozduхъп da sovşem ne kuriñtъ.

Kessonnez

Ьзът possez kerikə paškъt juez vъlət vižə-pъ kessonnez. Kesson vačkişə ьзът kərtovəj jaſsъklə. Eməş sъlən ştenaez i potolok, no pъdəstəm. Kesson lezşə va vevdərə, a sъ potolok vъlə pondənъ teçnъ sooruzenqо pos pon-da iziş vъk (stob). Şəkylşaq kessonъs pъrə vaas pъdъnъzka i pъdъnъzka kъtçəz oz lok pъdəsəz. Sek kesson pъekiş zmîtəm vozduхən rektənъ vasə. Teçəm səras kołənъ prokod. I kər kesson loktas mu berdəz, setçə lezçənъ uzalişsez. Nija setçin çapkənъ kesson pъekiş ңevət gruntsə, kъtçəz kesson oz lok çorxt gruntəz da jona

ož ruķš. Ā sāvētān sā pīekē tečēn iz. Etēn va uz rōmašē.

Kār pondisē vižn̄ kessonnez, to uzaļissez kolasēn loisē viļ sogāttēz, kādna jālis ožz̄k ez tādē. Nijs kesson pīekis petēm vāgēn ron-dvulisē sogavn̄. Uz-kā munis ne āddēn pīdēnūn, sek uzaļissezēn jur bergalis, a mukēd kostāē āslis soznaņo, vāli āddēn zubvēt sus-tavvezēn da svānnēzēn. A kār uz munis āddēn pīdēnūn, to ovlisē paraļicēz i morttez kuvli-sē. Angļiskāj va pīekēn uzaļissez ētik obses-vojn kākdas nōl mort kolasis godnas kulisē das mort.

Vozduxlēn pīrīstāmēs morjo uroveň vī-lyn 760 mišimetra gēgēr rtutnēj stolbik šērti. Seeām pīrīstāmēs sušē ētik atmosferaēn. Ētik metraēn vaē ležcišēmēn pīrīstāmēs sodē dasēt tor atmosferaē. Medpīdēnūnēn, kātēn tujē uzavn̄ kessonēn, līddišē 35 metra. Značit uza-ļissez ūerpitēn ūickām nōlīš unažz̄k, kāz ovyk-novēnnēj vozduhxēn. Seeām pīrīstām vozdux-lēn bura lolavtēn sorlašē virkēt: viryn loē ād-dēn una vozdux.

Sīz-zē loē gazirovannēj vaļn. Butylkaļn vaē unaļss̄a una ležēma gaz, no sija oz tē-dav. Sija sorlašēm vaļskēt i vižsē setčin toko

sija sışan, sto butylkaas tukaləm. Қызі oşny butylka, to nyrgyztəms butylka ryekyn loə se-eəm-zə, kyz butylka gəgər vozdukhən, a lısnəj vozdukhəs butylkaiş pondə petny pollezən.

Seeəm-zə çoza pondə petny virən sorlaşəm mort organizmiş vozdukhəs. Vir zylaezyn pondə petny pollezən, zylaez pollezən tırəny i uçətik zylaes potəny. A jur vəmyn nejki orlaşə mozgovəj vessesvoys. Pondə bergavny jur, mort usə saftəg i loə paralıç. Siş-zə gýriş zylaez tırəny vozduxa pollezən, vir vetləm suvtə i mort kulə.

Pıdyl vaezyn olis çeriezəs, kər nijə kışkan vais, to nylən kypətnyss srazu potə. Nijə potkətə ny ryeķis vozdukhəs. Kər çeriəs kışkəny va vylə, to əddən çinə vozduxlən nyrgyztəms sə şərti, kədə çeri terpitə va ryekyn, vozdukhəs ujalan gadə paşkətə. A vədənnyt aż-żəvlit, sto çerilən em gad,—gad tırəm vozdukhən, kər kışkam çeriəs vozduxiş, pondə paşkavny i gađys potas.

Medvə ez vələ zylaezyn vozduxa pollez, kolə kerny siş: kər mort petə kessonis, vozduxslis nyrgyztəmsə nevnaen çintny. Eta ponda kerəny todiñnəj zylrez-sluzzez. Kessonyn izaliş pervo sedə sluzlə, setən vozduxlən nyrgyztəms

Şeəəm-zə, kъeəm kessonъп. Şıvəгып рътан ьвəssə kesson ръекə торьта ignaləпь izagənık çintəпь vozduxliş пыгъstəmsə. Sorlaşəm virkət vozdux zagənık petə pollaştəg. Къзі из vəli ръдъпіпъп, изалишлə sluzъп kolə оунъ въдса ças. Kər vozduxlən пыгъstəmъп loas ətik atmosfera, ошəпь ьвəs i raboçejjez petəпь ətlasa vozduxə. Kər etaž pondisə kernъ, kessona rabotaez loisə ne opasnəjəs.

Kamerais petəin вəгып къз kin eə pondas sogavпь, to sek eta loə sъshaп, sto vozduxъп, kəda sorlaşis virkət, ez verмъ virşis petпь. Sogalişəs veşkətəпь mədrəv jərtəməп sluzə i vozduxliş burа пыгъstəm eə zagənзъка çintəпь.

Ed kaçajtə vəjəmtmezəs

Una mestaezъп mijan Sojuzъп i əni kreş-şana kolasып suəпь, medeur sposov vəjəmtəsə lovzətəпь—etə kaçajtəm. Vəjəm mortəs kъskъпь vais, ruktyпь poştilka vylə i pondыпь lev-tavпь vylvlaп. I siш kaçajtəпь setçəз, kыtçəз vəjəm oz pondь lolavпь. Mukəd kostaezə вы, verмəпь bergətəпь vəjəmlə oləm, no çastozък nem oz sogtəvly.

Şməsl kaçajtəmlən to kyeəəm: kər vylışart poştilka vylə uşə mort, to ləpkalə mortlən morosəs, vozduxhəs morosiş loə: petə vdox. Kər çapkənə vylən, moros paşkalə şənaeş moroslən əzişəs i etəşan nevna paşkalənə i səryekə rıgə vozdux: loə vdox. Etaz lolaləm kərəm əddən uməl sredsvo. Supkəm təlo vermas uşnə poştilka vylə oňna jurən nəto ɬadvejjezeləs: sek nekyeəəm ne vdox ne vdox oz lo. Ovlisə i seəəm sluçajjez, kər lovzəm mortlən vəlisə çeglaləmaş koskaez. Ovlis i siž, kər rogoza nəto poştilka mezmə nəto koşaşşə i mort braknijtçə mu vylə i potkətə assis jur.

Nekər oz kov əstənəp kad kaçajtəmlə. Una-iş tujis və lovzətnə jezeли srazu-və pondisə kernə iskustvennəj lolaləm.

Kyz kerney iskustvennəj lolaləm

Sijə kerənən siž: kyskasə mortəs vaiş, pervo kolə suvtətnə oňnajurən, medvə lolalan golais petis va, kəda vəli rıgəm da tırtəm golasə i tıbezə, sə vərgən kolə çuqən vesətnə əmsə, kyzı əmas rıgəm nač. Bıdəs etə kolə kernə əddən çoza. Sıvərən mortəs vodtətənə gae i myjkə rukturən lopatkaez uvtas, medvə jurəs

vəlî ղevna ɬazmətzbək, kolə pərtçavnpı jərnəs vorot kizzez. Kékən suvtən pızəssezlə ətmədər vokas i kütən sylis kiez, i ətkostən lebtəstən nijə vvvlaq jür vərlaşas, sek loə vdox.

Kyzı iskustvennəj lolaləm kerşə praviłnəja, sek kylə, kyz tyezə ryra vozduhxys. Kiez səvərən kəstən gırzaezn i vajetən vokkez vərdə, koknitiķika lışkystən morossə—sek loə vdox.

Enə dvizenqoezsə kolə kernpı primerno daskvaṭış minutlən, seeəm-zə eəka, kyz mort lolalə. Kernpı iskustvennəj lolaləm kolə dyr. Unaş ovlis, sto mort pondə lovçynpı toko una ças vərti seeəm iz nuətikə.

Mukəd remyt, negramotnəj oṭir dumajtən, sto vais kəskəm mortəs oz tuj ruktən tı vylə. Baitən, sto mort sek loə boştəmən munas, muys-pə oz-nı şet sijə vər.

Eta vədəs neverno. Lolalətnı şələm izlə oz tətçə ղem kytən-vı sija ez kujlə.

No eta predrassudok çorxta vişşə. Menyim ətryr pantashlis seeəm sluçaj.

Menam şinnez ozyıp kəskisə vais vəjəm zənkaokəs, kəda kupajtçətən pukşəm va rydəsə. Kotərtisə kreşşana, kutisə təlo kokkezət i pondisə kaçajtın, lebtavnpı vəli tusasə ղem vylən, to çapkalisə kiez vylən. Me eəkti ker-

нь iskustvennəj lolaləm, no kreşşana protestuj-tisə, oz-pə tuj puktyńь tusasə mu vylə i iskust-vennəj lolaləm kernь mu vylən. Kotərtisə de-revnae rogozalə, medvь ne əstypъ kad, me eg pondъ vižətпь protesttezлə, pondi kernь iskust-vennəj lolalən mu vylən.

Me gəgər kylisə vidçəmmmez. „Doktor, a oz təd prostəj dəlo!“ — „Zrja vijis zonkasə“ i eṣə tylkə vormoçitisə. Mam zonkaʃən gorzis i kutçisis menam kiez berdə. Sıvərən sijə nuətisə vokə; sija setçin gorzis priçottezən kışaq-kə vərşaṇ. Jəz sulalis, sъ ez şetə i vidçisisə. Çulalisə das vit minuta tymbəda. Zonka pondis lolavny.

Nekar atik ʃekciayıp neto beşedaňp ez ov-ly siz, medvь. kylvizə seeəm vñimatielno, kyz etə beteg vylən, eta sluçaj vərən.

„Jərnəsən sogməm“

Şçaşlivəj da udaçnəj ořir jyliš baítəny: „jərnəsən sogməma“. Seeəm vaşpiňp em ղevna i bəl.

Mam ryeckyn kaga vydəmə todilnəj woloçyn vaen gəgərtəmən,

Kaga sogməm ozyń wolońś potə i kagaś sogmə sýtəg. No mukəd kostə kaga sogmə wolońas kaṭṭışəmən.

Kyzı sogməm kostə awi tədiş mort, kəda-bvı çoza koşalis i mezdis kagasə oboločka rye-kiş, sek kagaś vermas pədn̄. Oboločka vevt-tə çuzəm i padmətə lolaləm. Eta oboločka i em sija jərnəs, kədən sogmə, pogovorka şərti şçaşlivəj mort.

I vyń sogmən̄ seeəm woloń ryeķıń i ke pədn̄—eta ъzət udaça.

Rqeumatoraks

Vundıspı-kə moros ordviez kolasət, to morosə ryrə vozdux. Sija liçkə tyez, nija ləp-kalən̄ i çusyktəmən̄ oz uçaſtvujtə, Kyzı moros kletkalən̄ kÿknan wokbəs dojdəm, to ranitəm vermas kuvn̄. Etaşan ranitən̄ moros əd-dən̄ opasnəj, kət tyez ranitəmən̄ oz i vərçət.

No tuberkuloz jeçitəm kostə narosno vişan logko dýnə piškətən̄ osta i pəlalən̄ morosə vozdux. Logko dugdə uçaſtvujtə lolaləmən̄. Seeəm sposob veşkətəmən̄ suşə „rqeumatoraks“. Eta kÿv sulalə inostrannəj kÿk kÿv vužiš.

Әтts визәтәмп мијан къv вылә, лоә „vozdux“ мәдьс „moros“.

Медвь руktыпь рnevmatoraks viшtalәm мestaә mәrtәnъ гырка jemәn rebroez kolasә i ka-çajtәnъ vozdux. Лиckәmshaң tъez uшәnъ i dug-dәnъ lebtaшnъ lolavtәn. Seeәm, соццишәмп moz тъып tuberkuloz pondә lәqпь. Vozdux, kәda лиckis tъez, zagәnіk paškalә i sija вәra pondә uzaunъ. Sek vozdux viлиш pәltәnъ. Siž ke-tәnъ setçәз, kыtçәз вьdsәn oz çulav tuberkuloz.

Degustatorrez

Mortlәn kыльс ңевира serqәga. Kыз kыvlә viзәtпь uveliçennәj штекlo рyr, то kыv vevdatъп vura tьdalә sunışlaң vaçkişan da lapkәsa ңaңaokkes. Seeәm ңaңaokkez emәs әm ңово-ып i әm bołkezәt. Niжаen pomaşşәmaş vkuسو-vәj нervaez. Boštәm şojan әmә razrazajtә enә нervaez i mort tәdә kәr, kыz uшәnъ, лoә vku-slәn osusseңdo.

Vkusъs mortlәn jylәma әddәn vura. Casto ne kыeәm ximiceskәj işledovaqnoezәn oz tuj tәdnъ, myj em şojan-juapъn, pozә tәdnъ to-ko kәr şәrti, kыzi рuktan kъv вылә. Upraznajt-çәmәn vkus sodә. Гranica sajnъ ызыт fermaez

torgujtənəpçajən, vinaən, provanskəj viən, vi-
şənəpçajən dələpənəsənəpçajən specialisseyəs, kədnija
əmən pesləm şərti tədənəpçajən kaçesvo produktaez-
liş. Ena specialisseyəs suşənəpçajən—degustatorrezən
(“gustis” po latınçıl, loə vəküs, kər). Bədsən uənəs
nələn seyəm, medvə peslənəpçajən i tədənəpçajən şojan-ju-
anlış kər. Bəd produkta peslə tərja specialis. Degustator—çəlyəstas-kə ətryrçajən, vermas tədənəpçajən
ne tokə səlis sort, no i viştalas, kəz sijə vajə-
maş, kəz sijə upakujtəm, burinən-ja vişəm,
avu-ja təjkə setçə sorlaləm i s. ož. Məj viş-
talas degustator, sə viştaləm şərti i suvtətənəpçajən
səlis don.

Oəzək degustatorrezlən vəli mədik už. Siž
suşisə očir, kədna pesləvlisə şojan korollez rə-
zan sajın. Korol şojtəz peslə şojansə. Už prid-
vornəj degustatorlən vəli neovxodiməj. Korol-
lezəs, carrezəs i papaezəs často travitisə nələn
rodstvennikkez, medvə pukşənəpçajən mestəsə
(prestol vylə). Vəlisə todilnəj specialisseyəs—ot-
ravitellez, kədna kerisə jaddez duktəg i kuryt-
təg, medvə ez vermə tədənəpçajən rüktəm
jad.

Vo 300—400 kəz çulalis sija kadəs mos-
kovskəj carrezlən degustatorrez tujə uzalisə
vraççəz. Ləşətəm pridvornəj aptekən carrez

ponda da sъ şemjaez ponda kerisə lekarsvoez,
kədnə kolis medoʒ peslъrъ aslъs vraçslə.

„Şvinka“

Kurççalikə əmən şojan suç voşsə dułən. Duł dejsviye uvtъn şojaniş kraxmal pərə saxara, kəda burzъka usvaivajtçə organizmən.

Pvobirkə-kə voşny ղevna duł, ղevura sorlavlynp sijə vaən, a sъbərgyn sodtъn ղevna kiżer kraxmaliş kleşter, to eta kleşterbъ loə vokuslynp çəskyt. Ximiçeskəj işledövanlıqən setən ażzişə saxar. Sija ozzъk-ez vəy: sija lois kraxmaliş duł dejstvujtəmşən. Medvъ orpə sogmis bura, to etə probirkasə kolə vişny 15-20 minut kъnlym sonxt vayn.

Duł kerşə osobəj zelezaezən: nija mortlən eməş kuim para: pełdъnişsez, səka uvtişsez i kъv uvtişsez. Bbdən tədə çelad sogət „şvinka“. Şvinka—eta vospalənno peł dъniş duł keran zelezaezlən. Vospalonnəj zelezaez bura rъktən: etəşan səka oşlaqət ʐellez dъn loə kъzzъk i sogalişlən çuzəm vaçkişə porş nırlan.

Vospalənno çoza çulatə, kъzi ne şetny sogaləm zelezalə uzavnъ. Etəşan sogalişlə oz kov şetny kəs, səma i sola şojan, kəda vylə kolə una duł.

Lopuxinskəj uč. kerku № 12

Vazşa kaddezъп otır veritisə, eməş-pə çudovissoez da drakonnez, kədnaləп duł vijə vyd lovja sussesvo. Mi bura tədam, sto nek'yeəm drakonnez avuəş. Enija vaz başqiezъп intəresnəjys mədik. Vazъп-ni otır kazavləmaş, sto mukəd poda dułъп em jad.—Vot eta vyl.

Mukəd kostəп pon sogalə vəvşaləməп. Duł vəvşaləm podaləп (ponləп, kañləп, kəinləп),—jad, kədaşan mort kulə. Pon strasnəjzък vyd drakonşa, syləп purəməs—kuləm.

Kuləпь ne srazu purəm vərşan, pervo kyz vytte nem avu. Ranaez kurççəvtəmşan veşkaləпь i mort aşsə suə zdorovəjəп. Toko kъk-kum, a mukəd kostas das neđel vərъп pondə mort sogavńь. Kin azzylis vəvşaləməs to sija oz vunət as vekъп nekər siјə.

Sogalişləп czuzəməs ləz şviñeç rəma, şinnez ȳrəmaş virən, şin kagaez paşkaləmaş da suvtçəmaş. Ȫmşis eakyləп petə virsora vyg: výv-ȳrъs výdsəп drəzylə, vyd lolystəm kerə cereşşili i vyd lolystəm vərъп pondə sija karçitńь. Mukəd pərişas pondə peşşyńь. I lun kçim vərti mort kulə.

Вәвтәмшәң ңекін ңекөр абы veşkavlәm. Некъеәт sredsvoez абы verмәмаш otsavпь. I siз una voezәn kъşәт, no әни ңе seeәт delo. Culalis kъз vitdas vo әтик francuzskәj uçonәj Pastor азәм вәвтәмшәң kernъ privivka, кәдіja mezdәtә mortsә etiја strasnәj sogatшан. Privivkaez kolә kernъ sek-zә pon purәm вәршан. Neлki i sek, kәr тәççәпь pon piň tujjez. Kәda mortlә oz şormә kernъ privivka, sija kolçça lovjәn omәn.

Mir paşa karrezъn kerәmaş әspeciaлnәj Paşterovskәj stanciaez. Setçin kerәпь privivkaez вәвшаләмшәң. Leqingradъn seeә.n stancia em Lopuxinskәj uлиçaәт, kerku №12.

Lolalan gorsә şojanlәn şurәт

Stolovәjjezъn, çelaq kerkeuezъn ştenaezъn әsaләпь plakattez „kәr me şoa-ju a, sek me og kъv ңе og bait.“

Oz mesajt-въ i etә pravilosә velәтпъ ызыттеzlә. Şojikә ңем ңе күнпъ, ңе baitпъ kolә to тыла: әмиш şojan тунә gorsә, a сывәрепп gojanә. Siш susә truba, kәda әтлаәтә gojan zeludokkәt.

Şojan nuətan gors kujlə vərlaçın lolalan gołankət. Lolalan gołanlən tuijs şojan nuətan gojan tujkət krestaşən. Kər şojan kostə mort eək munə, eta mışçalə, sto şojan torrez sedisə lolalan gołanə. Kaslajtəmən şojan çapkişə lolalan gołanış i vədəs loə bur.

No mukəd kostəə kaslajtəmən şojan oz poz çarckıp vər. Şojan torrez ryrənə pərdəy-pəzka i şibdənə setçin, kytən-çeviç tyezyn i səşan tyez pondənə sişmən. Tyezyn loənə naryvokkez, a naryv tyyin əddən opasnəj. Kyzı şojəmlən komok ızyt, to sija vermas vədsən tur-kavnp lolalan gojan. Sek viqdəmşən çoza külən.

Seeəm nəşçaşşo ovlə tnaazıksə koddez kolasıñ. Koddez rađejtənə pəzən sajnə vaitnə gora vişttez. Kot i nekin nəmə oz kəvzə vəd mort pessə vermənən mədikəs əmnas. Etaşa, esə koddezlən uməla uzałə çustvişənos gołanın, i gojanlən ənigşə pravelnəja şojan ńyaləm.

Spaga ńyalışsez

Mukəd kostəə cırkın mışçalənə spaga ńyalışsezəs. Spaga ńyalış çapkə jur vərlan i şu-jystə əmə spaga. Əmyin kolçə toko, rukejatka, a vədəs klinok kytçəkə əsa.

Мъццашә, sto sija mәrtәm тусаә lovja mortlә. Sъvәrgen artis coza әмиш къскә spaga, bergәtçә oñirlan да корырашә. Nomer pomaşşә.

Setәn ави ңекъеәт вәвәтәм. Delo setәn set-
әт, kәr mort jur çapkә вәрә, әт, goла i
goлан лоәль әтик veşkыт lıñiaň. Etәn polzuj-
tçәпь төдісъпаň, kәr kolә viзәтпь pissevod,
шујьстәпь specъałnaj instrument. Seeәт instrument
vaçkişә kuž veşkыt trubka vылә. Elek-
triçeskәj lampoçkaәn да esә mәdik instrumenttezән.
Enәn instrumenttezән kъskәпь
gołaniş i ңыльстәм predmettez. Naprimer,
plaşinka iskustvennәj riñqezән. Peslişәпь ңелки
seкәт instrumenttezән kernъ fotografiçeskәj
şnímokkez zeludoklis rъbeşa vevdәrsә.

Pożә шујьстпь pissevodә, kъз purtәsә, ңелки
lәçst jyla purt, no пыз bok'ezән. Eta nomer
opasnәj sъsaң, kъз neverno шујьстәмәп rәn-
kәtan pissevod zok sijә suçkәp verman piškәtiň.

Kulturнәja şoju

Fiziologia jylis lekciaezyн mәdik student-
tezlә myççalәпь seteәт орт. Auditoriaә vajе-
tәпь ponәs, kәdalәn ҹul nulәtan protok vurәт

kuçik berdə. Dul eta zelezais znaçit oz vermis
munnı əmə, a petə vevdərə. Etaşa esə pon-
lə kerəma kynəmas osta, kəda munə zel-
udokəz.

Къзі етә operaciasə kernъ siž-zə ostorozno,
къз xirurg kerə mortlə, to zdorovjo ponlən
nem oz eýkşy. Kətpora zeludokын em şojan,
sъ pora osta tukkalənъ todelnəj trovkaən.

No vot trovka kъskənъ. Ponlə eta avi
zubılt nem, sija sulalə vira da rađejtəmən
makajtə vərnas. Ne dul, ne zeludokis sok
oz leşçey. Əni ponlə myççalənъ jaj kuçik. Pe-
zaluj sek-zə pondə petnъ dul da pondə vot-
avny, a çoza myış, oştais pondə petnъ zelu-
doklən sok.

No kъzі ponlə sek-zə myççalnъ kaň, to
dul da zeludoklən sok petnъ çoza dugdə.

Əni poňatno myla mortlən əsə apeňit, kər
sylə şojan ozyń viştałasə uməl juər jylis. Nemeckəj rukovodsvoezъn iñqezlə gizşə siž: va-
itnъ zənikkət şojan ozyń umələ oz tuj. Poža
toko vydəs şorqitnъ şojan wəgyn, medvъ ne
əstynъ apeňit kəzainliş.

Şojəm kosta mortlə oz kov nemən ot-
vlekaſtçynъ. Burzuazia kolasыn osobenno An-
gliyan ləşətəm vydса obedajtan ceremoniya.

Óbedajtən pır əti kadə. Óbed kezə şorməm ləddişsə nevezlivelj postupokən. Óbed kezə todiñəja paşaşən. Pýzan sajın oz tuj şor-nitń deloez jılış. Nek्यeem sporrez jılış i başnı avi. Bızıt vñimañqo puktən basəka pýzan ləşətəmlə. Bvdəs eta bura ləşətəm çortx praviloes əddən razumnəjəş. Mort şoje zاغənika, ne termaşəmən, nəmən oz otvlekajtç. Burzuažia kuzə as pondas zaboñitçən.

Óbedajtń uzalan da ɳaṭəş paşkəmən, kytən ɳepavud maşterskəj ugolokyn, kər şojan da ɳaɳ kusəkkez teçəmaş gumagazugla, i şojəm kosta nuətçən sporrez ɻivo ləddən gazeta—eta ьzıt naruseñqo zəvdəgyn şojan riətən.

Obsestvennəj pitañqo vylə vuzəmən kolə kornń mijan fabrika—kuxñaezlis, stolovəjjelis siʒ-zə i assaçanym kulturnəja şojəm. Mъz-təz dyr sulaləmən oçereddezyň; zozzez vevtlişəmaş kyz ɳaṭən; sum, gam, rjaksəm; supysta ɳulaləmən şojan gəgər şojəmsə kişkaləmən, grudaez ubirajttən, miškavtəm posuda; su-kəvtəmən guttez,—bvdəs eta em fiziologiçeskəj vreditelsvo. Etə kolə pomavny.

Mort—akvarium

Kər zəvdəg bura tərtəm, nəto setçə sedas
məj-çənəvind uməl şojan, sek mort əsə. Em
mezdişana sredsvo uməl şojaniş. Şijən əsəm-
ış çastozıksə i ovlə otravlennoşaŋ, kər mort
şojas uməl produktaez.

Çastozık otır otravlajtən assinəs organizm
vinaən. Nılbəstəm alkogol razdrazajtə zeludoklış
bokkezsə, organizm pesə çapkın pətə uməl
vessesvosə i kodəs sek əsətə.

Əsət ovlə i aslat zelanñoən. Dyr-kə upra-
znajtçan, nuzalən pətə zeludok vokkes. I sek
əsət loə travitçətəg.

Mukəd kadə cırkə çukərtçən una şurs-
sezən, vižətn pətə „mort akvariuməs“ nəto „vi-
kusətişəs,“ kəz sijə sənən afisaez. Seeəin
arṭis juə stakan stakan vəgən. Kəkdas stakan
məmda otır şin ozyən, a səvəcən ղylalə lovja
çeriokkezəs, lagusa pijannez. Visas nijə kəpət-
kə minutə gýrkas, a səvərən mort akvarium
çapkə nijə əsəmən vər, a medvərən fontan-
ən lezə əmiş va i kusətə əztəm lampada.

Dyr upraznajtçəmən zeludoklən vokkez
paşkalən i kerşə sposobnoş petkətn pətə
aslas zelanñoən. Vot i vədəs. No, vot məjlə

kolə əkşypъ kъk şurs mortlə, da vizətnъ kъz
əsətə mortəs da eəə vestynъ eta ponda şəm -
nəkъz oz poz vezərtnъ.

„Pəttəz“

Kər mort topyla şojas, sek sylən kylə
askoda pətəs ossusçenno. Sija vədsən zavışitə
zeludok tırtəmşan, tımda şois mortəs şojan-
sə. Vədmasa şojan kolə şojny unazık ne kyz
jaiovəj şojan. Etaşan turun şois podalən zel-
dəgəs ızytzək, ne kyz xisnəkkezlən, nəto
sora şojan şoissezləi. Məslən zeludokkez nel-
kt nolaəş.

Mort velaləm-kə karçovəj şojan verdə i
pondas şojny jaievəj, pondas kylvnъ aşsə
eýgən şojəm vərgyn. Etaşan i ne jeea ovlənъ
noraşəmnez sanatoriaezyn, da kurorttezyn je-
eaəv-pə şojanys.

Pozaluj vyd soýaliş kurortyn olikə kilo-
grammezən sodə şəkətanas, şo-taki çasto no-
raşənly, sto şojan jeeəv. No nija ne pravəş.
Pitañlnəj, no uçət ovjoma oved oz siž tırt
zeludok, kyz karç şojan, sijən nija i kylənъ,
kyz výftə eýgəs.

Rezymb şojanyp

Ne əddən vazyn Germaniaiş uzalissez şe-jitcisi tijan sojuzə. Maks Gelc jortlə niya gizəny pışmo. Eta pıştovn niya gizəny mukəd neudobsvoez jılış, kədna padmatəny uz. Germanskəj uzalissez siş-zə gizəny, sto nylə uməl velavny tijan şojan berdə. Eteəm zajav-leñço kolə suny praveñpəjən.

Çoza vezşəm rezymb vredno desvujtə organizmlə. Kyzı woşny kita'skəj kresshanınəs, kəda vyd vek pitajtçə risən, i çoza pondıny verdny tułen jajen da kəntəm čeriən, to sija pondas nepremenno sogavny. A mukəd oṭir ovvyladoris vyd veksə oləny etaeəm şojan vylən. „Kyz çoza vezny mortlis şojan, sija netoko mortys vylə uməla otrazajtçə, no mort vermas i kuvny. Eta qeloyn sporitny nekin oz vermy.“ Siş gizis esə Lomonosov aslas dokladnəj zapiskayp „Roşıjskəj oṭir jyləm da beregitəm jılış“.

Lomonosov gizis vot myşan. Carskəj Roşśiayp vazynşaŋ-ṇi vəlisə vižzez. Osobenno bura sobludajtçis „ъзытиз“, kədija kışsis şizim nedel. Şizim nedel oṭir kəslunalisə, olısa toko kasalıny, čerilıny, da keşvunşa vilıny; med-

вәрja luniezas mukədəs şoisə toko kəs nəq.

Къз loktas praznik vədənnəs uskətçənə
gosa şojanlə da vina vylə. Məj-zə petlis: vəlisə
una kənəm vişannez—soggez. Maşleniča da
ızyı lun nedel kadə meduna əzə mort jur,
toko ətik şojan juan vezsəmşəq. Kuləmməz
kabakkezət, ulıçaezət da tujjez vylət da eəka
zəvşəmmez viştalənə eta jılış.

Əni mijan kəslunnez avuəş, no eməş ne-
ostoroznəj otır kədna gozətmən sedənə Lənín-
gradşən lunvıv ladorə i uskətçənə şojnı vi-
nograd da arbuz-ez. Seeəm şojan vezsəmşəq
pondə vişnə kənəm. Med-vıb soçcişnə setçin,
sə tujə niya pondənə veskətçənə.

Şvjataj Antonijlən vi

Şizizmşo—əkməssö vo gəgər kъz çalallis,
kъk vek şärna Zapadnəj Jevropaın şvirepsvujtis
ətik pərəs. Eta vəli strasnəj sogət: sə jılış
gizlisə si3:

Sogət liçkəvlis muzıkəs i inkaəs gırışəs i
posnitəs. Sija strəjdis ki, kok dı çuzəm.
Nek्यeəm boñičais lekarsvoez ez otsalə, sog-
ət suşis jenşən nakazañdoən. Sogaliş kuvnəz
kylis ṭerpitəni zubylləz, kъz toko ez lok otsa-

ləm vülişan (jen dənşan). Eta vəli vədən-pəsə şoş sog, kəda ləz gərd rəma küçik uytıb jansətlis jaj lbez berdiş i keris setçin ızbat strəjdəmməz. Zubyt da sog vəd lun sodis, siş sto sogalış vəd minuta tərpitis mukavez. No küləm loktis toko sek, kər vəd tor dojməm məşəlyn vəli razşəm. Dumajtçis, kyz eta sog vermis şoypa təlo zartəg omən təlo paşa sogalışsez kylissə seçəm kəntəm, sto niyə nekəz ez poz sonşın.

Otir kulisə əddən unaen. Germania, Franchia da Anglia loisə otırtəməş kyz çuma vərşən. Etə sogətsə suvlisə „Şvjetəj Antonijlən viən“ otir povzəmşən çapkalisə Ərevnəaz, posaddezz i uskətçəvlisə kossınp spaşenqo manastırrezən, jurvətisə jenlə, medvə sija sajəvtçis etə əzgətiş.

Moğitvaez otsalisə. Manastırrezən morttez kolçcisə sogavətəg, nəlki veşkavlisə mukədəs.

Çı dol!.. Sija kerhis vədən shin ozən. Pərəs ez vərət niyə, kədna çapkisə assinəs kerku, şemja i munisə jurviñp monastırrezə.

Ul da zera voezə şu seppezən vədməpəy şəd tuşsez, osovenpo ruzəglən. Eta şəd tuş suşə spərgəndə... Spərgəndə em jad, kışan vir zylaez əzmitçən: üçət vir zylaezlən oştəez

tupkaşən vədsən, etəsan mukədlaə, ыльзък mestaezə şələmşaŋ virbəz oz lok sovsem. Kətçə oz lək virbəz, seti sajkalə izagənik pondə koşmeyeş.

Jadovitəj svojsvoez sporıqñalış əni tədənən bura. Nəlki medremət dərevnəaezyn şu vesətənən sporıqñaiş. Kər pižiş azzənən una sporıqñda, to sijə oz şetə rəzañnə. Ozzək etə ez tədə i şoisə povtəg.

Naq sporıqñdaən vəli priçinaən sogətlən. Bogat monastırrezyn vəli vaz naq i jurbilish-şezəs verdisə ozzəkşa urozajjeziş sporıqñatəm naqən. Eta i em vədəs razgadkaabs, myla setçin otir ez sogalə.

I əni ovlə eəsə etə sogətəs. 1907-1908voyn vəli etə sogətəs Vengriən. Mijan sojuzyən Pre-durallıoyn, zera gozymb vərəyn 1926 voyn, kres-şana koləsən ez vesətçə şu tuş sporıqñaiş i sek siž-zə vəlisə sogalissez etən sogətnas. Ro-şiayn vazınsan-ṇi etə sogətsusis „ləg korçaən“.

Trixinaez

Xarkovyn 1907 voyn pərkətis kyeəmkə stran-nəj sogət. Sija vaçkişis brusnəj țiflən neto əddən şekkət griplən no mukəd priznakkes və-

lisə vədsən mədikəş. Vraçcez vəlisə tupikyn voṭ ղem ez tədə, k्यeəm eta seeəm sogət. I vədsən oştisə toko sek, kər kium sogalış şetisə vundəsny assinlys svənnezsə torokən (gor teçis da kъk student). Vundəstəm torokkez vəli işledujtəməş i ażżeż pъ ny pъekiş trixinaez.

Trixinaezən suşən pъ içətik kovgaggez, kədnijən mukəd kostə sogalən porssez. Ena kovgaggez olən pors kiskaezən. Trixinalən piannez pişkətən pors kiskaez da şurən vir zylaezə, da paşkalən vəd organizm kuza. Niya kolççən jajn i verinən setən ovn̄ una voez. Mort sojə etəm ja i zaražitcə.

Mort organizmy niya kerən seeəm-zə iz, kъz i pors pъekyn.

Mortlən vir tъrə trixinaez zarodyssezən. Kъpym ullażyk zarodys qulbstis mort pors ja-jən, sъpym şekyrtzka çulalə sog. Etaşan kuləm ovla 10-20 proc-əz.

Trixina pərəs ne ətpri ovlis, kъz mijan siž i grañica sajn.

Medvъ ne sogavn̄ etən sogətən, vojdañ vəd naçkyləm porslış jajsə işledujtən mikroskopən, kəda ażżeż ьzdətə 40-50-s. Kartinkañ myççaləni zaro lъs trixinalış sođtəm 50-iş.

Zaražitçəm tusaez oz lezə vuzavny. Zdorovəj tusaez vylə puktənə kleymo. Porşlış jaj seeəm kleymotəg opasno voşny, setən verma-sə sedny trixinaez.

Мыјən verdny sogalişsezəs

Nepravelnəja verdəmşən kyzı i zdorov mort pondə sogavny, to sogalişəs kolə verdny osovenno osteroznəja. Eməs sogalişsez, kədnələ mukəd kadə sovsem nəm oz tuj şojsny. Naprimer ızyt operaciaez vərşan, sogalişsezəs eəktənəv oynı eygən kəpəm-kə sutki medvə kiskaez vermişə bura veşkavny. Sogaliş vermə-ni operacia vərən, korə çojny, no şojsny oz şetə.

Eta kadə əddən opasnəjəs sogalişlən rodnaez. Azzən, sogalişlə koknitzək, a myla-kə si-jə vişənəv eygən, i niya guşən vajənəv sylə şojan. Niya dumajtənəv, veşkaliş mortlə kolə əktyelə vyn, a sijan sijan burzəka verdny. Vraç viştaləmlə veritənəv jecə i poduska uvtə puktənə guşənik şojan.

Menam praktikaen təd vylə usə ətik primer. 12-voşa zənkalən çalalıs brusnəj tif. 3-4 neñəlaen sogalişsezlən brusnəj tifən loenə kiska-

ezъn jazvaez. Kiska dorrez jazva gәger loәnъ
әddәn vәşnitәş. Eta kostә zar җinә. Sogalişlә
loә dołytsъk i sija korә şojnъ. No verdnъ
sijә kolә әddәn ostoroznәja, a to vәşnit mes-
taet jazva dъnәt kiska vermas potnъ, sek loas
orşalәm da vospaleñno brusъpañp.

Zonkaës vižisë әddәn strogәj zъpnvi eъg
dieta vъlyп. A matъs zaletәm uvjaas vajәm
zonьslә guşen ɳan sәrem, kopçonәj porş gos
kusék da solalәm vit ogureç. Ojnas sәbras
uvtaş zonkaës vьdәs etә şojәm. Asъvnaas kis-
kaez piştәmaş i çoza kulәm. Brusъna orşalәm
i loäm ьzъt vospaleñno. Nelki ɳem ez vermә
kernъ i operaciaen.

Seeäm sluçajjez ovlәnъ ne toko derevnä-
ezъn, kъtәn jeeazъk tәdәnъ. Etaşan aş oz di-
vujtçә otiřbs, kәdna loktәnъ vojníçaә, kъzi ni-
jә dezurnәj şestrabs eäktas myççavnъ, myj so-
galişlә vaisә. Seeäm karaulitәmmez i әni ese
kolәnъ.

Maşterres eъgjalәmъn

Vo 50 kъz culalis. Mijapъn vәli kerәm in-
teresnәj opыt. Bьdsa komišia nавluđenno u-
tъn әtik mort Zuççι olis eъgjәn şo sutki. Sija

јәа kadә juәm toko va. Açыs eta kostәә vәlәm pыr zdorov ҹasto gulajtlәm, vetlвләm verzәmәn i mukәd pыrşas kerlәm neлki vexfovanoq.

Kыk tәlis vәrgyn Zuççi assis opыt kerәm mәdrәv Parizyn. I seeem-zә uspexen. Esә 1¹/₂ vo vәrgyn keris kuimәt pыriş opыtsә. I nekъeem imellez ez loә sь organizmyн.

Ena opыttez interesnәjәs sijәn, ny şәrti tujis kernъ podrovnәj nавlүdeñnoez organizmyн, no eta avu rekord.

Vәli mәdik „maşter eygjalәmън“, eygjalis as volaşis 50 sutki. Eta kadә әstis nełet tor aslas vesиş, въd lun әstis ¹/₂ proc. Эstъпъ-kә zып ves aslat telois, susә predeñnәjәn. Ozlaq loә vëskattәm rastrojsvo i loә kulәmәz.

Ena dannәjjez şәrti pozә tәdnъ, sto mort meduna eygjalәm vermә terpitnъ 100 sutki gөgәr тымда. Myj baitnъ eta въd әddәn ne toçnәj i oz tuj vajәtnъ въd mort berdә. No nавlүdeñnoez şәrti mukәd sogalissez vъlyп pozә viшtavnъ, sto mort eygjәn vermә ovnъ dyr kod.

Una opыttez vәli kerәm poda vъlyп i въdkod poda eäktisә eygjaunъ. I loktisә vot тымjә: sto ызыtçyk poda vermәnъ eygjaunъ dыг-

zъk, a uçətsez cozzъka kułənъ. Çikiş kaj eъg-jən ovnъ vermə toko ətik lun; sıyr—kuim lun; krolik—das lun; pon vermə ovnъ kъkdas lun kъpъm, a vəv da verbлюд vermənъ ovnъ təliş-sezən.

Organizm şojantəg olə aslas vaz zapas vılbınlı. İnteresno, sostavlıs kuzlən: turun şoş po-dalən kuzıls vezsə i loə seeəm-zə, kyz jaj şoş-sezlən.

Еъгјалан организм виզә ас олем пonda
незык колана sostavnej cassezsə.

Medosyн raskodujtçə gos. Gos loə zapasын organizmlən. Dyr eýgjalikə gos əsə vüdsən. No jurvem da şələm, kъz burazъk organizovannəj organnez, kuləməz oz vezəaş-sinsəs yes.

İnteresno, eyg kyləm əsə kuimət-ηołət lunə i ožlan mortlə nəm seş avı, kyzı sija toko oz kaştıv şojan jılış, oz kыv sılış duk da oz až-żıb sijə.

Oslens sog

Nervnəj otlrlən ləbo çəladlən, kər niyə kəzavtəg əddən povzətan, nylən ne as volais jöə rektişəm. Seçəm rastrojstvo susə „Os so-

gətən“, siş-kız vəralış vətçikə os şərən, osyas
kolə as vəras enə şleddezsə.

Os sogət em zassitnəj prisposoblıq o-
gaçızımlən. Rektən ʃisnəjsə kiskaeziş, koknit-
zək rəyyənə, kotərtən. Pozə dumajtnə, eta kər-
kə və'i podi i mortlən, a əni eta nəmlə-ni oz
kov.

Remarklən intəresnəj knigaın „Rytjav front
vylən peremenaeztəg“ əddən kartinnəja tyc-
çaləm etə povzəmsə novobrańeççezlis, kəd-
na sedisə pervyış urogannəj voj uvtə.

Ximia koskaezlən

Kıv „skelet“ loə greçeskəj kılış „skelos“,
kəda mijan kıv vylə vuzətəmən loə ʃadvej ʃ
koska. Eta koska—medəzət da kuz mort tu-
səyən; sə ənimən i suşə vədsən ostovəs koska-
ezlən. Vədəs mort ʃəloyn pinqəzən 240 ko-
ska.

Jonsə vəd materialış peslənə zmitəmən ne-
to əuzətəmən. Zmitnə-kə koska, sija jonzək
kəkişən ʃviñeçşa da dubşa, a kyz əuzətən, to
əuzətəmən sija loas setəm-zə jon, kəzi vez
mid. Koska kerəm seəəm vessesvoeziş: izvjas-
ka da çorxt gəciş, sışan i jonya sılən vişə.

Boşny koska da kətətny-kə slabəj kislota rastvorınp, sek vədəs izveşsəs nəzdas. Koska əstə çorxtə, no loə əddən əvvəlt. Nəprimer, izvesttəm koska verman kəstənə səri, kaçınə neto gərədavnə.

No kyz koskazagənik kañitnə, vi vylən, to gəç kod vəssesvoys sotças i kołçcas ətik izves. Seeəm koska loə əddən çorxt i bura çegə.

Kıpyt pərişszk mort, sənət sə koskaezyn unazszk vzyves, səşəq burzyla i çegə koskaəs, Starikkezlən coza çegənə koskaez, a çelad mukəd pərişas kət i burazszk uşas, a nekət sylən oz çeg.

Zakonnez mexanikalən

Mortlən skejetəs kerəm seeəm-zə zakonnez şərti, kyz i mexanikalınp, kəda şərti stroitçənə mukəd sooruzenənoez. Kuz koskaez loənə gýrga trubkaezən, kədnən em koska vem. Trubkaez paşkyla vişənə i strojkayn. Si3 nəprimer, stalnəj trubkaeziş kerənə veloşiped ramaez; kərtəvəj da kərt betonnəj kolonnaez si3-zə kerşənə trubkaeziş,

Siş kerəməs əddən sodtə jonsə sooruzen-
noyśliş da çintə şəkətsə i korə jeeazъk ma-
terial. Niya ətməz kolənъ, kъz strojkaezъn siş i
mort ȳloyn.

Skeletъn əddən inqeresno kerəmaş ȳadvej
koska pommez. Sija kəstəm ugələn, etaşan sija
loə esə jonzъk, med-въ vižnъ şəkətsə ȳloys-
liş kotərtikə.

Pilitankə ȳadvej koska dol vylis koñecət-
tis sek pondas bura tъdavnъ, kъz koskaləri
vessesvoys vьdməm ne sval, a panşəmən ma-
tiçaez moz. Matematikalən işledujtəm tъçça-
lis, sto koska koñeçlən seeəm kerəməs ne pa-
rosno, a bura sootvetstvujtə zakonnezlə meha-
niķiayn.

Etaş i kerənъ inzeñerrez peremъçkaez leb-
tan krannəzъn, medvъ sija terpitis ȳzət şəkət.
Etaşan i loə, sto organizm kerəməs da ma-
tematik —konstrukturrezlən rasçotbs ȳta-məd vъ-
ə vьdsən vaçkişənъ.

Jur çaska (çerep)

ȳzət mortlən jur kuçik uvъn omən kos-
ka. Boşnъ-kə kaea da ruktnъ sъ jur loman
oştə çun, to eta mestən oz kъv koskays, a

кылә ңевура jotkäm. Eta virs vetylə kaga jürynp.

Jur çaska keräm una torış. Եзыtlən koskaez bura jitşəmaş aslanıys dorrəzən i loə ətik korovka kod, kytən olə jur vem. Uçət çelad-lən koska torrezyn eməş kolassez, kədna veyt-təmaş bolonən. Medyzyt oşa—etə kyməs da kəsiça koskaez kolasınp. Etaşan pozə kəvnyp kər puktin çuq jur loman vylə, vir vetyləm.

Etaşan jur koska sogməm kagalən vermə nыgъssынь въд napravlennoe. Etən kagalə kok-nitzełk sogmikə petny tam kynəmiš. No kaga korə əddən burə dozirajtəm, medvə kazavtəg ez sed poduskaə bulavka, a to sija vermas pişkətnp kagalis jur i vyekeñyp jur vem.

Nokaut

Kyz estən viştaləm-ni, ьzyt mortlən jur vem sajəvtəm çorbt koskaən. No əddən vaç-kəmşan kəti i koskaez oz zugalə, no vermas jur vem vərzynp. Şizas-kə ne əddən bura, mort usas sadtəg, a bura-kə şizas, vermas morts kuvnyp.

Kapitalisticeskəj stranaezyn, burazıksə An-gliañ da Amerikañ əddən zorətəm boks.

Eta—külakkezən təskaşəm, sijə nuətənə nə todil praviloez şərti. Setçin sija kerşə nə kyz fizkulturnəj uprazqənə, a kyz vəliş təskaşəm bokşorrezlən. Organizujtənə etə təskaşəmsə predpriyimatellez—antreprenərrez, a otlı kerə askolasanıb pari i vişətə, kin kinəs vermas. Rovediqitələn suşə sija, kəda nokauṭirujtas protivniksə. Məd moz-kə viştavny, siş vartlas, stominəds 10 sekundaən oz vermə suvtən kok-jylas. Eməs natodil prijommez vaçkyn, kədnijən peşşənə etə kernə.

Medopasnəj vaçkəm suşə eəka uvtə ili anə. Sustavvez kuza vaçkəm vuzə jur vemə, loə jur vem treşitəmən, bokşor əstə sozənən no i sadtgəg usə. Una ovla i siş, kər mort sadtgəg kujlə dyrzık das minutaşa. A ovlisə i seeəm sluçajjez kər mort mortlə vaçkəvlis vijtəz i sijə srazu nuətlisə pokonickəjə.

Sustavvez

Mort koskaez əta-mədkət ətlaaşan mestənzən kerənə sustavvez. Ustrojstvoys sustavvezlən vaçkişə sarñerrezlan mukəd mehanizmezən. Kərtovəj çashəzlən koneçcez vyeəmta slifujtçə-

ńь da mavtçənъ viěn. A ne mavtnъ-k  nij  sarqirrez zyrtc m san  coza izvodaş nъ.

Sustav koneçcez mort koskaezl n vevt mas vołk t g ç n i mavt mas sustavn j zytkoş n. Etaşan nija p r ul kod s i niç g s Vestaş m san sustavvez zyrtc n   dd n  evi-ra. Dumajtn , tak etaşan kol  въ vot myj lony: p r zyrtc m san mort vek n  ev t tor-rez l  sustavvez n kol  въ  uzavn . Sek въ liçalis , lois  sustavves um l s. No eta oz ov- , nełki i p ri  ot rl n. Sustav vevd rrez p r tor ta kujl n   tam d verd n.

Eta ov l  ne s ş n, sto koskaez lak t mas  ev t torrez n.  s t n k l m mort, a s  v r n vundavn  kokkezi  v d s  ev ts  t j em sus-tav geg r, to kokkez so-z  oz  us . Myj si j  vi z ?

Magdebursek  polusariaez

Nemeck j Magdebur kar n olis  ti mort fon Gerike. Sija v li burgomistr n eta ka-r n, a k r s l  v li dosug, sija zani-maj cis fizika n.  tr rburgomistr Gerike plos-s d v ly n t ç lis  dd n int resn j or t.

Sija boštis kék pustaj polusariaez. Paşkъ tanas vəlisə kisoj kъzaəş. Sъvərъn niјə puktisə oça poddeznalъs. Polusariaez avı vəli əməm Jakətəmaş; toko dorrez əddən torъta loktisə əta məd berdə. Polusariaez ətaməd berdiş pozis jansətn̄ vъntəg.

Sъvərъn, burgomistr puktis niјə ətaməd berdə i vozduxsə rъekişis kaçajtis. Sek enə polusariaezsə ez vermə jansətn̄, qelki daskvat vələn.

Sъ kostəə eta vəli ažzəvtəm torən. Əni „Magdeburgskəj polusariaez“ tъçalənъ vъd skolaň fizika velətikə. No boştənъ içət polusariaez i jansətənъ niјə vəvvəztəg. Orъt kərikə viştalənъ, sto nija vişşənъ ətaməd berdən sъşaq, tъla rъekas avı vozdux, a vəvdərşanəs nь vylə sija pъrъstə. Eta-zə zakon şərti sustavvez bura lakaşənъ ətaməd berdə.

Medvъ işnъ ladvej koska juroklə jamkaiş, kər vundalan vъdəs ənevətsə sъ gəgəris, oz tъrmъ şəkətəs kok koskalən. Kolə sottınъ eəsə şəkətsə primernə ^{1/3} kok şəkətlis. Kъzi pişkət-ny sustav jamkaliş pъdəssə, sek vozdux setçin pъras i kok srazu uşas.

Kauçukovoj otır

Osnovnəj şterzenən mort şursaň—eta sur-sa stob roçən suemən xrevjot. Sija sulalə tor-ja koskaeziş—şursaeziş; vydəsəs nija kăkdas nol koska: şizima şivi şursaez, daskyk moros şursaez, kytən vişşəny ordluez i vita koskyn. Şursaez kolasын em gəçis voľkt da ңиз prokladka.

Etazı kerəmşań kəstaşəmbs şursa stoblən əddən ьзът. Сырккеzъn тьççaşəny, siž suşana, „kauçukovəj otır“. Nylen nomerrez dıruvəjəş, no vyeemta тьççaləny, kytçəz pozə kəstynp şursa stob.

Kauçukovəj mort zəgənik kəstişə vərlań, jursə şuýystə kokkez kolasə, a sə vərgyp vura kəstə şivilonsə da bergətə çuzəmsə oşlań.

Jur vərbs eta kosta pavkə kynəmə. Kyzı pondyvny kerny seeəm nomer velavtəm mort-lə, koknita pozə çegətny şursa stob.

Gotovitçan upraznənnoez kerşəny içətşan, kər esə vyd koskaś neýzyl i kəstaşə. Çeladlən sustavvez burzylka kəstaşəny, nekəz ьзыtlən. Uçət kaga ңem tujə boştə əmə kok pevsə. Se-eom iz ьзыt mortlə jeea udajtçə kerny.

Ressorrez şursa stoblən

Şursa stob oz vaçkış veşkət stoblaqə nə-to bedlaqə. Sija kəşəşəm kuim mestaət; şivi-ət, koskaət şursaşs kəstişəm oqlanqə, moros dənət—kəstişəm bərlanqə. Eta kəstişəməs təççə i sek, kər mort paşkəma.

Eteəm ustrojstvoşan da şursaezlən gəçən jyłçəmşəq şursa stobys əddən vyeəma ɳokraşə. Sija kyz pruzynə dułşaşə vetlətikə da çec-çalikə kyz ressoraez mazynapı. Etən vydən volkətçənə nija treşitçəmmez, kədna sog-tənə çecçaləm da kotaşəm kosta.

Mijan tıgər

Kər mort dyr sogalas da pervuis çecçəs postela vylis, to vydənnıslə sija kazitçə vylınp-zyk, kyz vytte sija vydəməm—çeladlən eta siş i em. Kujlas kaga i sə kosta vermas vydemyń. No sogaləm vərgyn vytte i ızyt mort vylınp-zyk. Eta nə toko kazitçə, a vylis siş i em. Dyr kujləm vərgyn mort vylis nevna ɳuzalə. Vermas tıgərlən sodnə 5-6 sañitimetraəz. Mıj-şan sija sodə?

Kər mort vetlətə kok vylın, şursa stob vylə pıryssənə juriş, kieziş da tusaiş şəkət kos-kaez. Eta şəkətşəq çukylçəmme sodənə, şur-

saez kolasyn gəçsəs loə vəsnitəyk: kužanas şur-sa stobys çinə, tıgər loə lazmytzık.

Kızı mort dyr kujlə poşela vylən, şursa stobys oz pıryssy tusabs şeklynas. Sylən çuk-kylləz çinəny, gəc şursaez kolasyn kyzə i mort loə vylənzık. Nuzaləm pozvonocniklən sodə, sijən i tıgər sodə, sijən i sogaləm bərşan mort vylənzık.

Eta priçinaezşań i tıgər sodə ətik kыk sañtimetra. Asylən, kyz toko çeçcas mort poş-telais, sek sija vylənzık rytənşa, a osobenno kər mort luntır vəli kokjelas. Neətkoqbs asyl-şa da rytşa tıgərən loas kuim sañtimetra kynym, a kər i unazık. Kuləm vərgyn mort siž-zə nuzalə.

Mıgər vylə siž-zə vlijajtə i sija, kyeəm kok lapa, kyz sija əddən kəstişəm, mort vyl-ənzık. A kok lapalən kəstişəm ovłə sışan, kyz mort una vetlətə, novjətə tıjkə şeklytə neto unazık sija pukalə.

Nekər ed lebtə çeladəs jurət

Şursa stobys gırka, setən em vem. Vylən koçecyn sija kyzəma i vuzə jur vemə. Eta kyzaməm suşə nuzaləm vemən. Ətik uçastok

пұзаләм vemlәn vәşkәtlә lolalan organnezәn; kъз siјә dojdan, mort lolavny dugdә i kuлә.

Şursa stovып vъliş konecas krepitәm mort-lәn jur. Jur bergәtلىпь rozә wokә sъshaп, тъла mәd şursaып (lъddişşәпь şursaez vъlişan) em svavkođ vъvlaп тъççisәm koska vъlyп, kъз oş vъlyп, bergalә etmәdәrә jur.

Мыjlә etә vъdәs kolә tәdnү?

Mukәdlәn em umәl privyčka: orsnь çelađ-kәt da lebtavny niјә jurәt. Kъз въlте burә kerә. Kagalәn tuساыs vъdsәn әsәtçә пузаләn şivi vylas.

Seeәm polozeңpoып ӡuł kod koskaыs kerşә bәrlаn да пузалә. Kъzi svәnnеz, kәdna vižәпь etә şurşaezә prirodaşaп пaraş sek vermasә orny. Sek koskaыslәn pәtәmьs пытъssә пузалan vem-lә. I kaga sъ kosta-zә kuлә. Sek otsavny ne-mәn oz tuj.

Әтрыг vәli seeәm istoria. Әtik şemjaып çelađ-velәtiş çelađkәt orsikә lebtәm jurәtтis әtik zonkasә. Kagaыs uşam kulәmәn. Kotәrtәmaş setçә aj-mam. Povzәm uvja ez vezәrtә my lois. Sija vištaşis, toko-pә me orsi. I mәdi zonkaыs vъlyп тъççalis, kъz sija crsis, i mәd zonkaыs sek-zә kulis.

Burzъk orsnь kъz ңivиd mәdnez.

Мыла кола چەççavny kok çuñqez-lə, a ne pjata vylə

Fizkultura upraznennoez kerikə velətənəy چەççavny kok çuñqezlə. Eta pravelno. Eti vylə-naşan-kə چەççəvtənəy ətrys kok çuñqezlə, a mədrys pjataez vylə, to sek-zə kazalan, ьzylə neətkodə.

Kok çuñqezlə چەççəvtəmən kyz rovno pruzhnaezən nevna tojstas moz, a چەççəvtəmən pjataezvylə vydəs gyrk zegətə, vydəsən təlolə zubyt. Etija neətkodəs sogmə kok şled ustrojstvoşan. Kok şled kerəm əddən una posni koskaeziş. Nija ətlaətəmaş ətamədkət siž, sto vyd sustav pruzhna moz kəstaşə. I siž mort kokyp em rovno kyz ressora prirodaşan etasan i oz siž treşitçə vetlətikə i چەççalikə mijan təlo, a kər چەççəvtənəy pjataez vylə eta ressora oz ispolzujtçə i loə şəkyla zuknitçəm, kəda vuzə omən təlo vylə.

Volkъt kok pədəs

Mukəd mort kyz, şəkyl, no əddən coz otır, sija una vetlətə, oz zaluijtçə tibzəmlə, neñki

rađejtə jəktəvny i kyzbs nylən oz padmət, kok-nita jəktəp. Kər bur strojeđo kok şledlən, to sija volkətə vyd zegnitiçəmsə i nejki kyz mort vetlətə koknita da ləçyta.

Ovlənp i mədkod otır. Prijom vylə vraç dylə loktə kesənlik, basək figuraa mort. Sija baitə, vədsən-pə zdorov, no oz vermə oynp dyr kokkez vylən. Kokkez çozə təzəp: vetlətəm vərən kylə aßə, kyz vartləm vərən. Kyzı sylis vižətnp kokkez, to tıdalə, sto sylən kok şledən avu vylən təsok kod svodys; kok şled sylən lapkəsa. Eta təççalə, sto prirodalən ressraez eýkşəmaş, poxodka lois şekyt i nostəm. Vyd tağçəm vərən vədsən zegalə teloys. Kət i ne əddən bura təccə sylən zegaləmtəs, no vədsa lunən vetlətəmşaŋ loə una. Etaşaŋ mort çozə təzə i kylə aßə utomlon-najən, kyz dyr təlegaňn munəm vərən. Kyzı kəmtən va kokən suvtnp zozə kolçəm şled şərti bura pozə jansətnp pravelnəj da lapkəsa kok şled.

Seeəm sluçajjez kostə vraççes eəktəp nov-jyp todılnej ştelkiez, kədna kok lapasər levtəp. Eta ştelkalən təsokus vižə kok svod i poxodka sogmə başəkzəka, pravilnəjzəka.

А къз әddən dyr on veşkət kok şled, sek
oz otsalə i ştelkiez. Ny jylis kolə dumajťesny
ożzyk, kər kazalan, sto tenat pondə lony lap-
kəsa şled.

Мыj loə kъv „jaj svən“

Къзи vundъesny mort kuçik, to sъ uvtъn goslən sloj: uməlcçəm mortlən sija әddən vəsnit, jon mortlən gosb̄ unazzyk. Mukəd mes-taezyn, bırazzyk kynəm vı lın ovla gos das saň-
timetra kъza, a mukəd mortlən i esə kъzzzyk. Kъzi çarckyń gos, to sъ uvtъn loas gərd kod
sia-sia vessesvo, vaçkişə podajajlan. Enija—svən-
nez .Podalən svənnes i suşəny jajən. Enija svən-
nes nuzaləny i zmitçəny. Zmitçəmşaŋ svən loə
zepytzyk i matəzzyk loktə koska dъnə, kъtçə sija
krepitəm koñecçeznas. Etaşan i mortlən da po-
dalən vədnəz varətçəm.

Svənnez roçən suşəny tъscaezen. Kъv „tъs-
ca“ lañinskəj kъvşaŋ „muskul.“ „Mus“ lañinskəj
kъv vъlyń loə „sъr“, a uçətikəs suşəny „mus-
kułus.“ Seeəm suəm lois sъşan, sto svənnez
sodikanys da çinikanys vetləny kuçik uvtъn
kъz_valikkez. Eta osobenno bura təççə peþpon

въльп, вѣтѣ кѣз куچик увѣтѣ kotraш e lovja
жvирck — вър. Roç кѣв тьвса siш-zә loә sъrсан
тьвса — тьв.

Мыла sunaşikә mort „kokalә пъгән“

Medвъ тѣлоын viшпъ ravnovešia, kolә, med-
въ svәnnеz vәlisә рyr zelalәmәn. Uzәm kosta,
kәr organizm mortlәn соçciшe, siш-zә dugdәпъ
изаунъ svәnnеz. Nija ңевzәпъ да ңузаләпъ i
вѣтѣ кѣз вѣдәs тусаыs ңевzә, sek petә on, oko-
ta tenyt vodnъ. A kәr sъ tujә, med vodnъ
иçпъ, mortlә kolә рukavnъ, sija pessә svәnnеz-
sә liçәtпъ: i mort рyкәtaш e тьvnas, пъгъvse
gъrgaэz vylas i siш viшә assis телosә. Kәr mort
užan viэz-ni loktas, sek svәnnеz liçamаsә. I
pondas mort kъvнpъ, kѣz вѣтѣ jurъs sъlәn loә
şekъtзьk.

Jur sovsem avi şekъtзьk, no shivi svәnnеz
estәпъ assinъs vъппъsә i etaşan şekъt viшпъ
jur. Şekъtşan zagәník jur pondә kәstiшпъ оз-
laq, kъtçәz oz verмъ svәnnеzliш mugşәmsә. Sek
jur kѣz въ usә, mort jurnas gogъvniш e sek-
zә sajmә jursә levtъstә. Sъvәrgъn вәra pondә

sunaşń, jur vəra kəstişstə i s. o. Etnə çere-
dujtçəmmezsə mortlış i suəń "pırən kokalə-
mən".

Məj loas, kъz dugdasə uzańń svənnəz

1492 vońn oştisə Amerika. Skazkiń kod
víl da bogat vědsə mir. Ońır víl bogatsvo şə-
rın vətçəm mogiś pondis setçin pissa peńitç-
ń. Uşkətçisə vijśń "gərd kuçika díkarrezəs".
İndijskəj ońır ez tədə porox i vijəń lıjsan
oruziaež, no bura mezdişisə. Lunvıvsa ıztı
va-
šejnæzən da lunvıvssə amerika vaez Amazon-
ka da Orinoko kuža una grabitellez azzisə as-
lýns şmert.

Vər pıeşań lıisə nəvvəz. Věd nəv vajis
şmert. Uçətik zamokşan mortsə usis kъz çar-
rətəmən. Siž dejsvujtis jad, kədə levropejjeç-
çez oz tədə—jad kurare. Kədnijə İndejjeççez
sedtəvlisə jada pu kaçış da vuzzeziş, da mavt-
lisə sijən nəv jıvvezsə.

Əni mi vıeəma tədam, kytən setən deloß.
Kъzi vižətnə mort lolaləmlə, to bura tıdalə,
kъz levlə da lezcişlə moros věd lolystəm kos-
ta. Eta ovłə sışan, sto krepitəm svənnəz ordıß.

ez berdə i kəskənə morossə vəylənə. Etaşar, moros paşkalə, setçə ryrə vozdux i loə vdox. Kəzə ena svənnəz dugdasə uzańń, mort pədə.

Vot siž i travitçənə kurare jadşan. Eta jadys sedə virə, vir ryr tıunə omən organizmət suvtətə sylis uzzə. Sedas-kə jad mortlə qeto podalə, to ni ja oz verənə vişçənə kokjylansə i pərənə. Dugdənə uzańń moros svənnəz, lolaləm razşə i mort pədə.

Studenttezlə fiziologıa velətikə myççalənə seeəm oryt. Pon kuçik ryeķə lezənə kurare jad. Pon uşə da pondə pədnə, sek sylis çoza vundystənə golansə i suvtətənə trubka, kədijə etlaətənə texən. Mex uzałə elektriçeskəj motorən i pəltə rusə pon tyezə. Loə iskusvennəj lolaləm: pon olə setçəz, kytçəz uzałə motor.

Мыңџаң چелад дојтәнъ жекеазък ъзыtteзsha

Dojdəmməz kolasyn, kədnijə vajətənə bol-niçaə „çoza pomosən“, una koddez, setən dumajttəg, azzan, sto kod oz bereritçə qenış, çasto tıskasə. No vəli vazyn-ni kazaləm, sto uşətyn əti vylənaşan sad mort əddənzyk dojtənə kodşa. Sogmə siž vot myjsan.

Sad mortlən vüdsən kət ղevura da zelaləm. Uşəm kosta sad mort tıjkə berdə kutçışə-vy i suvtə kok vylas i səşən svənnəz vynşətçəny, a kodlən vyd svən liçət i sija oz dumajt kutçışny ղem berdə i paşivnəja uşə mu vylə, səşən uşəmss loə ղevyətzək i sija ozzək dojmə. A sad mort vıjaknıtçə mu vylə, kyz koska, i dojmə burazək.

Etən-zə ovjasnajtçə çejədlən uşəmss, pylən svənnəz zoraləmaş ղarzəka i oz vermə çoza cinnə ղeto sodnə. Kaga uşə ne zuvyla da çoryla, kyz ıvəyt mort, a şərpənitçəmən uşə mu vylə. No estən kolə təd vylə boşnə i sijə, tıggəra-ja da şəkət-ja kagays. Mukəd kostas i ıvəyt mortlən uşəmss çulalə vyeəma. Sija ovlo siş-zə səşən, sto mort uşikas liçətə svənnəz. Mezmas mort vylinənşən, mukədss sek-zə əstə sadə. I vyd svən sylən liçəmə ne əddən vaçkişə mu berdə i umələzəka dojmə.

Pozə-li kuləməs eəktənə vərətçəny

Svənnəzən mort açıs komandujtə. To ղuzətə to çintə ətik svən, ղeto mədik svən. I siş mort vərətçə. Vyd vərətçəmən üçastvujtə ne ətik svən.

Mukəd aflattez bura uprazqajtənə assinəs zvən-nezsə, vermənəp eəktənəp vəd svənlə janın izan-pı. Tədalə, kəz kuçik uvtən loənəp da əzənəp çorxt məsəkkez, a siž-zə i çinənəp, sodənəp nija.

Požə svən eəktənəp kərçitçənəp i ranxt mort volalə, lezəmən nə pır elektriçeskəj tok. Eta-şan i mukəd mort sluçajno kutçisis-kə elektriçeskəj provod berdə, kylə zuvət, no mezdişnəp oz vermə; svənnəs sijə oz kəvzə.

Elektriçeskəj tokən požə eəktənəp vərətçənəp kuləm mortəs, kytçəz eəsəsi ja ez tuvdə. Kuləm təloə vezənəp elektriçesvo i sija pondə vestaşnəp kiən qəto kokən, bergətə jur, oşə i pədnalə əm, kəzi toksə lezənəp nija svənnəz pır, kədnija as lovja dərnəi uzalisə.

Mimika

Vişətnə-kə vəv vylə zar lunc, kər sə vylə pukşənəp nommez da vəzzez, sija vasətlə nijə vəznas, jursə bergətləmən i kuçiknas drəzitəmən. Kuçik vylət vylətə munə drəz i vəzzez uşalənəp. Mort oz vermə siž treşitnəp kuçikən, kəz vəv. Toko mukədəbs kuzənəp vərətnəp pelle-zən da kərçitnəp kuçik şiviyn.

No mortlən əddən razvitiyyəş svənnəz çuzəm
küçik uvtınp. Nə çinəmşan da sodəmşan mort
vermə kernp vəd výrazənnoez, etə suşə mimi-
kaən. Çuzəm svənnəz ryr olənp ənevna kərçit-
çəmən, səşan i mort çuzəm ryr pozə tədnı,
myj dumajtə mort. Mukəd ərvənəj soggez kos-
ta çuzəm svənnəz pondənp uməla izavnp: sek
mortlən çuzəməs əstə assis výrazənno i oz myç-
çav ənm aslas dumaez jılış.

Mi velalim çuzəm şərti tədnı myj mort
dumajtə, myj sijə təzdətə. Mimika bura vəzər-
tənp i çelad. Osəvənno bura çuzəm výlynp ro-
zə tədnı akṭorlış dumaez, kədalən bura izal-
ə mimika. Vişətan akṭor çuzəm výlə kipoyn,
verman tədnı, myj sija baitə i myj sylən şə-
ləm výlynp.

Svənnəz çuzəm výliş pozə siş-zə eəktənp
izavnp elektriçeskəj tokən, kъzi leşnp ənevna
tok, uçət tokşan əekbəem zubyt avi. Puktan
provod konəcçez svən výlə, sek pozə kernp kъ-
eəm tenyt kolə výrazənno çuzəm výlynp. Seeəm
opyttez kerlisə una. Vajətam şənimokkez ətik
laboratornəj rabotnikliş, kədakət nüətçisə opyt-
tez i sek-zə sijə fotografirujtisə. Polockaes—
etə elektriçeskəj provodlən konəcçes.

Тырреz şərti ləddəm

Ətik kinomatografin şeans kosta, kər əkrən vılyıp kuləmviəz rənitisə gerojsə i sija koris tədsaezsə şətnə otpor vraglə, mukəd vişətişşezsə pondisə vakşılpə şeravnpə. Kartına şərti nəkəvəm şerəmlə ez vəv, a otlı şeravlisə. Seeəm şeraləmsə pozə ovjaşqitnpə prosto.

Vizətişşez vələmaş gluchoqəməjəs: Aktor əm vərətəm şərti niya tədəmaş, məj sija baitis „kulikə“. Eta baitəməs vələma nə pessəm jılış vraggezkət, a „kuliş“ geroj prosto vidəma koştummezəs uməla ləşətəm koştum, ponda.

Тырреz da kəv vyd sə viştalikə loənpə nə-ətkoş polozeñpoyp. Kəvlış vərəm ażzılpə pozə uməla, no тырреz vərəm şərti tujə tədnipə, məj sija baitə, kət səliş i on kəv səsə.

Eta pod vılyıp nuətənpə gluchoqəməj velətəm-sə. Şperva niya toko-ed glukəjəs. No sija kin əstis uçətşaq kyləmsə, niya çoza dugdənpə i vəitnpə, vunətənpə başlısə. Nəm oz kylə i onmətənpəzagənik kylvəz i pondənpə ətamədkət vəitnpə mimikaən da kiez vərətəmən.

Vəli dumajtəmaş specialnəj azbukaez glu-xoqeməjjezlə. Bvd vəpaslə sootvetstvujtis as-moza ləşətəm çuṇqezən. Nəprimer, kulakə kəz-təm çuṇqez loə „a“. Vəpas „o“ təççaləm ron-da oşış çuṇ da pev ətlaətlisə kolçoən, vəpas „v“ təççalisə kyrəm pədəs i s. o. Əni ena azbukaez avnəş. Skolaezyn velətənə nijə nə kiez vəratəmən da zestlezən,

Gluxoqeməjjezəs velətənə vezərtən şorqitish mortəs tərppez vərəm şərti. Mukəd gluxoqeməjjez velalənən bura da çozə. Mukəd gluxoqeməjjez vəlyən rozə bura divujtçənə: niya ver-mənən ləddənən nejki eəka vərəm şərti i kažav-nən eəkaliş vərəmsə, oz mesajt nejki əzət tos. Vəyəma velətəm gluxoqeməj vezərtə mortlış başnı no umələzəka, kədnija vezərtənən kəvzə-mən. Gluxoqeməj velətçə tərppe da eəka və-rətnən sə şərti, kyz vərənən tərppez baitikə, sə-vəgən velalə i açəs gluxoqeməj baitnə. Mij su-nə, eta baitəm nekər oz ovəl seeəm praviñnəj, kyz kylış mortlən, no vermas vezərtənən vədən, kin kəvzə səliş başnı.

Eteəm velətəm kolə pondənən srazu gluxoj-şaləm vərənən. Kin ez kəv i kin ez şornit uçət-şan, to seeəmsə velətnən şəkətəzək.

Çrevovesçaṇṇo

Сырккезын мүкәд кадdezә orsənъ „çrevovesçaṭellez“. Nija рыг petənъ ponkət нəto akaṇ-ñezkət. Vižətiſſezlə тъççaṣə, вътѣ аcьс çrevovesçaṭel oz bait, a akaṇnez ponnezkət nuətənъ ətamədkət şorṇitəmṣə.

Çrevovesçaṇṇoa iskustvo vazşa kaddezyn-ṇi vəvləma. Mukəd oṭir dumajtlisə, gyrkə-pə pṛyəm neçistəj duk, kəda i baitə pṛeṣan. Etaṣan i lois şorṇi „çrevovesçaṭel“ (çrevog-yrk). Nəm i baitnъ çrevovesçaṭellən kynəm seeəm-zə i kyz mədi oṭirlən, i nek्यeəm duk gyrkyn avi.

Çrevovesçaṭel kuzə şorṇitnъ əmən vərəttəg. Sek mortəs oz vermъ kažavnъ kin baitə, kysaṇ kyyvez loktənъ. Azzə, çrevovesçaṭellən əm oz vər, a akaṇ nəto pon oşla əmsə—vižətiſ vəvaṣə, pylə kazytçə, sto akaṇs nəto ronış pondis baitnъ. Bıdsən oṭirəs loə vəvətəmən. Etaşa eṣə çrevovesçaṭeləs bura kuzə cintnъ sejsə golosovəj švjazkaez kolasyn, kədnija drəzylənşan loə səbəs. Kər mort çintas golosovəj švjazkaezlis sejsə, sek vozdux tyeziş petə vəsnita. Etaṣan çrevovesçaṭel vermə baitnъ dyrzık ovьkновеннəj mortşa.

„Biçir şinne iş çecçəvtis“

Em int̄eresnəj knizka, kəda vuzətəm vəd kəv vylə. Suşə sija „Mjungxauzen baronlən prikluçenqoez“. Juystas baron i pondas aslas komprəqnoyn ossaşın, aslas krabroşən, udalən, viştallə seeəm istoriaezi, kədna nəkər ez i vəvlə.

Ətpyrşə vəralikə meşitçəm vərəyn, baron kazähləm, sto əstəm pisal kremənşə. Ənqı Iyjik kosta kurok vaçkə piston kuza i loə Iyjəm Ozzə pisallezyn kurok uvtə vəli riqtəm kremən. Kyz kremən lezəstan, sija vaçkə stalnəj plاشtinka kuza: loasə biçirokkez, kədnəşan əzjə dulnoyn porok.

Əstin-kə pisalış kremən, Iyjnə oz tuj. Baron Mjungxauzen avu əsəm. Sija vyeemətə meşitçəm, a səvərəyn bura vaçkəm kulaknas aslys şin kuzas. Şiniş çecçəvtəm biçir, kışaq i əzjəm porokbəs. 8ogmis Iyjəm, kyz i ożəyk bura intəməmən dogadlıvəj baronlən.

Istoria vədsən vəvətəm, kyz i vədəs viştəz Mjungxauzen baronlən. Bıl vədənnəs tədənə, kər vaçkan şin kuza, to kylan, kyz vətəne şiniş çecçəvtəsə biçirrez.

No kolə viştavny, sto setən nəkəcəm biçir-

rež avuəş. Väckəmmezsən kış şin kuza, siş i mədik mestaez kuza ənekər eṣə ezna vəvlə pozarres.

Mortlən nərvaez vbd razrazənnoşaṇ kerənəv askod osusseṇno. Etaşan zriṭeñnəj nərva şetə svetovəj iskraez nəto pjatnoez, tıjən və sijə en razrazajt. Kızı zriṭeñnəj nərvlə dejstvujtń elektriçeskəj tokən, to loas sija-zə.

Kış razrazajtń peł nərva, loas zık, nəto sum kət as gəgəryı avu ənek्यeəm sum. Fižiologıaın eta suşə „nərvaezlən specifiçeskəj ener-giaa/zakon“.

Baron Mjungxauzen etə tədis uməla. Sija vəli specialis vojujtəmən, vəraləmən, jutəmən i as moznas tovkujtis niże fiziologiqeskəj jav-leşqoez.

Şlepojşaləm korablı

Ne əddən vazən ətik grañça sajis gazeta-ıı petis intəresnəj zametka. Morjo vılyın Franchia bereg dorən tıçcişis uçətik sudno. Sija vižis kılıçməkə ənevezərtana kurs. Osnaska sylən vəli ne sə vıln şərti da təv napravlenno şərti. Şignallezlə sudno panxt ətvət ez viž.

Sek ətik pantəşəm korablısan vəli lezəm slup-

ka. Kər matrossez lebtissem paluba vylə, sek kažalısə vot myj: ətilaňn mədilaňn kujlisə ku-ləm morttez, mədikkez vəlisə saqtəməs. Beldən-nyş əstaňnəjjes vəlisə şlepəjəş. Nekin ez veş-kətlə suđnoen, sija munis təv ńylyt. Nedyr myjiş pondisə tədny, sto eta suđnoys petəm portış gruzən, pu şpirtən. Coza petəm vərgyn vədəs komandaňs pondəm pirujtnı. Sışaň və-dənlə etik rezultat: kəda kuləm, kəda şlepoj-şaləm.

Pu neto metilovəj şpirt əddən jada; sija neňki oz şet sija kodəş gaza, kəda ponda otiř juənъ vina, kytən em vinalən şpirt. Srazu sog-mə şekyl ogluseňno.

Kər una etə juan, sek mortys əstə assis vezərsə i səvərən kulə.

Etaşa ešə pu şpirt dejstvujtə şıı nervaez vylə, kər i nevna juəm vərgyn şinnez pondənъ azzynъ nezək siž, a mukəd pýrişa i ȝikəz şlepəjşalənъ. I veşkətnı etə pozaluj nekər oz udajtçъ. Pu şpirtiş ləşətənъ lak, politura i mə-di jugjalan torrez. Sija siž-zə munə dontəm sort odəkolonə.

Velaləm juişsez, kər avu vina, juənъ mu-kəd pýrişas denaturat da politura... Şlepojşaləm komanda jyliş sluçajys sedis gazeta vylə

toko səşan, sto efeəm sluçajjez vəlisə ղeovь-
çajnəjəş. Bvd pirujiş jılış oz gizə gazətañ.

Pu şpirit juəmşan kuləm neto şlepojşaləm
sedənən ղe 'gazetaə, a otçot्लeze şin veşkətan
bołniçaezə da protokollezə mort potrosbtəmən.

„Ръдестем“ ғиннез

Kъzi kazavtəg jugdətnə mortlış çuzəm ełek
triçeskəj lampočkaən, to pozə bura kazavnp,
kъz srazu veknamən şin-kagaez. Şin-kaka—
eta kъz əsyp, kəda pyr pýrənъ jugərrez şin
ryekə. Jugat şərli i vezşə şin kaga: çinə neto
paşkalə i siž şin kaga sajəvtə əddən jugıtsan.

Əddənzək eta tətçə kañlən. Jugjalan sondia
lunə sylən şin kagaez vaçkişənən içətik selök-
kezlan. Remətən niya paşkalənə, niya loenə gəg-
rəsaəş da ьzytəş.

Şinnez ьzyt şin-kagaezen kazitçənən vъgra-
ziitelnəjzəkəş da pýdyləş „ръдестемəş“, kъz
eəka gizşə kər gizənən basək şinnez jılış.

Səriş da lunvъ polosavlyp mijan Sojuzyп
da Zapadnəj Jevropaып vъdmə ətik jogja tu-
run, susə sija botanqikaып „belladonna“. Bella—
loə basək, donna—inka. I roçən etə turunys siž-
zə susə „basəkən“. (Krasavkaən).

A vižətnə-kə tur un vylə, sovsem oz tuj

sijə sunъ seeäm gora nımən. Syləm ləzgərd rə na uçatik zorizzez, sunъ sijə eta nımən mədik priçinaşan. Belladonna əddən jadovitəj. Setən em vynə jad—atropin. Siş pondisə sunъ sijə siş-zə ne ves.

Atropinən suşis vazşa kaddezə grekkezlən bogına. Jennez, da bogıqaez ožzyk vəlisə una. Ofir dumajtisə, sto vbd jen uzałə assis už. Vazşa kaddesə grekkez verujtəmən bogına Atropa keris seeäm už: ызът nozniçən ырı oñırış olan vuzokkez. Vbd vundystəm vəgyň mort kulis.

Şojń-kə kыпъткə belladonna jagəd tuş, ot-ravitçan i nəlki kudəvaen moz pondas çapkav-nъ. Roç oñir belladonna jagəd sunъ „vəvza-lan jagədən“. A kyz una şojń seeäm jagəd, mort kule.

Atropin dejstvujtəmşan, kəda em belladonnań, əddən paşkalənъ şin kagaez. Eta med-ožza priznak, kəda şərti tədənъ, sto mort ot-ravitçən. Seeäm svojsvo belladonnaliş tədisə esə vaz kaddezyn. İnkaez ema klasseziş ez povlə, sto vermasəotravitçənъ neto eýkətnъ şinnez, vižlisə sijə, kyz kosmetičeskəj vessesvo, medvъ şinnez vəlisə basəkzəkəş. Etasən i ni-tiess turunbəslən.

Эни паšкъта atropin primeňajtçə şin veşkətiş vraççezən, kər kolə paškətń şin kaga, medvə işledi jtń pъesə.

Rəmtyıп şintəm

Kər kütçəny izavny transport vylə, nyıla izaişsezlə, kədnija pondasə pantashy izalikas rəna şignallezən, şetəny seeəm ispytañnoezən: şetəny una vədkod rəma vurunış sunis i eəktəny izalişbəslə teçny motokkezsə rəmmez şərti. Neto şetasə vərjyń tablıça, kədnə vylən resujtəni vədkod rəma koçoez. Mukədəs seeəm ispytañnoen ovleny əddən nedovoñnəjəs, tyla niyə eəktəny kerny seeəm qekolana iz. Myjlə streloçniklə neto tasyqislə vərjişpə kyeemkə vurun motokkezyn?

Enəş otır, kədnə sogaləny rəmmezyn şintəmaləmən. Sija eəkzəka ovla çuzəmşan i susə „daltonizmən“ anglıjskəj fizik Dalton ənim şərti, kəda açsə vəli şintəm rəmmez vylə i medož paškъta gizis etə nedostatokxsə.

Rəmmezyn şintəmalən vermas lony vədsən, sek morttez, kədnija sogaləny eta sogətən, oz tədə etik rəm i mırıs ny şin ozyı vədsən et-kod rad rəma, kyz kiçematograf əkrən vylən.

Eta ovlə soça. Eəkzəka ovlə rəmtyən şintəma-ləməs gərd da vez rəmməz vylə. Nişə daltonik oz təd əta-məd kolasiş, kət i bura azzənən sylən şinnez.

Oləmtyən mortsə jecə padmətə eta sogətəs i mukəd pırsə eta jılış ozə i dumajtə. Seeəm mort uçətşən velalə seeəm kvvəz verdə, kyz „gərd“ i „vez“, sylə ətik emtor suənə gərdən, a mədikə vezən, to sija kylə i tədə uçətşan, napr, oz jagət lissez vezəs, a jagəddez gərdəs. Sija tədə lissezlis nəətkod rəmsə ne rəm şərti, a sə jugət şərti, i dumajtə, me-pə azzə siş-zə, kyz i mədik mort.

Ətkod jugət dyrni, kyz suam sondi vylən gərd rəm daltoniklə tətçə remyətzəkən vez rəmşa. Kyz zaglyv çintnə jugətsə vez rəmlış, to loas moment, kər daltoniklə kəknən rəmtyən pondasə tədçənə ətkod rəmaəs. Sek oz sija vermə jansətnə nişə əta-məd dənis.

Daltonikkez vermənən bura tədnə rəmməzsə kyləmən, ossuseññoən. Sijən, medvə kərnə rəmmeziş tablicaez, kolə bura tədnə etə delosə. Əddən bura etnə rəmməzsə vərjənən zəvəriş şez, kədnija aşnəs oz vermə daltonizmən. Nişə kyk nəətkod rəm ətləalənən setçəz, kytçəz nylə aslınəs etnə rəməməs oz pondə tədçənə ətkodən.

Transport výeln kołeň kék räm: zeļonęj da gärd. Gärd därapas lūnən, livo gärd fonar ojən— suvtətan şignal. Kažavńy jugyt oštēnokkez rämliš, mädnos jansətny gärd därapas livo fonar zeļonęj rämış ьzъt raſtojaṇnoen livo tumana pogodđaen, masłyis daſtonik ne vyd kosta vermas.

Välisə sluçajjez, kär vurſis şed guna berdə vurlis gärd sos. Eta — avi ьzъt beda. A oz-kä täd masłyis gärd neto zeļonęj räm, loas kataſtrofa. Veli neſki ſceəm sluçaj, kär açys doktorys vələm daſtonik, ožyk sija eta jylis avi i dumajtəm, a pondəm toko sek tədnı, kär eəktəmaş sijə proveritńy şinnez kərt tuj uza me-daſiſsezliſ.

Мыжан каңлән jugjalənъ şinnez

Una xisčiěj zъvotnəjjezlən i ojşa vavbok-kezlən pemtyän jugjalənъ şinnez. Etə naſte vyd ažzıvlis kañliš. A mortlən şin jugjaləm avi. Myjšan sija? Əddən pemtyän, kytçə nekъsan jugytys oz siž, kañlən şinnez jugjavńy dugdənъ, a sijən etaşan kañlən şin assis oz şet nekъeəm jugyt, a toko çapkə, kəda usə sъ şin vylə.

Şvetovəj jugərrez paškalənъ torjaşan puçok-

kezən. Mort shinə sedəm vərgən torja puçokkez çegənə i ətlaasənə. Mukəd jugərrez əsənə shin pədəsas, mukədəs çapkişənə vər sə vılış, i vilış shinən çegəm vərgən petənə puçok kod jugərən, ətlaasənə sə jugərrezkət, kəşan niya lok-tisə.

Azzıny pija jugərrezsə, kədnə çapkə mort-lən shin pədəs, pozə toko sek, kər pondan vi-zətnə səşan-zə, kəşan usə shinə jugyəts, qeto sulav-nə shin kolasən i sija istoçnik kolasən, kəşan loktə jugyəts. Siş mort nekər oz sulav, i sijən mort shin oz jugjav.

Kaňlən i mukəd xisçnəj zəvotnəjjezlən shinənəs jugyəts çegə ne siş bura, kəz mortlən; i sijən jugərrez petənə shin pədəssən rozñitçan puçokkezən. Sijən pija pozə azzıny, i kaň shin tədalə jugjaləmən. Iesə, xisçnəj zəvotnəjjezlən shin pədəsəs jugyətsə çegə burzyla mortlənşa.

Mukəd shin sogətəz kosta jugyət jugərrez çegşənə pəzək bura i seeəm mort shin siş-zə jugjalə.

Мыңџаң sogalikə əinnez vəjənə

Əddən uməlcəm morttezlən kəz vylte shin-nez vəjənə pəblaq. Siş sija i em. Shin vugylı

saýıp, sə kolasınp i şin jamı kolasınp, em gos. Uməlcçikə gosıbs činə omən təloınp. Çinə sija i şin vıgыl saýıp.

Mijə velalam seeəm çuzəmmmez dənə kəd-nijə ryr azzılam, i primeçajtam nylış vəd ne ızıt vezşəmmmez. Sijən, kyz mort nevna uməlc-çıstas, to sə figura şərti, kət oz i tətç, uməlc-çanıbs, a şinnez զik kyz vıftə vəjəriاش. I vəl, mort-kə uməlcças, gosıbs činə şin sajas i niya vəjənpə rıdənəzka, kyz-vər pırənpə jamaə.

Tujə-ja partçın pıntəmən

Komişiaezyń, kytən peslənpə prizvnikkezəs vojennej sluzva vylə, primitikə ovlisə mukəd pırşa sluçajjez, kər mukəd prizvnik viştalə, og-pə me ażżej ət şinnam neto ażza da uməla.

Sek kolə proveritnpə, siž-ja sija, neto prosto mortıbs veşis baitə medvə ez boştə sijə vojennej sluzva vylə.

Pərtçınpə şintəmən kyyknan şin vylə əddən şəkbt. Bvdəs privyckaez i maneraez, şərti, kyz viże aṣṣə mortıbs, pozə tədnipə, ażżej ali ne. Şin pesləm coza şetə tədnipə eta jılış. Etaşa eṣə pozə juavnpə derevenskəj suşeddezelis, şlepəj ali ne eta prizvnikbs. Eta jılış tədə vəd mort i

پәртçыпь şlepəjən къкнан şin vylə nekin oz pondy.

No къеэм livo derevenskəj zonka dumajtə, nekin-pə oz vermə tədnı, bura sija ażże ali uməla et şinnas. A tədnı vyd şinlə, kъz sija ażże, voṭ avu şekkt. Tujə, naprimez, ker-nı siž: myççavnpı kniga sъ ыльнашан, medvъ si-jı pozis ləddqıny. A kъz eta mort ləddətə toko et şinnas, a mədnas nəm oz ażże, to eta kъz-vъ şlepəj ozyń ali uməla ażiş ozyń, kolə suvtətnı ştekłanięj prizma. Kъz ażżeń kъknan şinls, to prizmań, kədaet vižətə et şinls jugə-rez çegəmşan, s̄passez pondasə tədavnpı etaməd vylə kajəmən. Ləddqıny nijə oz tuj, a kъz şin kəda vižətə prizmaə vyl şlepəj, to ləddqıny pozə bura.

Mədik sposob: mortlə kbsaləń očkiez, kəd-näń zdorovəj şin ozyń em bura jugər gəg-ļalan şteklo—sъet oz poz ləddqıny nəm. A mədys ozyń, kəda kъz vylte oz ażże nəm, suvtətçə prostəj şteklo. Aslys kazavnpı kъeэм şin-nən ləddan oz poz. Etaşan şintəmə pərtçis pondə ləddqıny, ožlaq i aşsə myççalə, kъeэм sija em.

Eməs i mədik sposobvez. Zerkalaez, uveli-çıtelnaj ştekloez, una rəmta s̄passez, ləddətəm

rəma ştekloez pır, şterioskop pır da mədik pri-sposoblennoez, koknita pozə ыләтпъ ңељки орт-nəj vraç—okułisəs, къз-въ sija въdңoz pondis pessъпъ вәвәтлъпъ. Неорътнəj mort - вәвәтçis vermas srazu şurnъ.

Мыjlə kolənъ ʂinvaez

Şin vevdər pyr ovlə ułkod. Eta ułsətłs viş-şə pýrsa şinva petəmən. Kəvъ ez vəv şinvałs, sek şin çoza koşmis-въ i şinnez loisə-въ gudь-raəs, mort dugdis-въ азъпъ.

Kuləmmezlən şinnez gudьrtçənъ sijən, тъ-la dugdə petnъ şinva i şinnez koşmənъ.

Şinvaez şin mişkaləm vərgən kotərtənъ пыrlan peləsə. Estən em uçətik çut ыzda oşa. Eta oşa pyr şinvaez kotərtənъ пыr рьеkə. Sijən gorzikə, kər şinva lezçə una, sek gorziş mort-lə kolə pyr suńpъ zыгым. No şinva gorzikə ovlə əddən una i oz verme въdəs munpъ пыr рьеkət, sek kotərtə roza kuza.

Nasmoka kosta şinva kanal bokkez rъktənъ, oştałs sylən çinə i sijən şinneziş pondə petnъ şinva.

Ətmoz şinnez vevdərət şinva rozniçə mig ijtəmən. Viżətпъ migajttəg şekъt: pondə şin-

нэзън къвнъ въекомъ шин вевдэр кошмамшанъ.
Въд рърса migajtаменъ шин вевдэр vazэ.

Шинва мишкалә шин вевдариш bustorrez, каднија мукәд рърса съ вълә sedәнь. Кэр шин вълә sedә еын ԛето шин ԛојан пар, pondә petнь шинва. Imperialisticheskaj vojna kosta, къз војевәј sredstvo viжлисә seeam gazzez, kаднија ԛојисә шинnez. Nija siž i сушиш „shinva petkatannez“ (slezotočivje), тьла mortlәn, kадалә sedas se-eam gaz, pondә ԛојиъ шинnez i petнь шинва.

Etaeem sposobvezen organizm beregitä shinn-ez въд еъкәтамиш, kадна izvodalenъ шин: shinva, petikә miшkalә шин вигы| vylis въdkod шин ԛојан vesestvo.

Шинън jog

Derevqaezъn, kэр шинә kinлә libo sedas jog, to mukәd rъrса tәdiш вав ԛулә sija shinjis kъv-nas. Mukәd rъrşas i въл siž rozә kъskънъ jogse.

No etә kernъ ԛекәр oz kov. Къз sija mortъs, kада ԛулә, sogalә umәl višanәn, to sija vermas viзпъ съ вълә, kin setә ԛунпъ шинсе. Eteem sluçajjez ԛесоçәş derevqaezъn.

Әddәn ԛевъгоднәј vezşәm: veznъ shiniш jog umәl sog вълә.

No kət i avı uməl sog, no պար շին ղե-
kər oz kov. Әм medgrezəş mesta mijan təlo-
yap. Rozə şətəp kyeəm զeviç sogət naşəs
kylən şinət լովյատən, kołp kely vylis naşə;
sek loas şinyp vospalearpo.

Еәказък joggez şibdəp vevdər şinlop
uvtə. Kolə kyskyp siž: eäktəp vižətp ulə,
səvərgəp ղeburika sulga kiiş çuq jylən pъryəs-
p vevdərşa şinlop, veşkət kiiş kik çuqən kut-
p şinləssezət i zagleb mədərtəp şinlop. Sek
jog tədalə bura. Boşp sijə kolə vadəm vatao-
kən ղeto vadəm səstəm trepiçokən.

No jog kyskəm ozyi kolə mişşətp kiez.

Şin—fotografiçeskəj kamera

Em vazşa povirjo: vižətan-kə burazъk paş-
kyla oştəm şinnezə vijəm mortlə, to vyste-pə
şin rədəsas rozə azzəp չuzəmsə vijişəslis.
Şin vugylas lovja mortlən içətika tədaləp
predmettez. No kyz toko ղevna vestan etnə
predmettezsə vokə, to sek-zə şin ryeķyp oz
pondy tədavyp ղem. Estən loə sija-zə, tyl i
zerkala ozyi.

No şin ryeķyp ovləp i ьзытzeк javləenpo-
ez. Şin ryeşa ovoloçkayp em gərd vessevso,

kədə suşə vişətçan purpurən. Şılan em şveto-çuvstvişelnoş i jugbışan sija əstə assis rəmsə, a remətinən vəra loə gərd rəma. Kvасcь rastvorən pozə fiksirujtnı vişətan purpur, i sek sija assis rəmsə pondas vişnı i jugbış vılyı. Keri-sə seceəm orxt: krolikəs nedbrik vişisə remətinən, a səvbərgən vajətisə jugbışinə, əzən oza. Nəyzət kad vərti krolikliş kəskəvlisə şin-vıdyı i lezisə kvасcь rastvorə.

Etateəm uz vərən şin pıeşa obołočkaıı, kədə suənə şetçatkaən, sogməylis kəz fotografičeskəj plaştinka vılyı əzənlən resunokbı.

No mestaıı, kytən əzən ştekloət usis lunşa jugbış, loisə şetçatka vılyı çoçkommez. Rama da perepjot loisə şəd vizzezən. Pozis poluçitnı i əzətzək şnimokkez, naprimer, vədsa zdanqo.

Enə opyttezsə kəşən kerən tokı esə labatoriaezıı. Mukəd pırşa vəli-vı əddən kola-na deloən, kəz-vı pozis poluçitnı niјə resunokkezsə medvərja predmetteziş vijəm mərt şinən.

No ənəz fotografirujtnı şinən suđevno-medicinskəj moggez ponda esə ozə vermə.

Pondylə vərətnı pellezən

Pondylə vərətnı pellezən. Natte tijan oz pet nem. A una zəvotnəjjəz kolasiş kerən etə

koknita. Ni ja suvtətən pelleznye, vestalən' ətmədərə, medvə virzıka kutn' şybz. Tıskاش-tən zəvotnəjjez pelleznye zmitən' berdən'ys, medvə yrag ez verm' kütçışn' n' berdə riş-neznas.

Mort etə sposobnoşsə əstəm: sylən pel rakovinaezn' avi ızyt znaçençoys. Mukəd rış-sas ni ja otsalən' kutn' şybz da tojystn' pel rıekas i loən' kyz-vy rıporən. Morttez, uməla kyləmən pel vylə rıktən' ki dolon pel vokə, medvə virzıka kyun'. Etija vynşətə s'otrazenqosə pel rıekə.

Unazık pel rakovinaez otsalən' mortlə tədn', kışan loktə s'. No i etə sposobnoş mortlən zoraləm uməla, nejki pylən, kin vermə vərətn' pellezən, a etə kern' kuzən' jeea.

Ne veş ətik nəməckəj professor anatomia-yp, kər ləddis lekcia pel ustrojstvo jılış, əddən çasto kerlis siş: şeraləmən boşlis parik, kədnə oşzık novjisə professorres, vərətis pellezsə divujtçis velətçisşez ozyń.

Mukədəs n' kolasiş siş-zə pondisə zañ-majtçışn' etə deloən, siş-zə çoza pondisə vaç-kışn' professor vylə, tokə ne anatomia tədəm şərti, a kət pel vərətəm şərti.

Nekər ed vaçkə pel kuza!

„...A vəd vina ponda pel kuza nə vartnъ. Kin ləgaşəmşan qəto təzdişəmşan vartə pej vokə, una uməlləs etəşan ovłənъ: i glukəjşaləm i jur vişəm. A vartnъ kolə pletən: sız loə i razumno, i zubaltı, i straş şə'an, i bura şızə“...

Siş vazşa Roşśiaın velətisə vədtnъ çəladəs i vezertətnъ inqəzəs. İnteresno, nəlki sek lok kadə, kər vartləməs vəli podən şemejnəj da gosudarstvennəj oləmən, vartnъ pel kuza ezə sovetujtə. Sek uməla eəsə tədisə kъz kerəm pel mortlən, no primeçajtlisə, kъz pel kuza vartləmşan loə, „glukəjşaləm“ da „jur vişəm“. Bılış, mışaṇ oz tuj vartnъ pel kuza?

Pel rye oştaas em bura veztəm vəsnit pereponka. Sija suşə barabannəj pereponkaən. Eta pereponka inđdə sъ koļevaṇpoez sъ kutalan ɳervlə. Pel kuza vaçkəm kostə vozduxhъs vynən ryrə pel ryečə i aslas pъrystəmən vermas potkətnъ barabannəj pereponka.

Eta poniş i sogmənъ una „pritçaez“. Pel ryečas, pereponka sajas vermas sogmənъ orşa-ləm vospalənqo. Eta sogət əddən uməl i opasnəj.

Or vermas vədsən zugdъnъ sъ apparatsə, kədaşan loə glukəjşaləm eta pel vylə. Ora vos-

paļenqō vermas paškavny i ылəзък,—вem оbo-ločka vylə, a eta uz əddən uməl.

Barabannəj peroponka vermas potń i ne-ladno çecçəvtəmşan va ovla. Va berdə pełən vaçkəmşan loə seeəm-zə tojystəm, i barabannəj pereponka potə.

Çudo Plevəəs vijikə

1904 voyn Peťerburgyn, Varsavskəj vokzal ozyп, wotvaen, kəda vəli çapkəm kareta uvtə vəli vijəm sarskəj ministr Plevə. Zarjad vzry-vən zugalisə vydəs kerku əsənnəz ətmədər boksis omən ulıça kuža i vokzal fasadyn. I nəm ez loə ştekłannəj ştenaez çasovnələn, kəda siž-zə vəli vokzal dýnas.

Əti-mədiləyn baitisə eta çudo jılış, çasovna vydən kolçəm jılış. No vəli eta qelobs vot kyz: kerku əsənnəz vylə i fasad vylə vozduş-nəj volnabs vzryvən tojystəmşan pavkis toko ətladorşan. Şteklo ez verme vişpə etə tojystəm-sə i rez-paz çecçalis. Çasovna ьbəssez eta kostə vəli vanqəv oştəmaş. Etaşən çasovna ştenaez vylə vozduxys tojystis kÿknan ladərşanas: i pъesañas i əterlənas; ştekłannəj ştenaez kolç-çisə vydənəs.

Мыј естән әткөдъс морт релкәт?

Barabannəj pereponka sajın em uçətik pus-təj mesta, kədə suşə sərət peşən. Sərət pəsəkən eməş kuim uçətik koskaokkez, kədnija varabannəj pereponkaliş koleşvanqoezsə iñdənəy kylanə nervlə. Sərət peşən vəsnitik kanal munə nyr pəsəkə. Eta kanalıb suşə jevstaxijeva trubaən ətik pəriş anatomik nim şərti, kədə medoʒ gizis eta kanal jılış.

Көр әм ошта, то съ volnaez barabannəj reponkasə tojystənъ i ətər ladərşan—sъ oştaet i pъeşan—sərət pel ladərşan jevstaxieva truba pъr.

Seeəm sposobnəja ołemyň estəni avıı ызыт
znaçenno. No әddən gora sъ kosta, kər әm
pədana, to barabannəj pereponka vermas pot-
ny. A sijən, artıleriaıñ vojna kosta, ызыт oru-
diaeziş lıjikə artılerissez oştənъ әmmeznyse.

Мыла???

Мыла дәттерит да скарлатина согәт коста дој-
тәнъ пеллеz?

Мыла нasmoka kostя „tupkaşəпь“ пellez i
mort pondə uməla kынпь?

Мыла, кэр морт мыј ղәпавиd ｐessә къузъ-
пъ, sek kerә ղылалан dvizeñnoez?

Viştavny enija juasannez vylə, kər tədan
vura pel ustrojsvo, avı şəkət.

Difteritən da skarlaṭınaən sogalişsezlən loə
bızıt vospalənno gorsyn. Eta vospalənnoys jev-
staxieva trubaət vermə vuznə sərət pel ryeke. Siž ovlə nə soça. Una morttez aşşinəs kyləm-
nəsə skarlaṭınaən sogal kə i əstən.

Oboloçka nasmoka kosta, kədə vevitənnyr rye,
ryktə. Ryktən siş-zə i jevstaxievəj truba vok-
kez, o:təs sylən tukkaşə: sərət peləs əstə
ətərəskət ətlaasəmsə. Barabannəj pereponkalən
kolevaṇṇoez ənigşən: mort pondə kuyń
uməlžyka.

Uçətik oşa jevstaxieva trubalən, nosoglodka-
yı, ղılıstikə paškalə. A sijən, kər myj əddən
vnimatielnəja kuyzən, to kolə kernə etnə ղyla-
lan dvizeṇṇoezsə, medvə rovraqajnə pıṛystəmsə
sərət pel ryekeyn i sijən burzəka kuyń.

Kyz ətərsa davleṇṇo vozduxlən činə, napr,
vylən kerəssez vylə kajikə, neto sodə, napr,
kessonə lezcişikə, to peñezyn kylə zuvət. Kər
ətərsa vozdux pıṛystəmsə əzylzək sərət pel
ryeşa, to barabannəj pereponka vəjə ryealanəs,
kər uçətzək, sek levə ətərlənas.

Kyknan pırşaas peñezyn kylə zuvət. Kyk-
nan pırşaas otsalə ətik i sija-zə: kər mort

keras къпъткә ңылалан двізенno, то ронгайт-
çe първстемьс i зувьтъс ҹулалә.

Kuimdas շizim gradus

Къз zedorovәj mortlә suvtətan konuvtas gradusnik, to sija тъçкалас kuimdas kvat da kъk ноз kuim dasətә tor gradus. Rъtən температура ovлә nol либо vit dasəta tor gradusən unazък. Termometr pəlok vъlyп 37 gradus veştyн sulalә gәrd vižok. Eta—zedorovjo vižok. Къз rtutnәj stolbik kajas vъləzък eta vižokşa, sek mort sogalә.

Ofir dumajtә, sto тъмда тъçкала gradus-
ník, sъmda-pә i em temperatura organizmyн. No eta ne въdәs praviлno. Termometr, kәda puktəm konuvtas, тъçкала ne organizm rъe-
kiş temperatura, a toko temperatura konuv
kuçikiş. Къз termometr puktyń mәdilaә, tem-
peratura loas mәdkod, a eta тъçкала sto tem-
peratura neätkod organizmyн.

Setçin, kъtәn тelo vevtәm paškәmәn, tem-
peratura loas 34-35 gradus; kus jaј vъlyп lo-
as toko 25 gradus. Къз termometr pomşә küt-
ny әмә, to temperatura loas vit dasəta tor
gradus vъlә unazък koñuvtsa. Medsonyt mes-

ta mort țeloaă—mus: estă temperatura ăzikă da și gradus văză unazăk konuvtșă.

Temperatura vădkodă zvotnăjjezlăneazătkod. Zdorovăj kanlăne da ponlăne temperatura ovă 38-39 gradus. Bałalăne—40 gradus gęgər. Med- ăzătă temperatura pătkaezlăne: kuręglăne—41-42 gradus, a fazanlăne ovă i 44 gradusəz.

Medvăză

Lunvăvsa (tropiçeskăj) i ojvăvsa (poļarnăj) klimatăne mort organizmăne ovă ătkodă temperatura. Mort țeloaă em prisposoblenno, kăda ve- regită i sonalămiș i sajkalămiș.

Eta jyliș văli viștalăma-ńi. Eta ńyłam re- tăm, kădija sajkătă țelo. Kăz kăszăk vozduх, sek ńyzykă isparenno, rođezykă çulătnă zar.

ăzikă uçonăj mort părăm seeäm kameraă, kătăne temperatura vălăma 120 gradus, myj loă kăkdăsăne unazăk să temperaturașă, kătăne pi- ńză va. Sija setşin olis čas zăp i săkăt ńem ez lo. Bokas văli puktăm kołt, kăda ńikăz păzaș- şăm eta kadă. Ovă seeäm zarăp tujis toko sijăne, myla kameras vozduх văli kăs. A kăz pukşătnă mortăs par părăm seeäm-ză tempera- turaăne to sija puşis-vă sek-ză lovjăne.

Mukəd sogatbez kosta temperatuta teləyin lebə. Kyz suənə lois-pə zar. Kyz əzətzək temperatura, sek mortlə şəkətzək. Medəvət temperatura, kədə vermə tərpitlə mort—44 gradus. Etəcəm zar vəli kəklən: ətəs sogalis stovnəkən, mədəs məjariaən. I kəknən sogalışs veşkalisə. Skarlaştınaən ətik sogalış mortlən, no mortəs sija kulis, temperatura vəli 45 gradus. Eşşa əzətzək temperatura ez vəlvə.

Təvşə uzəm

Una voa posnı zəvotnəjjəz, naşekoməjjəz, vədmassez (raşenəoez) i mukəd sonxt vira zəvotnəjjəz təv kezə pərtçənə mədkod olanə. Kəzətən kyz-bər pondənə uznp, seecəm sostojaṇpoyn ovlə gut, kədə şəkəltə pozə jansətnə kuləm gut dəniş.

Osobəj toçnəj elektriçeskəj termometraezən pozə merajtnə temperatura osereqevsəj gutliş.

Naşekoməj vermə sajkavnp 9 gradusa morozəz, kəda vərən vəra vermə lovzənp, kyz sonntənə zagənlik.

Kəzətən naşekoməjjəzəs konservirujtəmən em prakticeskəj polza mijan oləmən. Kaliforniya np, ogorodeççəzən i saddezən, ovlənə se-

еәм gaggez—tlaez, kәdна әddәn еъкөтәпь кә-
зәммезә.

Tlaes şojә jen kәvвvka. Etnә jen kәvвvkaesә
әktәпь вѣдса kilogrammezәn ses, kытән nija
çulәtәпь tәvsә, i viшәпь vreditelskaj pessәm
stanciaezъn natodil kәзьt pomessенnoe зъ.

Kәr kъeәm livo sadын javitcasә tlaez, to
eta jyliş juәrtәпь, stancia kъsaң iндәпь kъпьт-
kә kilogram konşervirujtәm jen kәvвvkaez.
Nijә kistәпь sad kuza. Sondi sonыtshaң jen
kәvвvkaez lovzәпь i pondәпь şojпь etnә tla-
ezsә.

Una sonыt vira zъvotnәjjez: ossez, surik-
kez, jozzez, kus bordez tәv kezә pәrtçәпь
uzan sostojaңnoә. Eta sostojaңnoыn nija çu-
lәtәпь medkәzьt tәvsha tәlişsez. Zъvotnәj kujlә
vunatçytәg. Ėakылә kaftişәmәn. Temperatura
oslәn çinә 10 gradusәз, toko nevna ьзылъk,
kъeәm temperatura os berlogыn. No kәr tem-
peratura çinas burazъk 10 gradussа, os sajmә
uzaniş: pondә vәrәtçыпь, a vәrәtçәmşan os
telo çoza sonalә.

Uzikә zъvotnәj oz şoj nәm. Viştez sъ
jyliş, sto os berlogыn ңimalә assis lapasә—
loә veşis baitәm. Os kәstişә zelъtzyka i çu-
kasә şujystә lapaez kolasә, çusьktәmşan sontә

aşşə. Organizm pitajtçə ne lapa nimələmən, a
sə gosən, kəda əkşis gozşa kadən.

Medlazmът

Telo температуралиş çinəmsə mort vermə
terpitnъ burzъka zar sodəmşə. Pervo organizm
pessə vişnъ normaṇnəj temperatura. Moroz
vъlyн mort pondə vərətçynъ cozzъka, jəktəslə,
makajtъstə kieznas. A kъz mort vərətçynъ
myjsan libo oz vermy, to sija pondə kernъ
sijə-zə myj i zъvotnəj: kərcitçə, dumajtə kat-
tişnъ eakylə, medvъ çintъ vevdərsə, kъtçə
pavkə vozduhxъs. Siz użə uməla sebraşəm mort
kəzət kerkuyn qeto ətəryp. Sъ wərgyп pondə
drəzitnъ.

Drəzitəm—eta posnit neasvołais svənnnezlən
çinəmməz. Etaz organizmъs pessə əktyńpъ soňt-
sə. Drəzitnъ pondənъ i şojan svənnze. Loə
sostojanqo, kər „piñ-piñ vъlə oz loktə“, piñ-
než pondənъ çakətnъ ətaməd berdə.

Kъz nija vъdəs prisposoblennoes oz pondə
tyrmъnъ to temperatura teloyн pondə çinnъ,
organizm sajkalə.

Mukəd kadə, purgaez kosta, şepperezъn
lym rъekis garjənъ morttezəs. Ne soça nija

ovlənə kənpəmən-ni. No kər i ażżavlənə
seeəmməzən, kyeəm sostojaṇṇoyn ovlənə zy-
votnajjez. Mort kujlə soznaqnotəg, çut tədçə
şələm pessəm da lolaləm.

Vəvlisə sluçajjez, kər pozis lovzətnə mort-
tezəs, kədəna ləm uvtən kujlisə kək-kuim nəd-
elən. Təlo temperatura vəvli əddən çinəm.
Ətik secəm mortlən temperatura vəli toko 22
da zyn gradus i etə mortsə şotaki pozis lov-
zətnə. Lazmytzək eta temperaturaşa ez vəvli.

Kuləm

Em kniga, kəda susə „Şurs da ətik oj“. Setən əktəmaş arabskəj skazkiez. Ətikən pyış viştəşsə kyeəmkə asvvvvvsa sar jılış. Ətrys sar ləgaşəm aslas sovetçik mudreçlə i eəktəm sijə kazñitnə. Sarskəj prikaz şərti mudreçlis keralisə jursə.

Əddən coza sar pondəm zalejtnə eta jılış. Sija açəs bura ez kuz veşkətlyń gosudars-tvoən, a juavnə vəli səşşa nekinliş. Sarla otsalis ətik volsevnik. Sija koldujtəmən lovzə-təm pokonnikliş orətəm jursə. Sar lovzətəm jursə puktəm aslas uzan zygə i sovetujtçəm səkət gosudarstvennəj deloez jılış. Mudreçlən

jur kъvzis sarlis i şetavlis sylə 'sovettez, kъz myj kolə kernъ. Siž baitşə „Şurs da ətik oj“ skazkiň.

No vot myj vyl keris ətik francuzskəj fiziolog. Sylən laboratoriaas dyr olis pon, kəda velalis vyd usalışkət laboratoriayn i ryg kazmatçis aslas nim vylə. Eta ponlış ətik sətəmən orətisə jursə. Sı vərgyn coza nı virvetlan sosuddeze, kədna kolçcisə sı şiviə, kəda oris jurkət ətləyn, şujəstisə trubkaez i pondisə 'set lezń zıdkoş kədija vaçkışis pon virlan. Zıdkoş vəli sontəm pon təlo temperaturaəz, setəm vəli kislorod i lezisə seeəm-zə davlennoən, kyeəmən vasətlə virsə pon şələm. Orətəm pon juras vəli kerəm kъz-vy iskustvennəj vir vetləm.

Dyr kod jur vəli lovja. Nyr pıssez ızmitçvlisə, kər setçə vežalisə tabak eyn, şinnez kumşıslisə, kər sı dınlə vajəllisə bia lampə. Şinnez keraləm jurlən bergətçvlisə sylaŋə, kışaq kıtsalisə pon nim.

Eta uz ne skazki. Oryt jurkət kerlisə ne ətrys vyd laboratoriayn. Vydəs vəli siž, kъz gizəm estən.

Vazyn-nı tədisə sı jılış, sto kъz vundystan lagusalış şələm i bereritńv sijə koşməmiş, i

кәр пуктан штекләннәј колпак увтә ңиза атмосфераен, то һагусалән șәләм өсә pondas һессүпъ вьдса ңедел.

Pozis i lovžətnъ mort șәләм kulәmliš. Орът вәли sek seeəm-zә, къз i pon jurkәt. Vir vetlan sosuddeze leziә zъdkoş kislorodәn i sontәm mort vir җemperaturaәз, кәда siž-zә wačkişis mort virlaңә.

Nedъr тыйиш pondylis изаунъ șәләм. Nija loisә pravilnәjzъkәs, vъnazъkәs; șәләм, кәда morosiš vәli kъskәm вьдса sutki вәръп mort ҝulәmшәп, һессис siž-zә, къз һессә lovja mortlәn.

Seeəm оръттеz кершиә i мәдик organnezkәt. Tuja lovžətnъ siž-zә i kiska torrez. Nija pondasә ovnъ i ңе organizm ръекъп i ңелки изаунъ рипъшоjannez. Pozis i lovžətnъ çuңqez ҝulәm mortliš.

Лъдфәнъ, sto olәm mortlәn pomaşşә șәләмәn medvәrja toknитәmәn. Șәләm suvtis, dugdis vetlyпъ vir, sek-pә mort kulә.

Eta i выl i ңе выl. Kәr dugdә изаунъ șәләм,kulә organizm, къз вьдса, къз тијә sijә vejalim аззыпъ. No mukәd torrez organizmәn өсә olәпъ i kulәпъ şorәпzъk. No enija вьдәs оръттеz vižәпъ toko laboratornәj znaçen-

no. Tujə lovzətnə çuŋ, şələm, kiskaez, nelkī i seeəm mortlis kəda pondis sişmənliq-nı, no ənekin eşa ənekər ez vermə vədsən lovzətnə kuləm mortəs.

„Lovjən ȝevəm“

Kałera! Eta pərəs jılış vazşa kaddezə munisə trevoznəj başniez. Coza pərəs paşkaləm vəbşətis otişsə. Munis guşəna wogəm, sto „kałera ležən“ narosno, medvə vijnə otişsə. Dyr lezis başni, sto kałeraən sogalişsezəs „ȝevnə lovjən“. Ləga, sogalişsezəs şivəj torjətəm, kolodeççez pədnaləm, ənekuzana nuət-an dežinfekcia. kədaşan izvodaşis pazlı, ez vermə dugdətnə sogətsə i bespokoitisə otişsə. Massovəj da zdorovəj vüna otiirlən kuləm eəktis koşsınə vinovnəjjəzəs.

Vəvlisə kałernəj bunttez. Bəbşaləm otiş kulan pərəssən zugdalis bolniciæz, vijis vraç-çezəs. Porjadok suvtətəm ponda vovlisə todil-nəj vojskaez, kədna kerisə coza sud də rasprava.

İnteresno, sto mədik pərəssez kostə, na-primer, piştı lıbo sərpnəj tif kostə ənekəem başniez „lovjən ȝevəm“ jılış ez vəvlə.

Выј, мukәd osobennossez kaјera pәrәslәn ѕetәпъ povod javiçsъпъ etna trevoznәj вašnjezлә. Kaјeraәn sogalikә mortәs kәrcitә, kъз вътѣ „ojtәv kъskalә“, kaјeçitәпъ sogaliшliш тelo. Kъз kulas mort eta kostаә, to ki i kok tuvdәпъ kәrcitçәmәn.

Kәr pondas siшtъпъ kulәm mortъs, to tuvdәm ki-kok veškalikә mort vermә veznъ etә polozennoсә. Morttez, kәdnа ozә tәdә eta jylis, dumajtәпъ, mortsә-pә зевisә lovjәn. Etaša esә ovlә, i siz kәr ojtәvъs mortsә kъskalә i kulәm вәгъп. Estәn nәm avi divujtçanaabъs. I svәnnez mortlәn kulәпъ siш-zә ne drug: kulәm вәгъп niјә pozә eәktъпъ изавнъ električeskәj tokәn. Eta jylis vәli-ni viшtalәm.

Kaјerašan kulәmmezlәn etaeәm dvizенnoes vermasә ionъ i električeskәj toktәg, a toko sъ jadšan, kәdә ležәпъ kaјera mikrovvez. Vot eteәm javlennoes, kәdnа jylis oz tәd remъt otir, ѕetәпъ povod baitnъ lovjәn зевәm jylis.

Etaeәm вašnjez ovlәпъ i kaјera sogәttәg. Mukәd pыrsa derenyaп baitәпъ sъ jylis, sto pokonikkezlәn rәmşalәпъ түррpez i rozavanez. Neatpyr vәlisә sluçajjez, kәr legaşәm

tolpa suvtətlis ȝevəm i eəktis mədpəv peslən pərəs.

I bəl, mukəd pırşa pokonniklən rəmşalən pərəs tərppez i javiçcə roza vylən gərd rəm. Siş ovlə kolməmşən kuləmməzlən. Kuçik kuləmlən vevtlişə rozovəj pjatnoezən. Eta ovlə uglerod okış dəjstviaşan. Ovlə siş kəzət kad kosta i kuləm vərən mədik priçinaezşan. Kəzət vozdux vlijanqoşaŋ vir okışlajtçə vevdərşa kuçik sosuddezelən. Trupnəj pjatnoez loən pərəs şera-ləz rəmaəş kəz ovlə pır, a kerşən pərəs rozovəjəs, kəz vyləte roza vylən javitçəm vir tor.

Bəyt vpeçatlenno otirlə ovlə cəsəm sluçaj-jezşan, kər iňka „çelaqasə grovən.“ Ovlə, sto iňka, kəda kuləm mədzən şəkət kadas, to vun kək kuim vərti kuləm vəras vajə kaga, siş-zə kuləmən. Sek vəra pondətçən pərəs vədkod tolkuftəmmez da başniez. Sıçnən, sto lovja iňkaəs kuləmən puktəmaş, eəsə sijə-pə pozis lovzətnən i una şakəjsə baitən pərəs.

Grovən kaga vajəm viştavın pərəs əddən kok-nit. Kuləm pır şəkət sışmən pərəs kiskaezşan. Sər pəkən sogmən gazzez, kəpən kuləmlən kədaşan əddən dundə. Gazzez pərəstəmşən kuləm plədsə pərəstəmşən tojəstə matkaiş i petə vev-

dərə. Trup sonışan pondə sişmən pçozazık, əvəməz. Eta-zə priçina şərti lebən və vədərə vəjəm truppez. Əksəm gazzez kiskaezən lebtən mortəs və vədərə.

Una eməş „polan vişttez“ letargiçeskəj on jılış. Eta javlenqo, kədə oz poz vezərtlən medicinskəj obrazovaqnotəg, vazn-ni vəvətlis gizişsezəs da xudoznikkezəs seeəm mort jılış, medvə giznə neto resujtnı.

Letargia em sostojaqno, kədə ovla mukəd pırşa mortkət nervnəj sogətbez kostə. Sogaliş kujla vərətçitəg, kunsəm şinnezən; vədəs svənenz nuzaləmaş, şələm pessəm çut tədçə, kuçik vledbənik i kəzət, çusyktəm oz i kəv. Seeəm sostojaqno kəssə kəpəmkə lun i dyrzək. Səvərən vədəs çulalə. Sogaliş sajmə, pondə vaitnə, şojnə, jünə, vərətçənə.

Vraçlə koknita pozə jansətnə letargiçeskəj onən uzişəs i kuləm mortəs. Osybka vermasə toko kernə rodnaez, kədəna əsisə təzdişəmşən da povzəmşən.

Mjunxen karən əti rojñiçaın vəli siž: kuləm mortəs puktlyisə osobəj zyrjə signalnəj zvonok-ən, kədə pondas şilətnə, kər kəz pondas lovzənə mortəs.

Eta zyrjın kuləm mort kujlevlis setçəz, kytçəz

ez pondъ sişmyпь. So vo kuza, kытçeз vәli eta
ovьçaj, ez vәv әtik sluçaj, medвъ pondis şilət-
pъ·şilkan.

Lovjәn зевәm eta toko tema пъ ponda,
kәdnijә luvitәпь кьvzъпь „polәm jyliш“ viшtez.

Къпът vo koлççis tenъt ovnъ?

Въd mort kulә ozәv da ne aslas smertәn.
Sija loә әtkod, vijә-ja mortsә pulemjotnәj вi,
tuberkuloz, coza travitçana jada gaz vojna
vъlyп livo vinaen travitçem, livo şekyt iz.
Etateem kulәm loә—naşlнәja kulәm.

Jeştestvennәj kulәmәn pozә luddыпь toko
pәrişşan kulәm. Zaglyv çinә vъп mortlәn,
zagmә dejatelnos въd organlәn, i kazavtәg,
pessiblәg i maitçiblәg loktә kulәm, keda vaçki-
şә on vъlә.

Siz ovla toko rъdъп pәriş kosta, kытçeз oz
ov nekin, kәt mortlәn olansә әddәn kuz.

Vaz knigaezъn emәs nimmmez seeam mort-
tezләn, keda vъtte-vъ olemas vitso voşa una-
zъk.

Etalә veritnъ oz poz. No emәs i veritana
sluçajjez mortlәn әddәn kuz olanaып.

To spisok seeam dyr oliş morttezләn.

1. Germanskəj tıuızalış Braun oləm 120 vo.
2. Anna Borak Moraviaın kuləm 1883 voyn, oləma 123 vo.
3. Xirurg Polițiman kuləm 1825 voyn, oləm 140 vo.
4. Norvezskəj matros Drakenberg kuləm 1772 voyn, oləm 146 vo.
5. Anglıjskəj kressanın Foma Parra kuləm 1721 voə, oləm 152 vo.
6. Vengerskəj tıuızalış Petr Zartaj kuləm 1742 voyn, oləm 185 vo.

Eta eəm pərişəz oləməs nə vəd mortəs pərtə bespomosnəjə, kəda olə asləs da rodnəj-jezlə tagName. Mukəd şo voşa starikkez vəlisə-koknışəs kok jılyı i ez korə as şəranıbs dəzər. Napr., Norvezeç Drakenberg uşaləm flot vılyı 91 vo.

Statistika tıççalə, sto olan burmətəməndə kultura lebtəmən şeredovəj olan naşəlenənlən levə. Napr., piştı kokaləm pırtəməz otır olisə kık voən jeeazıb. Una çinis kuləm mijan-revolucia vəgən. Mijə smertlis voiş-voə una-zıb otırəs mezdətam.

Bədəs eta bur, no etəm voprossezən jeeaz toko ətlasa cıfraez. Bədlə, koçesno, intəres-no tədnıb, una-ja kolçıs sylə ovn?

Eta şərti nüətəm əzət iz Amerikanskəj olan straxujtəmən obvestvoez zadaqnoez şərti. Enija obvestvoez nuzdajtçənən toçnəj opredələn- noyn—kinlə təməda esə kolçcis ovnъ, kin dumajtə straxujtń pъ dъnən assis olan. Eta şərti i suvtətçə straxovəj tarif.

Una iz nüətəm vərgyn vracçezən da statistikkezən tədəmas, mort olanlış formula.

$$\frac{96-x}{2}$$

Kytən „x“, tycçalə oləm voezsə. Eta formula şərti petə, sto kÿkdas voşa vermas ovnъ esə 38 vo ($\frac{96-20}{2}=38$) mədnoz ovnъ 58 voəz. Vit dasət voşa mort esə vermas ovnъ 23 vo ($\frac{96-50}{2}=23$) mədnoz sunъ ovnъ 73 voəz. Mədnoz viştaləmən petə, sto pərişzək mort vermas nadejtçənən dyrzək oləm vylə.

Sijə i pozə vezərtń. Kypym unazək olis mort, sýným sija unazək tycçalis, sto vermas ovnъ dyrzək.

No eta osnovnəj formula vişə toko prizitelnəj znaçenno. Bvd torja mortlə kolə assərtətliş kernə popravka.

Medożza popravka, kəda şetə mukəd plus livo minus, i kəda şetşə sə aj-mam oləm şərti.

Aj-ınam-kə olisə dyrən, to pozə viçcişń y
dýr veka çelad, i mədnoz.

Mədik popravka viçsə assañas mortbəşşan:
k्यeem sylən slozenño. Bur priznakən loə sija,
kər moros okruznos kyzzyk kypəm okruznos-
şa.

Kuimət popravka. Sija şetşə sə şərti, k्य-
eem sogattezən mort sogalis. Kyz unazkiş
sogalis mort, to organizm sylən slabəjzyk,
sek zepytzyk sylən vek. Əddən ьzət vlijajno
organizmlə, kər mortlən dojmış mus da poç-
kaez. Əddən znaçenno şetşə şifiliş sogatlı.
Şifiliş gibelnəja vlijajtə organizm vylə i zendə-
tə olan mortlis.

I esə popravka medvaznəj. Sijə kerən-
socialnəj polozenno şərti, profeşsia şərti. Na-
primer əddən kuż vekaş notariussez i kato-
ličeskəj duxovenstvo, i əddən zepyt vek kapi-
talizm uslovjoezyn rudnikkeziş raboçejjezlən.

Büdəs enija popravkaez şərti kolə ьzət
obsledovanno bvd torja mortlə. Nija puktişşə-
ń y osnovnəj formula. Siz pozə tədny, una-ja-
kolə ovn, a sə şərti i straxovəj tarif. Unavo-
sa nabludənńcez myçcalisə, sto enija raşçot-
tez əddən matnəs dejstvişlənoşşan.

Ръєкес

Лисвок

1. Redakciaşan	3
2. Къз һыдәнъ ҹүннәзән	6
3. Kvaṭat ҹувстvo	8
4. Oṣazaṇṇo	10
5. Мыjlә gyzjałsıńńp jırgwärrezpıssä	12
6. Naruznəj sredsvoez	13
7. Мыjşań 80пътьп ръmałәnъ	14
8. „Кәзәт“ ңылам	16
9. Tujə-ja pavkətçىпъ sylətäm şviñec verdə i ne sotçىпъ	17
10. Мыla pon тьççә kыv, kər sylə zar	18
11. Zarqia zonkaez	18
12. Мыjlә woj озъп paştavlisä paradigmäj forma .	19
13. Мыjlә kołe zubvt	22
14. „Kullən peçat“	23
15. Еъз озък kerisä operaciaeaz	24
16. Efir da xloroform	25
17. Kokain	27
18. Professor Kolomnин	28
19. Xiromantka	29
20. Daktiloskopia	33

21. Sotçəm (zagar)	34
22. Kyeəm çuzəm basəkzək—vlednəj, gərd vira sondişan sotçəm	36
23. Pье katalana da basna çuzəma priçoskaez	38
24. Gigienatəg abu kulturnəj revolucia	41
25. Gəna otır	43
26. Ussez da tos	44
27. Mıjsan mortlən jursı jozgyləccə	46
28. Əzəoglən kod kuçik	47
29. Kyz britlisə ozzək	48
30. „Şigag“	50
31. Vižət aslat gyzzez vylə	51
32. Səstəm şələmşəq	55
33. Kyz çəççəvnə vaə	56
34. Marafonskəj kotərtəm	58
35. Xirurg Ren.	59
36. Kyeəm ranaeziş medbura peta vir	60
37. Mıjsan ovlənbə ləzzəz da svavvez	61
38. „Esfən östənbə vir“	62
39. Vir kişləm	64
40. Mıla ranaşaq mort virən suç oz mun	68
41. Tujə-li əvnə vir	70
42. Kyz suvtətnə vir pətəm	72
43. Kytən məmda vir mijan təloyn	75
44. Mıj em virən	77
45. Kyz oz kov lolavnə	79
46. Dyr-ja pozə ovnə lolavtəg	81
47. Kislorodşəq eygjaləm	82
48. Lolalə nыrən	84
49. Vermas-lı bus turkavnə tъez	86
50. Kessonnez	87

51. Ed kaçajtə vəjəmniżəs	90
52. Kъz kerň iskustvennəj lolaləm	91
53. „Jərnəsər sogməm“	93
54. Pnevmatoraks	94
55. Degustatorrez	95
56. „Şvinka“	97
57. Lapuxinskəj ul. ker. №12	98
58. Lolalan gorsə şojanlən şurəm	99
59. Spaga ńyalışsez	100
60. Kulturnəja şojnъ	101
61. Mort—akvarium	104
62. „Pattəz“	105
63. Rezymb şojanъn	106
64. Şvjatəj Antonijlən vi	107
65. Trixinaez	109
66. Mъjən verdnъ sogalişsezəs	111
67. Maşterrez eýgjaləmъn	112
68. Oslən sog	114
69. Ximia koskaezlən	115
70. Zakonnez mexanikalən	116
71. Jur çaska (çerep)	117
72. Nokaut	118
73. Sustavvez	119
74. Magdeburgskəj polusariaez	120
75. Kauçukovəj otır	122
76. Ressorrez şursa stoblən	123
77. Mijan tъgər	123
78. Nekər ed lebtə çələdəs jurət	124
79. Mъla kolə çəççavnъ kok çupnezlə, a ne pjata vylə	126
80. Volkъt kok pədəs	126

81. Мыј loә kъv „jaј svәn“	128
82. Мыла sunaşikә mort „kokalә pъrәn“ . .	129
83. Мыј loas, kъz dugdasә uzaunъ svәnnez .	130
84. Мыјсаң çelad dojmәnъ јеөазък ызыттеzша	131
85. Розә-ли kulәmәs eәktynъ vәrәtçynъ . .	132
86. Mimika	133
87. Тыррpez şәrti lбddәm	135
88. Çrevovesçaңdo	137
89. „Biçir şinnezis çecçәvtis“	138
90. Şlepojşalәm korabı	139
91. „Рьdәstәm şinnez“	141
92. Rәmъn şintәm	143
93. Мыјсаң kanlәn jugjalәnъ şinnez	145
94. Мыјсаң sogalikә şinnez vәjәnъ	146
95. Tujә-ja pәrtçynъ şintәmәn	147
96. Мыjlә kolәnъ şinvaez	149
97. Şinъn jog	150
98. Şin—fotografičeskәj kamera	151
99. Pondylә vәrәtnъ pellezen	152
100. Nekәr en vaçkъ peł kuža!	154
101. Çudo Plevеәs vijikә	155
102. Мыла???	156
103. Kuimdas şizim gradus	158
104. Medvъlyп	159
105. Tәvşa užәm	160
106. Medlazmъt	162
107. Kulәm	163
108. „Lovjәn зевәm“	166
109. Кыпът vo kolçcis tenъt оунъ?	170

S o r a ş e m m e z

Kıçım lislok	Kıçım stroka vibigan	Kıçım stroka utisan	Peçatajtəm	Kołeləpdeñiň
29		10	ro	, to
"		9-10	butia	bura
"		8-9	şərt	şərti
36		5	k्यemən	k्यeemən
49	5		səskas	çəskas
49	9		vıdsə	vıdsə
57		1	nə -	nə ətpriş.
65	1-2		k-n kanlış	kukanlış
85	1		dəzə	pozə
86		5	şiu	şin
105		13-14	nəlkt	nəlki
107		9	Şizizmşo	Şizimşo
113	1		təa	eta
141	11		Şin-kaka	Şin-kaga
156		6	difterit	difterit

~~Цена 1-25 коп.~~

~~Н 4 2 2 2~~

~~БОМ Г.
2-7692~~

д-р Ф. А. КОПЫЛОВ
клуб любознательных
Перевод на Коши (пермяцкий)
язык КЛАЗАНЦЕВА В. В.

Редактор Ф. А. ТУПНИЦИН

Тех. ред. И. А. ШАДРИН

Серглит № 243. Заказ № 807. Тираж 2000. Сдано в набор 15/VII-34 г.
Подписано к печати 29/VII-34 г. Печатных листов 5,5.

Кудымкарская тип. „Свердполиграфа“